

ISSN 2311-3413

**Special
issue**

2018

scientific journal

**Economics
and
Finance**

SCIENTIFIC JOURNAL

**Economics
and
Finance**

RSCI / РИНЦ
Science Index

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

2018

Editor-in-Chief:

Prof. Svetlana Drobyazko, Ukraine

Editorial board:

Atamas Peter, Ph.D. in Economics, Professor Alfred Nobel University, (Dnepropetrovsk, Ukraine);

Andris Denins, Dr.oec., Professor, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Andrej Udovč, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, Univerza v Ljubljani (Slovenia);

Valery Babich, Doctor Hab. in Economics, Professor, Association of Russian scientists of Massachusetts (Boston, USA);

Brezina Ivan, prof. Ing., CSc., Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava (Slovakia);

Czempas Jan, Doctor Hab. in Economics, Professor, University of Economics in Katowice (Poland);

Dimitar Kanev, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics (Varna, Bulgaria);

Khaydarov Nizamiddin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Tashkent financial institute the Republic of Uzbekistan;

Konstantin Savov Kalinkov, Doctor of Economics, Professor (Varna, Bulgaria);

Nedelea Alexandru-Mircea, Associate Professor Ph.D at Stefan cel Mare University of Suceava (Romania);

Okulich-Kazarin Valeriy, Doctor of Educational Sciences, Professor, Pedagogical University of Cracow (Poland);

Pavlov Konstantin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Izhevsk Institute of Management (Russia);

Dr. Parikshat Singh Manhas, Ph.D, Director of School of Hospitality and Tourism management and Professor in The Business School University of Jammu (Jammu & Kashmir, India);

Pelikh Sergey, Doctor Hab. in Economics, Professor, Academy of Management under the President of the Republic of Belarus (Minsk, Belarus);

Dr. Reena Agrawal, PhD in Entrepreneurship, Assistant Professor Accounting, Jaipuria Institute of Management, Lucknow (India);

Ruta Šneidere, PhD. in Economics, Docent, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Venelin Terziev, Professor Dipl.Eng., Ph.D., D.Sc. (National Security), D.Sc. (Ec.), University of Telecommunications and Post (Sofia, Bulgaria);

Jarosław Jerzy Turlukowski, PhD in Law, Assistant professor Institute of Civil Law University of Warsaw (Poland);

Nada Vignjević-Djordjević, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor State University (Novi Pazar, Serbia);

Shatalova Nina, Doctor Hab. in Social Sciences, Professor, Ural State Railway University (Russia);

Karpenko Lidiia, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Polytechnic University (Ukraine);

Lysenko Denis, Associate Professor of Moscow State University named after M.V. Lomonosov (Moscow, Russia);

Hilorme Tetiana, Ph.D. in Economics, Assistant Professor, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine).

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the «Economics and Finance».

© «Economics and Finance», 2018

CONTENTS

Skupskyi R.M., Zavhorodnii A.V. THE METHODOLOGICAL DIMENSION OF INVESTMENT ACTIVITY STIMULATION OF THE REGIONAL ECONOMY	4
Zubkov R.S., Lyashenko V.V. METHODICAL APPROACHES TO DEFINITION OF MARKETING-ECONOMIC EVALUATION OF MECHANISMS FOR ATTRACTING INVESTMENTS INTO THE ECONOMY OF THE REGION	15
Ivanchenkova L.V. INFORMATION BASIS FOR ESTIMATING PRODUCTION EFFICIENCY ENTERPRISES	27
Kukharchyk O.G. FORMING REGIONAL CLUSTER OF MULTIMODAL TRANSPORTATION	39
Lagodienco V.V., Dovgal O.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES OF RESEARCH OF AGRICULTURAL TERRITORIES	50
Moiseyeva N.I., Didenko D.F. DESTINATION AS A ELEMENT TO DEVELOP A REGISTRY SYSTEM OF TOURISM	61
Skupskyi R.M., Sidorets L.V., RISK-MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS A HIGH COMPONENT OF ITS STRATEGIC MANAGEMENT	68
Zavhorodnii A.V. CATEGORICAL APPARATUS OF REGIONAL FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY INVESTMENT	79
Ksenofontov M. M., Polupan V. M., Nosachenko A. M., Bakun Y. O. MANAGEMENT PECULIARITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE POSSIBILITIES OF THE DISPLAY OF THE MARKET FAILURE	87

УДК 330.322.01

JEL Classification: R11

Skupskyi R.M.,

doctor of economic, professor

Zavhorodnii A.V.

candidate of physical and mathematical sciences (Ph.D.), associate professor,
Mykolayiv Inter-Regional Institute of Human Development of the Higher Education
Establishment «Open International University of Human Development «Ukraine»,
Mykolayiv, Ukraine

Скупський Р.М.,

доктор економічних наук, професор

Завгородній А.В.

кандидат фізико-математичних наук, доцент
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Миколаїв, Україна

Скупский Р.Н.,

доктор экономических наук, профессор,

Завгородний А.В.,

кандидат физико-математических наук, доцент
Николаевский межрегиональный институт развития человека
ВУЗ «Открытый международный университет развития человека «Украина»,
Николаев, Украина

THE METHODOLOGICAL DIMENSION OF INVESTMENT ACTIVITY STIMULATION OF THE REGIONAL ECONOMY

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Abstract. *In the article the author analyzes the stages of implementation of the assessment of investment attractiveness of the region. Defines the categories of "investment activity of the region", considers the factors of investment activity of the region. The existing approaches to the category "innovative susceptibility of the region", "competitiveness of enterprises in the region" are summarized in the economic literature, a model of investment activity with the stages of its construction is Proposed.*

Keywords: *investment, region, investment attractiveness, investment climate, investment process, investment resources, evaluation of investment attractiveness, the mechanism of attracting investment, the level of investment attractiveness.*

Анотація. В статті автор проводить аналіз етапів реалізації оцінки інвестиційної привабливості регіону. Проводить визначення категорій «інвестиційна активність регіону», розглядає фактори інвестиційної активності регіону. Узагальнено наявні в економічній літературі підходи до категорій «інноваційна сприйнятливність регіону», «конкурентоспроможність підприємств регіону», Розглянуто модель інвестиційної активності регіону з етапами її побудови.

Ключові слова: інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційний процес, інвестиційні ресурси, оцінка інвестиційної привабливості, механізм залучення інвестицій, рівень інвестиційної привабливості.

Аннотация. В статье автор проводит анализ этапов реализации оценки инвестиционной привлекательности региона. Проводит определение категорий «инвестиционная активность региона», рассматривает факторы инвестиционной активности региона. Обобщенно имеющиеся в экономической литературе подходы к категориям «инновационная восприимчивость региона», «конкурентоспособность предприятий региона», Рассмотрена модель инвестиционной активности региона с этапами ее построения.

Ключевые слова: инвестиции, регион, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, инвестиционный процесс, инвестиционные ресурсы, оценка инвестиционной привлекательности, механизм привлечения инвестиций, уровень инвестиционной привлекательности.

Постановка проблеми. В сучасних умовах регіональна зовнішньоекономічна діяльність є одним із пріоритетних чинників соціально-економічного розвитку регіону через забезпечення функціонування усіх секторів економіки, що створює умови для своєчасної адаптації галузей економіки регіону до змін навколишнього середовища, подальших ринкових трансформацій та зумовлює необхідність проведення системної інвестиційної політики, підвищення інвестиційної привабливості за допомогою реалізації відповідних стратегічних інвестиційних проектів та програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним дослідженням інвестиційного регіонального розвитку присвятили роботи: Волошук І.В., Гайдуцький А.П., Голева Г.А., Варнавський В.Г., Клименко А.В., Королев В.А., Грищенко С., Дорошенко Г.О., Дубок І.П., Егорова М.В., Іголкін І.В., Крутилко О.І., Маркевич К., Мостовщикова І.А., Павлюк Н.А., Петровська С.А., Райзберг Б.А., Савлук О., Уманець Т.В. та інші.

Результати дослідження. Аналізуючи дослідження щодо методики визначення інвестиційної привабливості регіону, доцільно виділити наступні етапи реалізації такої оцінки (табл. 1).

Для аналізу інвестиційного клімату в регіоні та прийняття рішення щодо прямого іноземного інвестування, необхідно проаналізувати другу його складову - інвестиційну активність регіону, яку зазвичай розглядають як взаємозалежну компоненту інвестиційної привабливості. Інвестиційна активність характеризує інтенсивність інвестиційної діяльності в регіоні, тобто темпи та обсяги залучення інвестицій. В «Сучасному економічному словнику» Б. Райзберга [16] зазначається, що інвестиційна активність є складовою інвестиційного клімату, інвестиційної системи та інвестиційного процесу.

Етапи реалізації оцінки інвестиційної привабливості регіону*

Етап	Мета	Заходи
Підготовчий	Визначення основних критеріїв, за якими оцінюється інвестиційна привабливість регіону	1. Визначення напрямів, за якими проводитиметься підрахунок показників, серед яких можливі: економічний розвиток регіону, зовнішньоекономічна відкритість, інноваційно-інвестиційна активність, рівень розвитку інфраструктури, екологічний стан тощо [17] 2. Системний аналіз проблеми, її структуризація та представлення у вигляді ієрархії [18] 3. Побудова системи статистичних та інтегральних показників інвестиційної привабливості регіону [14] 4. Загальний підбір показників оцінки інвестиційної привабливості за її напрямками (складовими) [2]
Перший	Формування ряду конкретних показників для оцінки інвестиційної привабливості регіону	1. Відбір часткових показників: стимуляторів та дестимуляторів [17] 2. Добір показників регіональної статистики, що характеризують інвестиційні переваги регіону [18] 3. Відбір часткових показників [14] 4. Формування масиву показників оцінки інвестиційної привабливості [2]
Другий	Нормування показників оцінки інвестиційної привабливості регіону	1. Визначення максимальних (для показників-стимуляторів) і мінімальних (для показників-дестимуляторів) значень [17] 2. Ранжування показників, вибір кращого значення для кожного показника, порівняння до кращого в Україні (в певному регіоні) [18] 3. Нормування часткових показників [14] 4. Визначення позитивного і негативного спрямування показників, виходячи з їх пріоритетності для інвесторів; визначення максимальних та мінімальних значень показників для об'єктів інвестування [2]
Третій	Розрахунок інтегрального показника, що характеризує інвестиційні переваги регіону	1. Розрахунок зведеного інтегрального індексу інвестиційних переваг регіону [17, 18] 2. Побудова інтегрального показника інвестиційної привабливості регіону [14] 3. Обчислення інтегральних індексів (оцінок) інвестиційної привабливості об'єкту інвестування [2]
Четвертий	Формування груп регіонів за рівнем їх інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів	1. Визначення рейтингу регіонів [17] 2. Ранжування регіонів за зведеним інтегральним індексом інвестиційних переваг [18] 3. Розподіл регіонів за рівнями інвестиційної привабливості [14] 4. Побудова графіку рейтингу регіонів за бальною оцінкою їх інвестиційної привабливості [2]
Завершальний	Здійснення моніторингу інвестиційної привабливості регіону	1. Відстеження динаміки зміни рейтингів регіонів протягом аналізованого періоду [17] 2. Прогнозування рівня інтегрального показника інвестиційної привабливості регіону; розроблення рекомендацій для підвищення рівня інвестиційної привабливості досліджуваного регіону [14]

* Розроблено автором за [2;14;17;18]

Рис. 1. Фактори інвестиційної активності регіону

Інвестиційна активність – це певний вимірюваний результат інвестиційної діяльності об’єкта, що відображає реалізацію його потенційних можливостей при наявності ризиків [16, с.211]. Таким чином, згідно з [12], інвестиційна активність є результатом тісної взаємодії двох факторів – можливостей інвестування та інвестиційних ризиків (ймовірності досягнення цілей інвестування). В обох випадках великий вплив має людський фактор, тому що оцінкою інвестиційного потенціалу та інвестиційних ризиків регіону, а потім прийняттям рішень про активні інвестиційні заходи займається керівна ланка [12, с.61].

Розглянемо основні фактори інвестиційної активності регіону (рис. 1.1).

Для повноцінної реалізації регіонального інноваційного потенціалу необхідна наявність розвинутого інституціонального середовища, яке формують відповідна нормативно-правова база, підприємницька культура, інфраструктурне інноваційне забезпечення. На нашу думку, до цих факторів можна ще додати інноваційну сприйнятливість регіону, тобто готовність регіону до здійснення інновацій.

Згідно з [3], інноваційна сприйнятливість регіону – це наявність у ньому можливостей та умов для генерації, придбання та запровадження інновацій у всіх сферах економіки та житті суспільства [3, с.3]. Мається на увазі рівень доходів населення, якість життя, рівень освіти, розвиненість науково-освітньої інфраструктури, рівень інформатизації та комп’ютеризації, стан матеріально-технічної бази регіональних НДІ, фінансова забезпеченість НДДКР, характер регіонально підтримки інновацій. В той же час цікавим є визначення інноваційної сприйнятливості регіону М.В. Єгоровою [8] як наявність бажання, умов та можливостей в регіоні для створення (чи придбання), розповсюдження й використання різного роду нововведень [8, с.91]. Варто зазначити, що міжнародні кампанії, що здійснюють в регіоні прями іноземні інвестиції, зі

свого боку також зацікавлені в проведенні сумісних НДДКР з місцевими підприємствами. Крім того, нагальна необхідність міжнародного співробітництва в цій сфері продиктована загальною науковою знання в умовах глобалізації науки й технології, а також інтернаціоналізацією виробництва.

Звідси впливає ще один фактор інвестиційної активності - конкурентоспроможність підприємств регіону. Прямі іноземні інвестиції спрямовуються у ті види економічної діяльності, що мають високий експортний потенціал, у яких регіони країни мають конкурентні переваги. У стратегічному плані основу експорту складають підприємства, які здатні розвиватися на базі високих технологій оборонного комплексу і промислових виробництв. Варто відмітити, що розробка регіональних програм залучення інвестицій має здійснюватися з урахуванням світових тенденцій, які на сьогоднішній день демонструють структурні зрушення в системі залучення прямих іноземних інвестицій у бік сервісних галузей (освіта, медицина тощо) економіки.

Як зазначає Г. Дорошенко [6], інвестиції варто залучати у всі регіони держави, але залежно від рівня їх інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств їх обсяг та спрямування можуть бути різними. Так, для регіонів із низьким рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств інвестиції повинні бути спрямовані на структурну перебудову економіки регіональних господарських систем, що дозволить стабілізувати фінансово-економічний стан та відповідно сформувати інноваційний потенціал і конкурентні переваги регіональних соціально-економічних систем держави. Для регіонів із середнім рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств інвестиції варто спрямовувати в ті види економічної діяльності, які дозволять в найкоротший термін створити інноваційний продукт та забезпечити конкурентоспроможність регіональних соціально-економічних систем держави. Для регіонів із високим рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств інвестиції варто спрямувати в експортноорієнтовані та наукомісткі галузі задля підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави та одержання конкурентних переваг на світових ринках [6, с.149].

Інвестиційна активність регіону, так само, як і інвестиційна привабливість, може бути оцінена за допомогою інтегрального індексу інвестиційної активності регіону. Так у [13] пропонується модель інвестиційної активності, етапами побудови якої є:

- відбір найбільш значущих показників, які здійснюють вплив на інвестиційну активність регіону;
- агрегування їх в єдину цифрову модель;
- оцінка рівня інвестиційної активності регіону;
- визначення закономірностей змін окремих параметрів інвестиційної активності регіону.

Виходячи з того факту, що інвестиційна активність регіону є узагальнюючим показником впливу різних факторів (як і інвестиційна привабливість), і характеризує обсяги та інноваційність інвестицій, а також

конкурентоспроможність підприємств, вона може бути представлена у вигляді моделі (згідно [13]):

$$IAP = f(M_i, I_i, КП_i), \quad (1)$$

де IAP - інвестиційна активність регіону;

M_i - масштабність інвестиційної діяльності в i -му періоді;

I_i – інноваційна складова інвестиційної діяльності регіону в i -му періоді;

$КП_i$ – конкурентоспроможність підприємств регіону в i -му періоді.

Ця модель враховує ресурсні, технічні, технологічні, ринкові, інноваційні, управлінські параметри розвитку виробничої діяльності регіону для прийняття рішення щодо прямого інвестування. При цьому головним критерієм для іноземного інвестора є наявність в регіоні працюючих виробничих потужностей.

Крім цього, в умовах сьогодення важливою складовою інвестиційної активності регіону є механізм державно-приватного партнерства. Для стійкого економічного зростання необхідні сучасні автомобільні та залізничні шляхи, реалізація проектів з будівництва й утримання шкіл, доріг, мостів, громадських місць, лікарень, інфраструктури водопостачання, водовідведення і електропостачання, аеропортів, громадського транспорту і всіх інших ключових компонентів сучасної цивілізації. Фінансування таких проектів непосильне для регіонів і створює значні труднощі для державного бюджету. Водночас значну частину інфраструктури не можна приватизувати з міркувань національної безпеки. Однак вирішення цих проблем можливе через розвиток державно-приватного партнерства.

У науковій літературі партнерство інститутів держави, бізнесу та громадянського суспільства визначають по-різному: трапляються такі поняття, як «публічно-приватне партнерство», «державно-приватне партнерство», «приватно-державне партнерство». Значна частина науковців ці поняття вживає як синоніми, що відповідають англomовному терміну «public-private partnership», пояснюючи це особливістю перекладу іншомовних джерел. Разом з тим все більше авторів розглядає «публічно-приватне партнерство» і «державно-приватне партнерство» як окремі взаємовиключні поняття, вживання яких пов'язане з роллю та функціями держави в суспільстві. Змістове використання цих понять залежить від моделі та культури державного управління.

Зарубіжним дослідникам найбільш близьким до відображення змісту концепції видається поняття «публічно-приватне партнерство» [5]. До того ж воно найбільш точно відтворює й сутність відносин, оскільки як публічний партнер у зарубіжній практиці часто виступають не лише органи державної влади, а й органи місцевого самоврядування, потужні громадські організації та благодійні фонди [5, с.7].

Як зазначає І. Дубок [7], партнерство здійснюється між інститутами держави всіх рівнів влади, приватного сектору, до якого належать організації інвесторів та бізнесу, та представниками громадянського суспільства для вирішення суспільно важливих проблем, які стосуються компетенції держави, і

отримання взаємної економічної вигоди. Державний партнер зосереджується на прийнятті необхідних нормативно-правових актів, визначенні цілей і завдань проектів ДПП, якості послуг, цінній політиці, моніторингу виконання проектів, тобто виконує регулюючу та координуючу функції. Приватний партнер безпосередньо виконує проект: вкладає капітал або використовує навички щодо залучення коштів, технічні знання та забезпечує ефективну реалізацію проектів. Послуги «третьої сторони» також важливі, оскільки місцеві жителі як представники громадянського суспільства краще за будь-кого розуміють свої потреби і шукають шляхи вирішення проблем, пропонуючи представникам державної влади та приватного сектору впровадження та реалізацію партнерських проектів. Саме через активну позицію представників громадянського суспільства та приватного сектору щодо реалізації проектів відображається зміст концепції «публічно-приватне партнерство» [7, с.141-142]. Ті, що використовують поняття «приватно-державне партнерство», мають на увазі співпрацю між державною владою та приватним сектором у суспільно значущих галузях, але провідну роль відіграє приватний сектор, який не тільки дбає про отримання прибутків, а й усвідомлює соціальну відповідальність перед суспільством.

Існують різні підходи до визначення терміна «державно-приватне партнерство», який можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні державно-приватне партнерство – це «система відносин держави та бізнесу, яка широко використовується як інструмент національного, міжнародного, регіонального, міського, муніципального, економічного і соціального розвитку» [4, с.12]. У вузькому розумінні державно-приватне партнерство – це «конкретні проекти, що реалізуються спільно державними органами і приватними компаніями на об'єктах державної та муніципальної власності» [4, с.12].

Уряди у всьому світі все частіше звертаються до ДПП у галузі транспорту (Канада, Греція, Ірландія, Іспанія), житлово-комунального господарства (Великобританія, Нідерланди) та охорони здоров'я (Польща), які раніше знаходились у державній компетентності. США переважно виконують проекти державно-приватного партнерства, які об'єднують природоохоронну діяльність і життєзабезпечення сільських населених пунктів.

І. Волощук [1] надає кілька основних переваг зростаючої співпраці з приватним сектором, у розробці та наданні послуг інфраструктури, серед яких:

- підвищення ефективності планування, реалізації проекту, а також його експлуатації та управління;
- наявність додаткових ресурсів для задоволення зростаючих потреб інвестицій у цей сектор;
- доступ до передових технологій та інновацій;
- посилення впливу конкуренції у галузі [1, с.52].

Закон України «Про державно-приватне партнерство» [15] трактує ДПП як «...співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами,

крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами - підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами».

На стороні приватного партнера у договорі, що укладається в рамках державно-приватного партнерства, можуть виступати декілька осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути приватними партнерами. Такі особи несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими договором, що укладається в рамках державно-приватного партнерства.

Особливості участі на стороні приватного партнера декількох осіб у конкурсах на визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства визначаються Кабінетом Міністрів України.

Для іноземних приватних партнерів, які здійснюють в Україні державно-приватне партнерство, встановлюється національний правовий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [15].

У науковій праці [10] зазначається, що можливою проблемою у запровадженні державно-приватного партнерства в Україні — це питання відповідного рівня культури сприйняття даного механізму, готовності держави вести рівноцінний, конкурентний діалог з іноземним приватним партнером, нести спільну відповідальність. Даний чинник має вплив на іноземні компанії інвесторів та активність їх діяльності у регіоні [10, с.8]. Але в той же час ряд науковців [10, 111] притримуються оптимістичних поглядів на розвиток та поширення механізму державно-приватного партнерства в Україні як інструменту залучення прямих іноземних інвестицій у регіони.

З метою залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіону доцільно використовувати як традиційні (концесії, державні гарантії), так і нові фінансові інструменти: розширення кола інвесторів за рахунок пенсійних та страхових фондів; надання приватним компаніям додаткових джерел доходів за рахунок стягнення мита; використання додаткових державних гарантій щодо компенсації специфічних ризиків; дозвіл місцевим органам влади спрямовувати частку доходів на фінансування об'єктів інфраструктури.

Важливою складовою інвестиційної активності регіону є наявність розвинутої інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності.

За свідченням Центру Разумкова [11], сьогодні прямі іноземні інвестиції наявні в усіх галузях української економіки. Водночас більшість інвесторів, представлених на українському ринку, охоче інвестують у галузі переробної промисловості, а також сферу оптової та роздрібною торгівлі — там, де швидко з'являються нові товари, змінюється асортимент, швидко окупаються витрати та невисокі комерційні ризики. Також популярними є галузі, що не потребують довгострокових капіталовкладень і освоєння нових технологій, зокрема фінансовий сектор та сектор нерухомості.

За 10 місяців 2018 року визначено ТОП-10 регіонів України за накопиченими обсягами прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) (млн. дол.). Це - м. Київ, Дніпропетровська, Київська, Донецька, Одеська,

Полтавська, Львівська, Івано-Франківська, Запорізька та Харківська області [11]. Першочергово прямі іноземні інвестиції мають сприяти стійкому та збалансованому розвитку територій, структурній модернізації національної економіки, підвищенню рівня її міжнародної конкурентоспроможності.

Іншим регіонам України (у т.ч. і Миколаївській області) необхідно визначити проблеми, які заважають припливу капіталу та запропонувати перспективні напрямки залучення прямих іноземних інвестицій.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проводячи визначення категорій «інвестиційна активність регіону», розглядаючи фактори інвестиційної активності регіону та узагальнюючи наявні в економічній літературі підходи до категорій «інноваційна сприйнятливість регіону», «конкурентоспроможність підприємств регіону», доречно стверджувати що інвестиційна діяльність будь-якого регіону є запорукою його подальшого стабільного розвитку.

Бібліографічні посилання:

1. Волощук І.В. Дослідження сутності державно-приватного партнерства та передумов його впровадження в Україні [Електронний ресурс] / І.В. Волощук // Економіка і організація управління. – 2014. - № 3(19)-4 (20). – С.51-55. – Режим доступу: <http://jeou.donpu.edu.ua>. – Назва з екрана.
2. Гайдуцький А.П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки [Електронний ресурс] / А.П. Гайдуцький // Економіка і прогнозування. – 2004. - №4. – С.119-129. - Режим доступу: <http://eip.org.ua>. – Назва з екрана.
3. Голева Г.А. Влияние прямых иностранных инвестиций на инновационное развитие принимающего региона [Електронний ресурс] / Г.А. Голева. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru>. – Назва з екрана.
4. Государственно-частное партнерство: теория и практика: учеб. пособие [Текст] / В.Г. Варнавский, А.В. Клименко, В.А. Королев и др.; Гос. ун-т – Высш. шк. экономики. – М.: Издат. дом Гос. ун-та – Высш. школа экономики, 2010. – 287с.
5. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: практ. посіб. для органів місцев. влади та бізнесу [Текст] / С. Грищенко. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2011. – 140с.
6. Дорошенко Г.О. Інвестиційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку економіки регіону на основі інновацій [Текст] / Г.О. Дорошенко // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. – 2012. - №3. – С.144-151.
7. Дубок І.П. Сутність та особливості державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / І.П. Дубок. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> – Назва з екрана.
8. Егорова М.В. Концепция регулирования процессов формирования и функционирования региональной инновационной системы [Текст] / М.В. Егорова // Инновации. – 2008. - №7. – С.91-93.
9. Іголкін І.В. Міжнародне публічно-приватне партнерство як механізм залучення приватного капіталу в процеси інвестування виробничої сфери національної економіки [Текст] / І.В. Іголкін // Наукові праці НДФІ. – 2014. - №4(69). – С.44-55.
10. Крутилко О.І. Державно-приватне партнерство як форма прямого іноземного інвестування в інфраструктурний розвиток країн ЦСЄ [Текст] / О.І. Крутилко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. - №1. – С.7-9.
11. Маркевич К. Хто і як інвестує в Україну [Електронний ресурс] / К. Маркевич // Центр Разумкова. – 11 січня 2019 року. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iaak-investuie-v-ukrainu>. – Назва з екрана.
12. Мостовщикова И.А. Инвестиционная активность и инвестиционный профиль организации [Електронний ресурс] / И.А. Мостовщикова, И.А. Соловьева // Научный

- диалог. – 2013. - №7(19): Экономика. Право. Политология. – С.58-70. - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru>. – Назва з екрана.
13. Павлюк Н.А. Инвестиционная активность: теоретический и методический аспекты [Электронный ресурс] / Н.А. Павлюк. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru>. – Назва з екрана. 104
 14. Петровська С.А. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект [Електронний ресурс] / С.А. Петровська // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 2 – С.113-126. - Режим доступу: <http://mer.fem.sumdu.edu.ua>. – Назва з екрана.
 15. Про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] // Закон України в редакції від 10 червня 2018 року № 2404-VI, із змінами. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
 16. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [Текст] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева; ред. Б.А. Райзберг. – 6-е изд., перераб. и доп. – Москва: ИНФРА-М, 2011. – 512с.
 17. Савлук О. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України [Текст] / О. Савлук // Держава та економіка. – 2013. - №5. – С.31-44.
 18. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів [Текст] / Т.В. Уманець // Економіка та прогнозування. – 2006. - №4. – С.133-145.

List of references:

1. Voloshchuk I. V. study of the essence of public-private partnership and the prerequisites for its implementation in Ukraine [Electronic resource] / I. V. Voloshchuk // Economics and management organization. - 2014. - № 3(19)-4 (20). - P. 51-55. – Mode of access: <http://jeou.donnu.edu.ua>. – Title from the screen.
2. Gaidutsky A. P. evaluation of the investment attractiveness of the economy [Electronic resource] / A. p. gaidutsky // Economics and forecasting. - 2004. - №4. - P. 119-129. - Mode of access: <http://eip.org.ua>. – Title from the screen.
3. Goleva G. A. the Impact of foreign direct investment on the innovative development of the host region [Electronic resource] / G. A. Goleva. – Mode of access: <https://cyberleninka.ru>. – Title from the screen.
4. Public-private partnership: theory and practice: studies. manual [Text] / V. G. Varnavsky, A. V. Klimenko, V. A. Korolev, etc.; State. UN-t-Higher. SHK. economies. - M.: Published. house GOS. UN-TA-Higher. school of Economics, 2010. - 287s.
5. Grishchenko S. Preparation and implementation of public-private partnership projects: practice. possib. for the bodies of the locals. authorities and business [Text] / S. Grishchenko. - K.: FLP Moskalenko O. M., 2011. - 140s.
6. Doroshenko G. O. Investment support of competitive development of regional economy on the basis of innovations [Text] / G. O. Doroshenko // foreign trade: law, Economics, Finance. - 2012. - №3. - P. 144-151.
7. Dubok I. p. the Essence and features of public-private partnership [Electronic resource] / I. p. Dubok. – Mode of access: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> – Title from the screen.
8. Egorova M. V. the Concept of regulation of processes of formation and functioning of the regional innovation system [Text] / M. V. Egorova // Innovations. - 2008. - №7. - P. 91-93.
9. Igolkin I. V. International public-private partnership as a mechanism for attracting private capital in the process of investing in the production sector of the national economy [Text] / I. V. Igolkin // Scientific works of nifi. - 2014. - №4 (69). - P. 44-55.
10. Public-private partnership as a form of foreign direct investment in the infrastructure development of the CEE countries [Text] / O. I. Krutilko // investments: practice and experience. - 2012. - №1. - P. 7-9.

11. Markevich K. Who and how invests in Ukraine [Electronic resource] / K. Markevich // Razumkov Center. - January 11, 2019. – Mode of access: <http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iaak-investuie-v-ukrainu>. – Title from the screen.
12. Mostovschikova I. A. Investment activity and investment profile of the organization [Electronic resource] / I. A. mostovschikova, I. A. Soloviev // Scientific dialogue. - 2013. - №7 (19): Economy. Right. Political science. - P. 58-70. - Mode of access: <https://cyberleninka.ru>. – Title from the screen.
13. Pavlyuk N. Ah. Investment activity: theoretical and methodological aspects [Electronic resource] / N. A. Pavlyuk. – Mode of access: <https://cyberleninka.ru>. – Title from the screen. 10.
14. Petrovskaya S. A. evaluation of investment attractiveness of the region: methodological aspect [Electronic resource] / S. A. Petrovskaya // mechanism of economic regulation. - 2013. - № 2-p. 113-126. - Mode of access: <http://mer.fem.sumdu.edu.ua>. - Title from the screen.
15. On public-private partnership [Electronic resource] // Law of Ukraine as amended on June 10, 2018 № 2404-VI, as amended. – Mode of access: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Title from the screen.
16. Reisberg B. A. Modern economic dictionary [Text] / B. A. Reisberg, L. sh. Lozovsky, E. B. Starodubtseva; ed. - 6th ed., pererab. I DOP. - Moscow: INFRA-M, 2011. - 512c.
17. Assessment of investment attractiveness of regions of Ukraine [Text] / O. Savluk // State and economy. - 2013. - №5. - P. 31-44.
18. Umanets T. V. assessment of investment attractiveness of the region with the help of integrated indices [Text] / T. V. Umanets // Economics and forecasting. - 2006. - №4. - P. 133-145.

УДК 338.1

JEL Classification: R11

Zubkov R.S.,

doctor of economic sciences, professor

Lyashenko V.V.

docent

Mykolayiv Inter-Regional Institute of Human Development of the Higher Education Establishment «Open International University of Human Development «Ukraine», Mykolayiv, Ukraine

Зубков Р.С.,

доктор економічних наук, професор

Ляшенко В.В.

доцент

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Миколаїв, Україна

Зубков Р.С.,

доктор экономических наук, профессор

Ляшенко В.В.

доцент

Николаевский межрегиональный институт развития человека ВУЗ «Открытый международный университет развития человека «Украина», Николаев, Украина

METHODICAL APPROACHES TO DEFINITION OF MARKETING-ECONOMIC EVALUATION OF MECHANISMS FOR ATTRACTING INVESTMENTS INTO THE ECONOMY OF THE REGION

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ МАРКЕТИНГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ МЕХАНИЗМОВ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ РЕГИОНА

Abstract. The analysis of existing methods of assessing the investment attractiveness of the region, which showed that each of the methods used a complex of diverse factors that have an ambiguous impact on the investment potential of the region. It is established that the use of various methods of assessing the methods of measuring the significance of a factor differ significantly and reflect the position of a certain technique and the school of its authors. It is proved that most of the methods of assessing the investment attractiveness of the region are based on the definition of integrated indicators of development of the region, according to this, the main basis used in assessing the investment attractiveness of the region is the official statistical information.

Keywords: investment, region, investment attractiveness, investment climate, investment process, investment resources, evaluation of investment attractiveness, the mechanism of attracting investment, the level of investment attractiveness.

Анотація. Проведено аналіз існуючих методик оцінювання інвестиційної привабливості регіону який показав, що кожна з розглянутих методик використовує комплекс різносторонніх факторів, які мають неоднозначний вплив на інвестиційний потенціал регіону. Встановлено, що використання різноманітних способів оцінки методів виміру значущості того чи іншого чинника істотним чином різняться та віддзеркалюють позицію певної методики та школи її авторів. Доведено, що більшість методик оцінки інвестиційної привабливості регіону базуються на визначенні інтегральних показників розвитку регіону, відповідно до цього, основним підґрунтям, яке використовується у оцінці інвестиційної привабливості регіону, виступає офіційна статистична інформація.

Ключові слова: інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційний процес, інвестиційні ресурси, оцінка інвестиційної привабливості, механізм залучення інвестицій, рівень інвестиційної привабливості.

Аннотация. Проведен анализ существующих методик оценивания инвестиционной привлекательности региона который показал, что каждая из рассмотренных методик использует комплекс разносторонних факторов, которые имеют неоднозначное влияние на инвестиционный потенциал региона. Установлено, что использование разных образов оценки методов измерения значимости того или другого фактора существенным чином различаются и отражают позицию определенной методики и школы ее авторов. Доказано, что большинство методик оценки инвестиционной привлекательности региона базируются на определении интегральных показателей развития региона, согласно этому, основной основам, которой используется в оценке инвестиционной привлекательности региона, выступает официальная статистическая информация.

Ключевые слова: инвестиции, регион, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, инвестиционный процесс, инвестиционные ресурсы, оценка инвестиционной привлекательности, механизм привлечения инвестиций, уровень инвестиционной привлекательности.

Постановка проблеми. Перед нашою країною постав вибір або розпочати кардинально змінювати основні стратегії розвитку головних галузей економіки з подальшою інтеграцією у світовий простір, або залишитись на самоті зі своїми системними фінансовими, інвестиційними та соціально-економічними проблемами. Динаміка, з якою рухаються світові економічні процеси, вимагає від України та її національної економіки ставити нові цілі та вирішувати нові завдання, які за своєю складністю та масштабом в декілька разів перевищують ті, що існували і вирішувались в попередні роки.

Розвиток національної економіки України значною мірою залежить від рівня регіонального розвитку. Саме на регіони покладене відповідальне завдання стати рушійною силою, яка зупинить в нашій державі системні кризові явища та забезпечить стабільний економічний розвиток. Регіональна економіка потребує значних обсягів інвестицій, які дадуть можливість усунути ті дисбалансові явища, що існують в економічному, соціально-культурному та інфраструктурному розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження методів оцінки інвестиційної привабливості регіону присвятили роботи

науковці багатьох країн світу. Серед яких слід особливо відзначити праці таких дослідників як І. Бланк, О. Величко, І. Андел, В. Кардаш, Г. Керон, О. Кисельова, В. Міхеєва, О. Пилипенко, М. Портер, Д. Ру, В. Савчук, А. Стрікланд, Д. Сульє, Дж. Томпсон, В. Федоренко, Д. Харрісон, А. Черваньов, Б. Щукіна, О. Феєр.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Суттєвою перешкодою для залучення інвестицій у регіони України є відсутність в нашій державі єдиної загальної методики розрахунку інвестиційної привабливості регіону для потенційного інвестора.

Мета статті. Дослідити методичні підходи до визначення маркетингово-економічної оцінки механізмів залучення інвестицій в економіку регіону.

Результати дослідження. Окрім методик оцінки інвестиційної привабливості регіону, запропонованих багатьма вченими, існують методики розроблені зарубіжними та вітчизняними організаціями та агенціями, такими як: World Economic Forum, Heritage Foundations, Transparency International, Foreign Policy, UNCTAD, “Moody’s Investors Service Inc”, “Standard and Poor’s Corporation”, Fitch Ratings LTD, Economic Intelligence Union, Institutional Investor, Euromoney, BERI (Business Environment Risk Index). Світовий Банк, BERI, Standard & Poor’s, Державний комітет статистики, Інститут Реформ, а також аналітична група «Експерт Україна» [10, с.126].

Однак, постійна зміна впливу чинників зовнішнього середовища, яке оточує нашу країну, а також внутрішньо-регіональні перетворення, що відбуваються в Україні, вимагають проведення все нових і нових досліджень та систематизації існуючих методик та систем оцінки інвестиційної привабливості регіону.

Практика показує, що найпоширенішою в застосовуванні є «модель галузевої конкуренції» М. Портера, який оцінює певну галузі, в даному випадку можна брати галузь регіону, на основі бально-експертної шкали [15, с.63].

Беручи за основу ті ж самі підходи, що і М. Портер, Дж. Томпсон та А. Стрікланд виділяють критерії привабливості галузі (регіону), які пропонують розглядати за наступними чинниками: розміри ринку; прогнозований темп зростання ринку; історична та передбачувана прибутковість; рівень конкуренції; можливість загрози та шанси; вплив сезонних та циклічних чинників; вимоги до рівня технології та капіталовкладень; вплив середовища; вплив регулювання соціальної та економічної політики [15, с.64].

Проводячи системний аналіз чинників, що формують привабливість галузі (регіону) за методологією М. Портера, Дж. Томпсона та А. Стрікланда, Д. Харрісон та Г. Керон пропонують розширити їх перелік до наступних: вплив постачальників, споживачів та товарів-замінників; міцність бар’єрів входу; рівень конкуренції; рівень і тип регулювання з боку держави; вплив соціально-активних груп; відношення громадськості до галузі; швидкість технологічних нововведень; вплив профспілок; відношення фінансових організацій та посередників до галузі; темпи зростання; прибутковість; ефективність функціонування в період економічного спаду.

Д. Ру та Д. Сульє аналізуючи кількісні та якісні чинники виробництва, які є складовими аналізу пропозиції галузі, навели приклад класифікації та дії чинників, що впливають на формування пропозиції, зокрема: структура галузі; виробничі потужності галузі; основні фонди та структура витрат; фінансові, технічні та соціально-політичні аспекти діяльності.

Однією з перших і найбільш популярних методик оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України була методика, яку розробив І. Бланк в тісному співробітництві з інвестиційною компанією «Омега-Інвест» [5,с.200]. І.Бланк запропонував здійснювати оцінку інвестиційної привабливості регіону за допомогою статистичних даних розвитку конкретного регіону [2, с.173]. Для цього він запропонував використовувати п'ять груп основних показників, а саме:

1. Рівень загальноекономічного розвитку регіону (потенційна потреба в обсягах інвестування, можливість формування інвестиційних ресурсів за рахунок власних джерел, сукупна місткість регіонального ринку).

2. Рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (можливість швидкої реалізації інвестиційних проектів).

3. Демографічна характеристика регіону (потенційний обсяг попиту населення на споживчі товари і послуги, можливості залучення кваліфікованої робочої сили у виробництво, що інвестуються).

4. Рівень розвитку відносин і комерційної інфраструктури регіону (позиція місцевих органів самоврядування щодо розвитку ринкових реформ і створення відповідного підприємницького клімату).

5. Рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (ступінь безпеки діяльності в регіоні) [2].

На основі проведення ранжування п'яти основних груп за систематичними показниками, яке здійснює І.Бланк, можна визначити інвестиційну привабливість регіону (далі – ІПР)

Дана методика передбачає розрахунок синтетичних показників проводити на підставі визначення середнього рейтингу регіону за формулою середньої арифметичної (1):

$$X_{ij} = \sum X_{ij} / n \quad (1)$$

де X_{ij} –середній рейтинг регіону по кожному синтетичному показнику;

X_{ij} –рейтинг регіону по кожному аналітичному показнику;

n- кількість аналітичних показників в синтетичних.

На підставі кількісної оцінки п'яти синтетичних показників розраховується інтегральний показник оцінки ІПР за наступною формулою (2):

$$I = \frac{\sum X_{ij} \times d_{ij}}{\sum d_{ij}} \quad (2)$$

де d_{ij} – рівень значущості кожного синтетичного показника.

На основі розрахунків регіони ранжуються і поділяються на чотири групи: пріоритетної інвестиційної привабливості; достатньо високої

інвестиційної привабливості; середньої інвестиційної привабливості; низької інвестиційної привабливості.

Однак, використання цієї методики не дає можливість оцінити ризики, які виникають при інвестуванні в регіон, що, в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації в Україні, є суттєвим недоліком [5, с. 200].

Серед прихильників даної методики розрахунку ІПР слід відзначити таких вчених як: С. Гуткевич, О.Сталінська, Г. Гоголь, Д. Стеченко. Так, Д. Стеченко [13], наслідуючи методику І. Бланка, приходять до висновку, що окремі синтезовані показники відіграють різну роль у прийнятті інвестиційних рішень, та визначає значимість кожного синтезованого показника в сукупній оцінці ІПР у відсотках.

Г. Прибіткова для оцінки інвестиційної привабливості галузевої економіки пропонує методологію, в якій пріоритет надано групі економічних індикаторів, а саме: величині виробничого потенціалу підприємств даної галузі; фінансовим результатам діяльності підприємств галузі; інвестиційній активності підприємств галузі; трудовому потенціалу підприємств галузі [17,с.152].

А. Черваньов при визначенні інвестиційної привабливості окремої сфери діяльності пропонує враховувати такі фактори: важливість галузі; рівень конкуренції в ній; рівень державного втручання в розвиток галузі; соціальну значущість сфери діяльності; фінансові умови роботи галузі [17,с.152].

На нашу думку, ще одним дуже цікавим підходом до оцінки ІПР є підхід, запропонований М. Бутко [11], який вираховує внутрішній інвестиційний потенціал регіону за наступною формулою (3):

$$VIPR = \sum_{t=1}^n \frac{BI + IRB + IRP + IRG + IRN}{(1+i)} \quad (3)$$

де VIPR – внутрішній інвестиційний потенціал регіону; BI – бюджетні інвестиційні ресурси; IRB – інвестиційні ресурси бізнесових структур; IRP – інвестиційні ресурси населення; IRG – інвестиційні ресурси громадських об'єднань, благодійних організацій; IRN – інтелектуальні ресурси, t – рік надходження інвестицій; I – річний рівень інфляції (в частках одиниці).

При цьому:

BI = Bld + BIZ – це інвестиції з Державного (Bld) та місцевих бюджетів (BIZ), включаючи кошти спеціальних фондів; IRD = P + A – річні обсяги прибутку та амортизації всіх господарюючих суб'єктів регіону; IRP – сума вкладів населення в фінансово-банківські установи регіону; RN – інтелектуальні інвестиційні ресурси, які складаються з обсягів науково-технічної продукції наукових, науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших установ, а також інтелектуальних ресурсів винахідників, раціоналізаторів тощо.

Сукупний інвестиційний потенціал регіону, на думку М. Бутко, являє собою суму внутрішнього інвестиційного потенціалу (VIPR), прямих іноземних інвестицій (PII) та інвестиційних залучень ресурсів з інших регіонів України (IRZ) (4):

$$\text{SIPR} = \text{VIPR} + \text{PII} + \text{IRZ} \quad (4)$$

М. Бутко разом з С. Зеленкським та О. Акименко [4, с.30-37] оцінку інвестиційної привабливості проводять на основі дев'яти груп показників. Всі фактори поділяються на 2 групи: фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру. Результатом такого ранжування є віднесення регіону до групи територій з відповідним рівнем вказаних показників по відношенню до загальнодержавного.

Науковці О. Балацький, О. Теліженко, М. Соколов [3] виділяють експертно-рейтингову систему для оцінки інвестиційної привабливості регіону. Запропонована система базується на складанні рейтингу регіону на основі експертних оцінок, визначенні інвестиційної привабливості регіону на базі показника «дистанції віддалення від еталону». Експертно-рейтингова система враховує інтереси різних груп інвесторів: експортно-орієнтованих підприємств, місцевих ринково-орієнтованих підприємств, транснаціональних корпорацій, малих підприємств, іноземних інвесторів, місцевих інвесторів.

При аналізі факторів, які впливають на інвестиційний потенціал регіону, необхідно враховувати, що на інвестиційний клімат у регіоні впливають як внутрішні, регіональні фактори, так і зовнішні – з боку держави та інших країн [6]. Окрім того, фактори можуть бути як позитивними, так і негативними, об'єктивними (наприклад, природно-географічне розташування) та суб'єктивними (нестабільна політична ситуація). При розробці регіональної програми соціально-економічного розвитку, підвищення інвестиційної привабливості регіону слід враховувати вплив всіх можливих факторів і будувати модель розвитку регіону на основі виявлення потреб і можливостей регіону, використання його сильних сторін та зменшення впливу негативних факторів.

Виходячи з аналізу оцінки інвестиційних переваг регіону, однією із найбільш обґрунтованих видається ієрархічна схема, запропонована Т.Уманець [16]. Перевага цього методу полягає в тому, що він дозволяє уникнути надмірного інформативного обтяження основного показника при забезпеченні достатньо комплексного підходу до характеристики регіональних особливостей інвестиційних переваг і мінімізації впливу випадкових обставин. Окрім того надається можливість стратегічного управління кожним із аспектів інвестиційної привабливості регіону. Алгоритм розрахунку інтегрального індексу інвестиційної привабливості відповідно до вищезазначеного методу передбачає декілька послідовних кроків: системний аналіз проблеми, який полягає у структуризації проблеми та представлення у вигляді ієрархії; обґрунтування системи показників регіональної статистики на основі добору статистичних показників, що характеризують інвестиційні переваги регіону; виокремлення показників (ознак), які суттєво не впливають на стан інвестиційного клімату у регіоні, за допомогою коефіцієнта варіації [16]. розмежування показників на стимулятори (+) і дестимулятори (-); формування інформаційної бази даних у вигляді матриці ранжування показників у порядку

збільшення для визначення максимального і мінімального значення показників; вибір кращих показників на основі вибору кращого значення для кожного показника, який характеризує i -тий блок в побудові інтегрального індексу інвестиційних переваг регіону (максимального для показників-стимуляторів і мінімального для показників-дестимуляторів); розрахунок часткових індексів конкретного блоку, які характеризують рівень певного аспекту інвестиційних переваг регіонів як відношення фактичного значення j -того показника для кожного регіону (X_{ij}) до кращого в Україні (в певному регіоні), тобто нормування показників для показників-стимуляторів та для показників-дестимуляторів, розрахунок добутку часткових індексів; розрахунок групових інтегральних індексів, які характеризують певні аспекти інвестиційних переваг регіону за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів, що входять до i -того блоку розрахунок зведеного інтегрального індексу за формулою середньої геометричної групових інтегральних індексів ранжування регіонів, яке проводиться за зведеним інтегральним індексом інвестиційних переваг.

Цей підхід передбачає використання найкращих (максимальних) показників, досягнутих у регіоні за базу порівняння для показників-стимуляторів і мінімальних – для показників-дестимуляторів. Це дозволяє розраховувати показники, що характеризують різні аспекти інвестиційної привабливості регіону, для яких немає науково обґрунтованих нормативів. До того ж, орієнтація на вищий рівень стимулює розвиток регіонів, дозволяє оцінити глибину і ступінь диференціації їх розвитку. Розраховані за цією методикою часткові індекси рівня окремих аспектів функціонування регіонів за абсолютними значеннями будуть не більше одиниці, що дозволяє однозначно їх трактувати і використовувати для розрахунку узагальнюючих показників.

Інститут Реформ [14, с. 41] як основне рейтингове агентство в Україні запропонував методику, яка полягає у формуванні рейтингів регіонів України на основі інтегрального показника інвестиційної привабливості. Групи показників були використані ті ж самі, що і у методиці І. Бланка, але додано ще дві групи. У кожній групі сформовано свої аналітичні показники. Не враховується група ризиків, але було запропоновано ступінь важливості (%) кожної групи показників.

Для визначення інвестиційної привабливості регіонів є методика, запропонована Держкомстатом України [8]. Згідно із цією методикою, інвестиційну привабливість регіонів пропонується оцінювати за такими показниками [9, с. 98]:

- 1) інвестиції в основний капітал, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (грн.);
- 2) інвестиції у житлове будівництво, в розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (грн.);
- 3) обсяг ПІІ, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (дол.);
- 4) зміна обсягу ПІІ, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (дол.);
- 5) густота автомобільних шляхів загального користування з твердим покриттям (км на 1000 км² території);
- 6)

обсяг експорту товарів, у розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (дол.).

Як альтернативну методику оцінки ІПР пропонуємо застосовувати методику оцінки інвестиційної активності регіонів запропоновану Н. Скоробогатовою [12, с. 31].

Н. Скоробогатова запропонувала комплексний підхід до оцінки інвестиційної активності регіонів і пропонує враховувати не лише обсяги залучених та вкладених інвестицій, але й інші показники, які впливають на рівень інвестиційної активності. Роблячи аналіз причинно-наслідкових зв'язків між факторами впливу на інвестиційну активність та привабливість регіону вона використовує такі показники: обсяги інвестицій (власних і залучених); валовий регіональний продукт; динаміка та структура дебіторської і кредиторської заборгованості; трудові ресурси; інфляція; фінансовий стан підприємств та експортоорієнтованість.

На думку Н. Скоробогатової, доходність регіону, з точки зору її впливу на інвестиційну активність, визначається показниками отриманого валового доходу в регіоні та факторами, які впливають на нього: кількістю і обсягами прибуткових підприємств, рівнем інфляції в регіоні, реальними доходами населення, експортоорієнтованістю (експорто-залежністю) регіону тощо. При аналізі доходності регіону як критерію інвестиційної активності одним із визначальних факторів є капітальні інвестиції та обсяг будівельно-монтажних робіт, виконаних у регіоні. Беручи до уваги всі зазначені вище показники Н. Скоробогатова пропонує доходність окремого регіону визначати на основі наступних показників [12, с. 31]:

– валовий регіональний продукт (абсолютне значення; темп росту – враховує динаміку даного показника; обсяг валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу – враховує насиченість окремого регіону);

– регіональний рівень інфляції (враховує відмінності зростання цін у різних регіонах країни);

– реальні доходи населення, отримані за певний період (рік);

– фінансові результати підприємств регіону, отримані за певний період (рік);

– кількість прибуткових та збиткових підприємств у регіоні (відносно загальної кількості підприємств регіону);

– обсяги капітальних інвестицій і будівельно-монтажних робіт, виконаних у регіоні за відповідний період;

– експортоорієнтованість регіону (сальдо зовнішньоторговельного обороту регіону із врахуванням обсягу торгівлі товарами і послугами).

Інтегрований показник доходності регіонів визначається за формулою (5):

$$I_{y,a} = b_1D_1 + b_2D_2 + b_3D_3 + b_4D_4 + b_5D_5 + b_6D_6 + b_7D_7 + b_8D_8 + b_9D_9 + b_{10}D_{10} + b_{11}D_{11} \quad (5)$$

де D_1 – коефіцієнт обсягів валового регіонального продукту (далі-ВРП); D_2 – коефіцієнт темпу ВРП; D_3 – коефіцієнт обсягів ВРП на одну особу; D_4 – коефіцієнт реального доходу населення; D_5 – коефіцієнт прибутковості; D_6 – коефіцієнт прибутковості підприємств; D_7 – коефіцієнт збитковості підприємств; D_8 – коефіцієнт експортоорієнтованості регіону; D_9 – коефіцієнт обсягів капітальних інвестицій; D_{10} – коефіцієнт обсягів виконаних будівельно-монтажних робіт; D_{11} – коефіцієнт регіональної інфляції; $b_1 - b_{11}$ – вагові коефіцієнти для врахування важливості складових.

Нормування статистичної інформації, яка використовується для розрахунків слід проводити за наступною формулою (6):

$$D_j^i = \frac{D_j^i - \bar{D}_j}{D_j^{max} - D_j^{min}} \quad (6)$$

де D_j^i – похідне значення статистичного показника j -го виду для i -го регіону; D_j^i – первинне значення статистичного показника j -го виду для i -го регіону; \bar{D}_j – середнє значення статистичного показника j -го виду по всіх регіонах за досліджуваний період (рік); D_j^{max} , D_j^{min} – відповідно максимальне і мінімальне значення показника j -го виду по всіх регіонах за досліджуваний період (рік).

Нормовані таким чином статистичні показники беруться для подальших розрахунків рівня доходності регіону. Вагові коефіцієнти для врахування важливості складових при обчисленні рівня доходності регіону ($b_1 - b_2$) Н. Скоробогатова пропонує визначати за допомогою експертної оцінки досвідчених фахівців з даного питання [12, с. 32]. Вони мають бути постійними і незмінними при проведенні розрахунків за весь досліджуваний період.

Другою складовою показника інвестиційної активності регіону Н. Скоробогатова визначає ліквідність. Вона пропонує стан ліквідності регіону розраховувати за сукупністю показників, які характеризують грошові надходження до окремого регіону та їх відтік, часову структуру зазначених грошових потоків, приток іноземних інвестицій до регіону та інвестиції, здійснені самим регіоном. Для того, щоб об'єктивно врахувати як залучені, так і здійснені регіоном інвестиції потрібно враховувати їх обсяг у кількісному та об'ємному вимірах. Під кількісний вимір Н. Скоробогатова бере кількість підприємств, в які було вкладено інвестиції та які самі здійснювали інвестиції, а під об'ємним виміром – обсяг інвестицій у грошовому виразі.

Таким чином, за методикою Н. Скоробогатової, інтегральний показник ліквідності регіону складається з дев'яти коефіцієнтів: коефіцієнтів залучення прямих іноземних інвестицій (кількісного та об'ємного); коефіцієнтів прямих іноземних інвестицій (кількісного та об'ємного); коефіцієнтів дебіторської заборгованості (загальної, довгострокової та простроченої дебіторської

заборгованості); коефіцієнтів кредиторської заборгованості (загальної та простроченої).

Інтегральний показник ліквідності регіонів Н. Скоробогатова визначає за формулою (7):

$$I_{\text{ега}} = c_1L_1 + c_2L_2 + c_3L_3 + c_4L_4 + c_5L_5 + c_6L_6 + c_7L_7 + c_8L_8 + c_9L_9 + c_{10}L_{10} + c_{11}L_{11} \quad (7)$$

де L_1 – коефіцієнт прямих інвестицій (кількісний); L_2 – коефіцієнт прямих інвестицій (об’ємний); L_3 – коефіцієнт залучення прямих іноземних інвестицій (кількісний); L_4 – коефіцієнт залучення прямих іноземних інвестицій (об’ємний); L_5 – коефіцієнт дебіторської заборгованості; L_6 – коефіцієнт довгострокової дебіторської заборгованості; L_7 – коефіцієнт неповернення дебіторської заборгованості; L_8 – коефіцієнт кредиторської заборгованості; L_9 – коефіцієнт неповернення кредиторської заборгованості; $c_1 - c_{11}$ – вагові коефіцієнти для врахування важливості складових.

Статистична інформація, яка використовується для розрахунків показників ліквідності регіону, так само, як і для обчислення показників доходності, має бути нормована (8):

$$L_q^g = \frac{L_q^g - \bar{L}_g}{L_q^{\max} - L_q^{\min}} \quad (8)$$

де L_q^g – похідне значення статистичного показника q-го виду для g-го регіону; L_q^g – первинне значення статистичного показника q-го виду для g-го регіону; \bar{L}_g – середнє значення статистичного показника q-го виду по всіх регіонах за досліджуваний період (рік); L_q^{\max} , L_q^{\min} – відповідно максимальне і мінімальне значення показника q-го виду по всіх регіонах за досліджуваний період (рік) [163, с. 33].

Частину критеріїв оцінки інвестиційної активності регіонів Н. Скоробогатовою пропонується враховувати з від’ємним знаком. До них слід віднести: рівень інфляції по регіонах; залежність від експорту; збитковість підприємств; неповернення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Таким чином, визначення показника інвестиційної активності регіонів за методикою Н. Скоробогатової на основі аналізу взаємопов’язаних показників дає можливість більш повно визначити інвестиційну привабливість регіону та побудувати стратегію по залученню оптимальної кількості інвестицій для покращення економічного стану та інфраструктури.

Висновки і пропозиції. Проводячи розгорнутий аналіз існуючих методик оцінювання інвестиційної привабливості регіону можна зробити наступний висновок, що в основі кожної з них лежить комплекс різносторонніх факторів, які мають різний вплив на інвестиційний потенціал регіону. Загальна кількість чинників, що мають свою специфікацію та структуру, використання

різноманітних способів оцінки, методів виміру, значущості того чи іншого чинника істотною мірою різняться та віддзеркалюють позицію певної методики та школи, її авторів.

Бібліографічні посилання:

1. Андел І. В. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості галузей економіки регіонів з урахуванням фінансових показників функціонування підприємств / І. В. Андел // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20. — С. 172—179.
2. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента: в 2 т. / И. А. Бланк. — К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. — Т. 1. — 536 с.
3. Брюховецька Н. Ю. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства: визначення недоліків деяких існуючих методик [Електронний ресурс] / Н. Ю. Брюховецька, О. В. Хасанова // Економіка промисловості. — 2009. — № 44. — Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/eprom/2009_44/st_44_15.pdf.
4. Бутко Н. Современная проблематика оценки инвестиционной привлекательности региона (на примере Черниговской области) / Н. Бутко, С. Зеленский, Е. Акименко // Экономика Украины. — 2005. — № 11. — С.30-37.
5. Васильева Т. А. Научно-методические подходы к оценке инвестиционной привлекательности регионов Украины / Т. А. Васильева, Л. Л. Гриценко, Н. В. Винниченко // Механізм регулювання економіки. — 2005. — № 3. — С. 199—205.
6. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: [монографія] / Я. А. Жаліло. — К. : НІСД, 2009. — 336 с.
7. Зубков Р.С. Аналіз методів оцінки інвестиційно-інноваційного функціонування матерії регіону / Р.С. Зубков // Причорноморські економічні студії. — 2017. — Випуск 13-1/2017. — С. 149-154.
8. Кирик Л. В. Факторний аналіз інвестиційної привабливості регіону / Л. В. Кирик, В. В. Богдан // Сталий розвиток економіки. — 2010. — № 3.—С. 96—104.
9. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [Електронний ресурс] / Сайт «Законы Украины». — Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm
10. Погріщук Б. Методологія дослідження інвестиційних процесів в Україні: стан і напрямки розвитку / Б. Погріщук, В. Козловський // Наука молода. - 2007. - Вип. 7. - С. 125—130.
11. Романова Т. В. Теоретико-методологічні засади оцінки інвестиційного потенціалу регіонів [Електронний ресурс] / Т. В. Романова //Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2009.— №4. — С.209-212.— Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdu/2009_24/articles/41_Romanova.pdf.
12. Скоробогатова Н. Є. Інвестиційна активність регіонів України / Н. Є. Скоробогатова // Наукові вісті НТУУ «КПІ». — 2009. — № 5. —С. 30—40.
13. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика /Д. М. Стеченко.- К. : Вікар, 2002. — 374 с.
14. Столяров В. Ф. Методи оцінки комплексності національного та регіонального розвитку України / В. Ф. Столяров, С. В. Кукарцева, В. В. Столярова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». - 2010. - Вип. 4/3. - С. 35-43.
15. Тяжкороб І. Аналіз галузевого портфеля регіону в контексті структурних змін у ринковій економіці / І. Тяжкороб, В. Носач // Галицький економічний вісник. - 2011. - №2. - С. 63-68.
16. Уманець Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т. В. Уманець // Економіка і прогнозування. - 2006. - № 4. - С. 133-145.

17. Феєр О. Аналіз методологічного інструментарію оцінки інвестиційної привабливості об'єкта інвестування / О. Феєр // Економічний аналіз. - 2009. - Вип. 4. - С. 151-154.

List of references:

1. Andel I. V. Rating assessment of investment attractiveness of regional economic sectors taking into account financial performance of enterprises / I. V. Andel // Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. - 2010. - Issue. 20. — Pp. 172-179.
2. Blank I. A. Fundamentals of investment management: in 2 vols / S. A. Blank. - K.: Elga-N, Nika-Center, 2001. - Vol. 1. - 536 p.
3. Bryukhovetskaya N. Yu. Assessment of investment attractiveness of the enterprise: identification of shortcomings of some existing techniques [Electronic resource] / N. Yu. Bryukhovetskaya, A. Khasanova // Economics of industry. - 2009. - №44. - Access mode to the journal. : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/eprom/2009_44/st_44_15.pdf.
4. Butko N. Modern problems of evaluation of investment attractiveness of the region (on the example of Chernihiv region) / N. Butko, S. Zelensky, E. Akimenko // Economy Of Ukraine. - 2005. - № 11. P. 30 — 37.
5. Vasilyeva T. A. Scientific and methodological approaches to the assessment of investment attractiveness of the regions of Ukraine / T. A. Vasilyeva, L. L. Gritsenko, N. V. Vinnichenko // Mechanism of economic regulation. - 2005. - № 3. - P. 199-205.
6. Theory and practice of formation of effective economic strategy of the state: [monograph] / Ya. — Toward. : NISI, 2009. - 336 p.
7. Zubkov, R. S. Analysis methods of evaluating investment and innovation in the functioning of matter in the region / G. S. Zubkov // the black sea economic Studio. - 2017. - Issue 13-1 / 2017. - P. 149-154.
8. Factor analysis of investment attractiveness of the region / L. V. Kirik,. In Bogdan // Sustainable economic development. - 2010. - № 3.- P. 96-104.
9. Methods of calculation of integrated regional indices of economic development [Electronic resource] / website "Laws of Ukraine". - Access mode: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm
10. Pogrischuk B. Methodology of research of investment processes in Ukraine: state and directions of development / B. Polishuk, V. Kozlovsky // young Science. - 2007. - Issue. 7. - P. 125-130.
11. Romanova T. V. Theoretical and methodological bases of estimation of investment potential of regions [Electronic resource] /T. V. Romanova // Collection of scientific works of Cherkassy state technological University. Series: Economic Sciences. - 2009.- №4. - P. 209-212.- Access mode to the journal. : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/41_Romanova.pdf.
12. Skorobogatova N. Got it. Investment activity of regions of Ukraine / N. Got it. Skorobogatova // Scientific news of NTUU "KPI". - 2009. - № 5. - P. 30-40.
13. Stechenko D. M. Placement of productive forces and regional studies / D. M. Stechenko.-- K.: Vicar, 2002. - 374 p.
14. Stolyarov V. F. methods of assessing the complexity of national and regional development of Ukraine / V. F. Stolyarov, S. Kukartsev V., Stolyarov V. V. // Bulletin of Dnipropetrovsk University. Economy Series. - 2010. - Issue. 4/3. - P. 35-43.
15. Tyazhkorob I. analysis of the industry portfolio of the region in the context of structural changes in the market economy / I. Tyazhkorob, V. Nosach // Galitsky economic Bulletin. - 2011. - №2. - P. 63-68.
16. Umanets T. V. assessment of investment attractiveness of the region with the help of integrated indices / T. V. Umanets // Economics and forecasting. - 2006. - № 4. - P. 133-145.
17. Feer A. analysis of methodological tools for assessing the investment attractiveness of the investment object / O. Feer // Economic analysis. - 2009. - Issue. 4. - P. 151-154.

УДК 338.13:438.33

JEL Classification: D 24

Ivanchenkova L.V.

candidate of science (Economics)

associate professor of the department of accounting and audit
Odessa national academy of food technologies, Odessa, Ukraine

Іванченкова Л.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

Иванченкова Л.В.

кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита
Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, Украина

INFORMATION BASIS FOR ESTIMATING PRODUCTION EFFICIENCY ENTERPRISES

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ

ИНФОРМАЦИОННАЯ БАЗА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

***Abstract.** One of the most difficult problems facing the development of methods and procedures for integrated economic analysis at the enterprise is the development of effective information provision.*

The development of elements of the information support of the analytical subsystem of the enterprise is carried out on the basis of a system of indicators (output, intermediate and productive) necessary for economic analysis. The system defines the contents of management documents and arrays, serves as the basis for the creation of an integrated data processing system.

At present, the task of creating a single integrated flow of information, in which all data will be accumulated, faces management links at enterprises. This task can be fully accomplished by specialized information services that can provide reception, registration, storage and primary processing of information.

***Key words:** information base, production efficiency, activity analysis, data processing, business management, enterprise.*

***Анотація.** Однією з найбільш складних проблем, що постають на шляху розвитку методів й процедур комплексного економічного аналізу на підприємстві є розробка дієвого інформаційного забезпечення.*

Розробка елементів інформаційного забезпечення аналітичної підсистеми підприємства здійснюється на основі системи показників (вихідних, проміжних і результативних), необхідних для проведення економічного аналізу. Система визначає зміст управлінських документів і масивів, служить базою для створення інтегрованої системи обробки даних.

В даний час перед управлінськими ланками на підприємствах постає завдання створення єдиного інтегрованого потоку інформації, у якому будуть акумульовані всі дані. Це завдання повністю може бути виконане спеціалізованими інформаційними службами, які можуть забезпечити одержання, реєстрацію, зберігання й первинну обробку інформації.

Ключові слова: інформаційна база, ефективність виробництва, аналіз діяльності, обробка даних, господарське управління, підприємство.

Аннотація. *Одной из наиболее сложных проблем, стоящих на пути развития методов и процедур комплексного экономического анализа на предприятии является разработка действенного информационного обеспечения.*

Разработка элементов информационного обеспечения аналитической подсистемы предприятия осуществляется на основе системы показателей (исходных, промежуточных и результативных), необходимых для проведения экономического анализа. Система определяет содержание управленческих документов и массивов, служит базой для создания интегрированной системы обработки данных.

В настоящее время перед управленческими звеньями на предприятиях стоит задача создания единого интегрированного потока информации, в котором будут аккумулированы все данные. Эта задача вполне может быть выполнена специализированными службами, которые могут обеспечить получение, регистрацию, хранение и первичную обработку информации.

Ключевые слова: *информационная база, эффективность производства, анализ деятельности, обработка данных, хозяйственное управление, предприятие.*

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Одним з основних і вирішальних умов комплексної й об'єктивної оцінки ефективності виробничих ланок є якісна й надійна інформаційна база, що являє собою сукупність певним чином організованих даних, що дозволяють провести комплексний аналіз на підприємстві, дати оцінку й обґрунтувати планове завдання на найближчу й стратегічну перспективу, обґрунтувати раціональні управлінські рішення. Інформаційна база являє собою сукупність даних про стан керованої ланки й тенденції його розвитку, про оточуюче його середовище й результати науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок, проведених у відповідних напрямках. Склад і зміст прийнятих рішень й оцінка результатів роботи визначають вимоги й коло даних, що включаються в інформаційний масив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичною і теоретичною основою дослідження інформаційної бази оцінки ефективності виробництва на підприємствах стали наукові праці: І. Бланка, Н. Брюховецької, О. Виборової, Н. Дмитрієвої, О.Гетьман, Н. Євдокимової, Л. Лігоненко, Т. Костенко, І. Кривов'язюка, В.Раппопорта, В. Савчука, Д. Стеценка тощо. Проте у вітчизняній науці не приділено достатньої уваги питанням моніторингу й контролю інформаційної бази оцінки ефективності виробництва, а тому вони потребують подальшої розробки та систематизації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При формуванні інформаційної бази виходять із діючої системи показників оцінки ефективності й використовуваних у практиці управління методів аналізу, планування й стимулювання виробництва, ураховують подальший розвиток виробництва й методів управління. Комплексна система показників визначає

семантичну сторону, тобто зміст інформаційної бази. Використовувані методи обробки інформації дозволяють виявити доцільні просторові й часові границі збору, зберігання й періодичності її відновлення. Більш складні методи обробки даних, використання економіко-математичних методів, прогнозування як одного з методів обґрунтування перспектив розвитку передбачають нагромадження великого масиву ретроспективної інформації й наявність у розпорядженні кожного керівника даних про роботу аналогічних об'єктів. Це змінює уявлення про раціональні масиви й висуває нові вимоги до їх формування.

Мета статті. Метою цієї статті є вивчення особливостей формування інформаційної бази для оцінки ефективності виробництва підприємств харчової промисловості. Поставлена мета визначила основні завдання дослідження: провести дослідження напрями формування дієвого інформаційного забезпечення; проаналізувати сукупність єдиної системи класифікації й кодування техніко-економічної інформації; дослідити розробку елементів інформаційного забезпечення аналітичної підсистеми, що здійснюється на основі системи показників необхідних для проведення економічного аналізу.

Результати дослідження. Інформаційна база оцінки ефективності виробництва підприємств харчової промисловості повинна бути орієнтована на основні цілі розвитку об'єктів; враховувати завдання й функції керівників і фахівців, зайнятих управлінням, а також специфіку об'єктів різного класу. У цьому зв'язку склад інформаційних масивів повинен дати можливість:

- чітко й по можливості кількісно виразно сформулювати мету, що постає перед виробничою ланкою й його підрозділами;
- визначити ступінь й обсяг витрат ресурсів на досягнення поставленої мети, тобто власне ефективність виробничої організації або реалізації наміченої програми, заходу.

Таким чином, інформаційне забезпечення оцінки ефективності виробництва підприємств харчової промисловості передбачає створення комплексного масиву інформації, що забезпечує повну характеристику всіх сторін діяльності планованих об'єктів, підвищення точності й об'єктивності матеріалів, використовуваних для оцінки; раціональну й економічну організацію збирання, зберігання й руху інформаційних потоків.

Відзначені цілі інформаційної системи оцінки ефективності виробництва підприємств визначають необхідність виділення наступних її блоків: цільових параметрів розвитку об'єкта; інформації про ефективність діяльності об'єкта і його ланок; характеристик стану ресурсів; можливих перспектив розвитку складових елементів системи. Ці групи даних лягають в основу класифікаційних розділів, що характеризують зміст інформації.

Цільові параметри насамперед виробничих господарських систем містять характеристики кількості, номенклатури і якості виготовленої продукції, здійснюваних робіт і послуг. Одночасне функціонування господарських організацій пов'язане зі створенням нової вартості, тобто збільшенням маси доходу й підвищенням результативності виробництва. Цілі харчових організацій завжди мають соціальну складову. Звідси впливає склад блоку

цільової інформації.

Для оцінки ефективності найбільше значення мають дані про порівняння виробництва з використовуваними ресурсами або витратами. При цьому результати, що найбільш повно відображаються в характеристиках мети, порівнюються з кількісною і якісною характеристикою використовуваних трудових і виробничих (матеріальних і технічних) ресурсів - так звані витратні вимірники. Залежно від зміни ефекту може бути отримана інформація від часткової або загальної ефективності [1].

Характеристики стани ресурсів являють собою вимірники кількісного і якісного складу наявного устаткування, споживаних матеріалів, кваліфікаційного складу працівників, а також витрат виробництва й капітальних вкладень. Особливе місце в цьому блоці займають характеристики організації виробництва, праці й управління. Характеристики перспектив розвитку всіх складових об'єкта управління являють собою елементи прогнозу інформації й дані науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій.

Таким чином, перераховані блоки не повторюють один одного, але разом з тим кожен з них містить різноманітну інформацію. По єдності змісту кожного блоку можна виділити техніко-технологічну, організаційну, економічну й соціальну інформацію.

Поглиблення спеціалізації виробництва, розширення інтеграційних зв'язків, ускладнення готових виробів й інноваційний процес постійно збільшують вимоги управлінських органів до складу використовуваної інформації. Для всебічної оцінки діяльності виробничих ланок в інформаційній системі повинні бути представлені дані по всіх перерахованих напрямках. У цьому зв'язку виділяють блоки даних по їх ролі в процесі оцінки діяльності виробничих ланок й об'єктам, які вони характеризують. По ролі в процесі оцінки прийнято виділяти директивну, планово-розрахункову, нормативну й аналітичну інформацію.

До директивної належить інформація, що характеризує завдання за економічними результатами діяльності об'єкта, його зв'язками з іншими ланками, з державним бюджетом. З них виділяється оціночна інформація, залежно від якої будується заохочувальна система підвищення ефективності.

До планово-розрахункової належить та інформація, що відображає специфіку підприємства. Вона визначається змістом і складом стратегічних, поточних й оперативних планів. У найбільш розгорнутому поточному плані номенклатура планової інформації близька до аналітичної.

До нормативної належить часткова інформація, що характеризує використання окремих елементів виробничих ресурсів. Вона носить індивідуальний або рідше груповий характер. Основними напрямками її вдосконалювання є розширення сфери нормування й сфери застосування однакових нормативів. Особливої уваги заслуговує розробка нормативних моделей технічного й організаційного рівня виробництва. Попередньо проводиться відбір найбільш стійких й однозначних характеристик, які стануть еталонами оцінки ефективності використання ресурсів.

Аналітична інформація є найбільш ємною. Вона широко використовується в процесі обґрунтування управлінських рішень і підготовки до оцінки процесу діяльності й результатів роботи керованого об'єкта. При аналізі діяльності те саме економічне явище може бути представлено декількома характеристиками; вони повинні розвивати й уточнювати один одного. Аналітична інформація будується у вигляді піраміди, у якій вершина – комплексні, найбільш ємні дані, а основа - часткові вимірники, що характеризують окремі елементи виробництва й діяльність окремих ланок керованого об'єкта. Чим детальніше відбиті окремі явища, тобто чим більше ступінь деталізації інформації, тим оперативніше й точніше система аналізу й більш обґрунтована оцінка результатів роботи [2].

В аналітичній інформації найбільш повно представлені натуральні й умовно-натуральні вимірники. Крім того, багато характеристик приводяться при використанні декількох вимірників. При аналізі всього масиву аналітичних даних вибирається інформація, що характеризує різні аспекти діяльності аналізованого об'єкта, його ланок або вирішення різних завдань; обґрунтовуються найбільш точні й об'єктивні методи виміру кожного показника; проводиться диференціація розрахунково-планової й нормативної інформації для різних підрозділів. Все це стадії формування системи інформації, від повноти і якості проведення яких залежить реальність й обґрунтованість оцінки результатів роботи, планів й інших управлінських рішень.

Директивна, розрахунково-планова, нормативна й аналітична інформація повторюють один одного за номенклатурою використовуваних вимірників, але різні за своїм рівнем. Аналітична інформація відображає фактично сформований рівень; в основу розрахунку нормативної закладений раціональний рівень витрат; розрахунково-планова директивна інформація визначається в умовах запланованих змін матеріально-технічної бази виробництва, складу працюючих, організації виробництва, праці й управління. Порівняння якого-небудь одного показника по цих групах характеризує ступінь напруженості нормативів і планів.

Стосовно аналізованого об'єкта може бути виділена:

- внутрішньовиробнича інформація, що характеризує стан, тенденції розвитку й зміни, що відбуваються в аналізованому об'єкті;
- інформація про аналогічні об'єкти, основним завданням якої є відбиття передового досвіду, кращих досягнень підприємств, що працюють в аналогічних умовах. Вона необхідна для забезпечення об'єктивності оцінки аналогічних об'єктів і використання економіко-математичних методів розробки стратегічного плану (економіко-статистичних, моделювання, імітації й т.д.);
- інформація про підприємства, що формують ближнє оточуюче середовище, забезпечують аналізоване підприємство сировиною й матеріалами, знаходяться із ним у стійких зв'язках, є споживачами готової продукції.

Збалансованість і взаємоув'язування аналізу діяльності вимагають комплексного його проведення для ланок, стійко пов'язаних одна з одною або виконуючих загальні завдання. Це викликає необхідність проведення

узгоджених оцінок для підприємств, пов'язаних інтегративних зв'язками, що випускають однотипну продукцію, що мають загальну базу обслуговування тощо.

Одним з напрямків аналізу розвитку виробництва стає дослідження діяльності груп підприємств, що включають цілі підгалузі харчової промисловості. При розробці стратегії їх розвитку гостро відчувається потреба в матеріалах про попит на продукцію, що випускається ними, з урахуванням майбутніх змін у номенклатурі продукції, необхідної споживачам, обсяг потреб і вимог до якості продукції. Науково-технічні, демографічні, соціальні прогнози, прогнози попиту й т.д. є найважливішим джерелом одержання необхідної інформації для прогнозування. Матеріали прогнозу стають вихідними даними для оцінки перспективи розвитку керованого об'єкта.

Система оціночної інформації харчових підприємств повинна орієнтуватися на кінцеві результати суспільного виробництва, характеризувати ступінь задоволення конкретних національно-господарських потреб. Це особливо актуально для великих ланок, які містять у собі все виробництво якого-небудь продукту, тобто стають «монополістом» у певній сфері виробництва. При оцінці діяльності такої організації можна говорити про задоволення потреби національного господарства в конкретному виді продукції або послугах.

При такій постановці питання органічно поєднуються кількісні і якісні характеристики випуску продукції. По-перше, більш повно враховується номенклатурна сторона обсягу виробництва. Підвищення задоволення потреби пов'язано не просто з ростом випуску, а з виробництвом конкретних дійсно потрібних продуктів. Формування номенклатурного плану проводиться в цьому випадку на основі вивчення потреб, а не на основі вже сформованої структури виробництва.

По-друге, при оцінці роботи зі ступеня задоволення потреб більш повно враховується якість продукції. Продукти більш високих споживчих властивостей більшою мірою задовольняють потреби. Отже, підвищення якості продукції при стабільному обсязі її виробництва приводить до росту задоволення потреб.

Подальше розширення застосування інформації про задоволення потреб передбачає більш повне використання натуральних й умовно-натуральних вимірників, зокрема умовно-натуральних, розрахованих по взаємозамінних групах продуктів. Це висуває додаткові вимоги до інформаційної бази:

- територіально-регіональна інформація, значення якої зростає при визначенні соціально-економічного ефекту виробництва, тобто урахування впливу його діяльності на навколишнє середовище, витрат на формування інфраструктури, соціальної сфери тощо;

- інформація, що надходить із науково-дослідних установ, проектних і технологічних організацій. Ціль її - своєчасне доведення до зацікавлених споживачів відомостей про проведені науково-дослідні й проектно-конструкторські розробки, результати їх впровадження й використання на підприємствах; передовий досвід роботи підприємств. Ця інформація

спрямована насамперед на виробничі організації, які є замовниками, приймачами й користувачами розробленої в наукових і проектних організаціях техніки, технології, матеріалів і т.д.

У науково-технічній інформації можна виділити кілька груп, що передбачають різні методи її збору, зберігання й доведення до споживача:

- інформація директивного характеру, до якої відносяться різного виду стандарти, що закріплюють результати науково-дослідних розробок;
- інформація, що фіксує відкриття й винаходи, принципово нові розробки, на основі яких проводяться широкі серії прикладних досліджень у багатьох галузях національного господарства (патенти й ліцензії);
- інформація про передовий досвід, що, як правило, пов'язана із кращим використанням, виявленням додаткових можливостей і резервів, що вимагає додаткових зусиль по її збиранню, систематизації й передачі [3].

У цей час науково-технічна інформація розвинена досить добре; серйозні досягнення є у сфері забезпечення всіх ланок національного господарства інформацією про стандарти; багато зроблено у сфері систематизації патентно-ліцензійної інформації. Гірше вирішене питання про вивчення й поширення передового досвіду. Відсутній чіткий алгоритм збирання матеріалу про передовий досвід, дані про нього часто формуються на основі публікацій у широкій пресі, з доповідей, особистих вражень. Дуже часто не враховуються особливості виробництв, де зібраний передовий досвід, не повністю розкривається суть явища, що робить інформацію про нього недостатньо дієвою. Одночасно треба відзначити, що дані про передовий досвід стосуються, як правило, характеристики режимів роботи устаткування, параметрів технологічного процесу, методів організації виробництва й т.д., які недостатньо відображаються у статистиці. У цьому зв'язку велике значення має подальше вдосконалювання форм статистичної й оперативної звітності про стан і використання техніки, методи організації виробництва.

Залежно від того, з якою метою й на якому етапі управлінського циклу проводиться оцінка ефективності, залучається інформація різної періодичності. У цьому зв'язку виділяється:

- перспективна інформація, що характеризує напрямки й тенденції розвитку виробництва; показує етапи й порядок впровадження нових виробів, техніки й технології, зміни кадрового складу працівників, форми обслуговування й зв'язки виробництва й т.д. Найважливішим джерелом одержання такої інформації є науково-технічні й соціальні прогнози, прогнозування розвитку виробничих систем;
- поточна інформація, що характеризує всі сторони й напрямки діяльності об'єднань і підприємств. Вона формується на основі обробки даних статистичної звітності, бухгалтерського й виробничого обліку;
- оперативна інформація, що відображає хід виконання робіт й оперативні зміни у виробництві. Вона є базою розробки оперативних моделей і отримується на основі обробки даних оперативного обліку виробництва;
- ретроспективна інформація, що відображає зміну показників за певні періоди часу [4].

Перспективна, поточна й оперативна інформація являє собою єдиний, зведений масив даних. Найбільш розгорнутою й всебічною є поточна інформація. Ретроспективна інформація накопичується за тривалий період часу й використовується при обґрунтуванні тенденцій розвитку об'єкта, виявленні закономірностей формування окремих показників і т.д. Для забезпечення спадкоємності оцінок різного рівня весь масив інформації повинен бути побудований на основі єдиних принципів, із загальних методологічних позицій.

Всі відзначені напрямки класифікації інформації дозволяють комплексно охарактеризувати склад і зміст інформаційної бази аналізу ефективності роботи харчових підприємств. Для зручності використання дані в інформаційній системі повинні бути відповідним чином організовані. Одним з найбільш простих і надійних компонувань є ув'язування інформації в блоки за значеннєвим зв'язком її змістом, тобто відповідно до моделей рішень, прийнятих у процесі управління.

За роллю інформації в моделях рішень можна виділити цільову (критеріальну), факторіальну й обмежуючу. Основним питанням для кожного рішення є обґрунтування критеріальної інформації, що найбільш комплексно відображає цілі об'єкта й напрямки його діяльності.

Кількісна оцінка ступеня досягнення мети може бути дана у вигляді значень цільової функції, а умови, у яких функціонує система, - у вигляді обмежень. При проектуванні інформаційної моделі рішень з'являється необхідність відповідних групувань техніко-економічної інформації. Вибір критеріальної інформації визначають фактори, що її формулюють (факторіальна інформація), й систему обмежень, тобто є центральним питанням побудови ситуаційного інформаційного блоку завдання. Для кожної часткової мети виділяється своя критеріальна інформація, що при оцінці досягнення мети стає оціночною. У якості критеріальної інформації раціонально використовувати ємні інтегральні дані. Вони можуть бути директивними, плановими, а при вирішенні часткових завдань й аналітичними. Найчастіше для цієї мети застосовується інформація про результати роботи підприємства, що характеризує частковий (продуктивність праці, фондвіддача, матеріалоемність) або загальний ефект (рентабельність, питома реалізація й т.д.).

Для вираження інформації, що характеризує цілі, з'являється необхідність конструювання спеціальних даних, що порівнюють ефект взаємозамінності різних видів, прямо непорівнянних між собою ресурсів, наприклад збільшення фондоемності при одночасному зниженні трудомісткості, збільшення трудомісткості при різкому зниженні матеріалоемності, тобто мова йде про «ціну» ефекту.

Отже, для кожного часткового рішення в плануванні обирається своя критеріальна (цільова) інформація, частини якої повинні знаходитися між собою в ієрархічному взаємозв'язку.

При виборі методів організації інформації велике значення має виділення базової групи даних і похідних. Із цих позицій в інформаційній системі виділяються абсолютні й відносні показники. При цьому абсолютні показники

вводяться в інформаційну систему, а відносні розраховуються в процесі первинної обробки й групування інформації. Різноманіття похідної інформації дозволяє надати її для кожного працівника системи управління в найбільш зручній формі й реалізувати найважливішу ознаку організації інформаційної системи - максимум похідної інформації при мінімумі вихідної.

Особливе місце в похідній інформації займає так звана інформація «по відхиленнях», що розраховується на основі різниці між фактично сформованим і нормативно-плановим рівнем показника й сигналізує про необхідність реагування на зміни керуючої системи.

Щоб оцінка ефективності діяльності виробничих ланок здійснювалася об'єктивно й комплексно, необхідно мати загальні методичні принципи проведення цієї роботи у всіх ланках харчового виробництва й забезпечити єдність процесу оцінки інформації. Із цією метою повинен бути розроблений:

- упорядкований за класифікаційними групами і рівнем набір даних, що дозволяють комплексно оцінити роботу об'єктів;
- комплекс кількісних й якісних взаємозв'язків, що поєднують інформацію в єдину систему;
- комплекс програм первинної обробки даних з метою максимальної їх підготовки для процесу оцінки ефективності.

Додаткові вимоги до змісту й організації інформаційної бази пред'являє оцінка виконання великих комплексних проектів й програм, у виконанні яких бере участь широке коло виконавців - різногалузеві організації, науково-дослідні й проектно-конструкторські установи, вузи й т.д.

Широке використання програмно-цільових методів планування й управління повинне опиратися на систему оцінки ефективності виробництва, що найбільш повно відповідає вимогам програм. Із цією метою доцільно:

- підсилити роль натуральної й умовно-натуральної інформації;
- розвивати й удосконалювати характеристику якості продукції і якісну характеристику основних елементів виробництва;
- орієнтувати всю систему інформації на кінцеві результати, кінцевий продукт;
- упорядкувати, класифікувати й ранжувати інформаційну систему з метою виділення взаємозамінних елементів, обґрунтування співвідпорядкованості й ролі окремих груп даних у програмах;
- інтегрувати форми й методи обліку й звітності для забезпечення чіткості, однозначності й надійності використовуваної в стратегічному плануванні й управлінні системи інформації.

Ускладнення виробництва й підвищення його динамізму передбачають посилення планування, контролю й розвиток оперативного регулюванням. Для цього необхідно вчасно одержати, обробити й чітко організувати оперативну інформацію, що відображає зміни об'єкта й характеризує хід виконання стратегічного плану. На основі якісної оперативної інформації органи управління одержують можливість внести корективи в оперативні завдання з метою поліпшення використання наявних ресурсів, локалізації й оперативного усунення негативних відхилень і поширення передового досвіду. Оперативна

інформація за своєю сутністю є децентралізованою. Вона потрібна, як правило, насамперед у тій ланці, де виникає. У цьому зв'язку основні завдання регулювання й формування оперативної інформації вирішуються в рамках конкретних підприємств й об'єднань.

Аналіз складу й методів одержання, зберігання й обробки оперативної інформації дозволяє визначити наступні основні напрямки подальшого її вдосконалювання:

- прискорення впровадження у виробництво контрольно-виміральної, реєстраційної, спостережної, сигнальної апаратури і техніки з метою оперативного одержання, реєстрації й передачі інформації з мінімальною участю людини;

- організація одержання плановими й керуючими органами інформації про відхилення від нормального ходу виробництва, що істотно скорочує обсяг переданої у вищі органи управління інформації й підвищує оперативність управління;

- розширення сфери одержання оперативної інформації, тобто об'єктами оперативного спостереження й регулювання повинні стати не тільки об'ємні характеристики кількості випуску продукції, але й економічні результати виробництва [5].

Удосконалювання методики оперативного управління виробництвом і впровадження ІТ-технологій управління створюють передумови й умови для раціональної організації й функціонування оперативної інформації. З іншого боку, розширення складу й своєчасне одержання оперативної інформації є добротною базою для оцінки ефективності виробництва.

У системі інформаційного забезпечення особливе місце займає науково-технічна інформація. У цьому зв'язку необхідно вдосконалювати запити виробництва до науки, адресні рекомендації науки до виробництва. Створення такої системи здійснюється спільними зусиллями бюро науково-технічної інформації на підприємствах й об'єднаннях й інформаційних служб наукових установ. При цьому до складу служб науково-технічної інформації, крім фахівців чисто інформаційного профілю, що вміють підібрати й оформити матеріали, слід включати фахівців, що розуміють суть проблем. Додаткові витрати, викликані деяким розширенням й ускладненням служби інформації, окуплять себе підвищенням ефективності й прискоренням інноваційного розвитку виробництва.

На стадії впровадження інформація, що виходить із наукових організацій, носить не тільки цільовий, але певною мірою контрольно-директивний характер, тому що виконання вказівок організації-розроблювача повинне бути умовою успішного впровадження й використання нової техніки у виробництві.

Розширення робіт із прогнозування й перспективного планування викликає необхідність збільшення масиву й упорядкування науково-технічної інформації, у якій відображаються результати закінчених робіт науково-дослідних, проектно-конструкторських і технологічних організацій, що ведуть дослідження у сферах, близьких для підприємства й об'єднання. Таким чином, найважливішим напрямком удосконалювання організації інформаційної

системи є інтеграція її масивів по горизонталі й вертикалі.

Наступною ланкою в роботі з інформаційного забезпечення процесу управління є чітке визначення джерел одержання інформації. У цей час вона надходить із даних статистичної звітності, бухгалтерського обліку й оперативного виробничого обліку.

Статистична звітність регулюється у загальнодержавному порядку. Дані статистичної звітності уніфіковані, це найбільш надійна й чітко організована частина інформації. Однак у діючих формах статистичної звітності найбільш повно відбиті лише загальні економічні результати діяльності підприємств - обсяг виробництва продукції, витрати виробництва, прибуток й її розподіл і т.д. Характеристика складу, якості й руху матеріально-енергетичних і виробничих ресурсів представлена слабкіше. Певною мірою це нівелюється періодичним проведенням спеціальних обстежень якісного складу устаткування, екстенсивного й інтенсивного використання устаткування, використання робочого часу й т.д. Але такі дані носять несистемний характер і часто не повністю задовольняють органи управління.

Система виробничої інформації включає дані статистичного обліку, які зосереджують у органах управління.

Дані бухгалтерського обліку, які зосереджують у фінансово-бухгалтерських органах, відображають рух матеріально-речовинних і фінансових ресурсів виробництва. Матеріали бухгалтерського обліку оформляються у вигляді певних документів, але вони мають недостатню порівнянність.

Дані оперативного виробничого обліку відображають зміни, що відбуваються у виробництві, у використанні матеріально-енергетичних ресурсів, устаткування, виробничих площ, робочого часу й т.д. Вони дозволяють судити про ефективність роботи виробничих ланок, допомагають розкрити й розробити шляхи мобілізації резервів й, отже, сприяють розробці обґрунтованих і напружених планових завдань. У харчовій промисловості накопичений багатий досвід по організації нормативного обліку виробництва, що дозволяє найбільш чітко організувати оперативний облік і контроль за виробництвом.

Кожний із трьох перерахованих потоків інформації досліджується і обґрунтовується відповідним органом керівництва – органами управління, бухгалтерією, диспетчерською службою. Це часто викликає непогодженість і різнобій у відбитті тих самих явищ різними видами інформації.

Крім того, надходження даних з різних джерел, розрахованих за різною методикою й оформлених у найрізноманітнішому виді, ускладнює використання цього матеріалу.

Висновки і пропозиції. В даний час перед управлінськими ланками на підприємствах постає завдання створення єдиного інтегрованого потоку інформації, у якому будуть акумульовані всі дані. Це завдання повністю може бути виконане спеціалізованими інформаційними службами, які можуть забезпечити одержання, реєстрацію, зберігання й первинну обробку інформації. При централізації інформації у великих системах й їх зв'язку з інформаційними

службами ці підрозділи можуть бути невеликими, але ефект від їх роботи, як показує практика, досить високий, тому що це важлива умова вдосконалювання всієї системи господарського управління.

Удосконалювання процесу формування інформаційної бази для оцінки ефективності виробництва для харчових підприємств передбачає:

- класифікацію й ранжирування системи інформації, що характеризують різні сторони виробничої діяльності;
- раціоналізацію організації інформаційних масивів;
- розширення джерел і порядку одержання інформації.

Проведення такої роботи дозволяє оперативнo й об'єктивно провести оцінку ефективності діяльності будь-якої виробничої ланки на підприємстві.

До джерел одержання інформації пред'являються вимоги: надійності, виключення перекручувань даних у процесі їх реєстрації й передачі, однозначності інформації, одержуваної з різних джерел, що висвітлюють те саме явище, адаптації методів і строків реєстрації й передачі до потреб управління.

Бібліографічні посилання:

1. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України.- 2005.-№3.-с.117-128.
2. Горелкіна А.Л. Оптимізація системи управління витратами// Державне управління. – 2006, № 2. – С. 251-255.
3. Лагун М.І. Економічний потенціал як основа розвитку бізнесу / М.І.Лагун //Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - №5. – с.77-82.
4. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк.- К.: КНЕУ, 2004.-316с.
5. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України // Актуальні проблеми економіки. - 2010 - №4(106). - С.162-169.

List of references:

1. Bilyk M.D. Essence and assessment of the financial state of enterprises // Finance of Ukraine.-2005.-№3.-p.117-128.
2. Gorelkina A.L. Optimization of cost management system // Public administration. - 2006, No. 2. - P. 251-255.
3. Lagoon M.I. Economic potential as the basis for business development / MI Lagun // Formation of market relations in Ukraine. - 2008. - No. 5. - p.77-82.
4. Fedonin O.S. Potential of the enterprise: formation and evaluation / O.S. Fedonin, I.M. Repina, OI Oleksyuk.- K. : KNEU, 2004. 316s.
5. Yakymchuk T.V. The state and prospects of the food industry enterprises in Ukraine // Current problems of the economy. - 2010 - No. 4 (106). - p.162-169.

УДК 339.168.6:338.47
JEL Classification: R58

Kukharchyk O.G.

aspirant

International University of Business and Law (Kherson)

Кухарчик О.Г.

здобувач

Міжнародний університет бізнесу і права (м.Херсон)

Кухарчик О.Г.

соискатель

Международный университет бизнеса и права (г.Херсон)

FORMING REGIONAL CLUSTER OF MULTIMODAL TRANSPORTATION

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО КЛАСТЕРУ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

ФОРМИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО КЛАСТЕРА МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПЕРЕВОЗОК

***Abstract.** The article investigates the development of multimodal transport, which is a promising direction of development of the transport system of the country's regions. This will significantly increase the volume of transportation with the participation of national transport companies, will increase the competitiveness of the country in the world transport services market, the development of the network of existing transport corridors, integration of the country's transport infrastructure with the world transport system. The study found that clustering is one of the effective ways of organizing the interaction of participants in a full chain of cargo delivery, ensuring the competitiveness of transport and logistics products at the international, national, and regional levels. It is substantiated that activation of the port's work in the regional multimodal cluster will lead to increased business activity both in the port area and throughout the maritime region, as a result of the development of related and related sectors of the economy, for example, the maritime transport service, consisting mainly of representatives of small and large business.*

***Key words:** multimodal transport, multimodal cluster, regional development, transport and logistics center, logistics, consignee, trading port.*

***Анотація.** В статті досліджується розвиток мультимодальних перевезень, які є перспективним напрямом розбудови транспортної системи регіонів країни. Це дозволить значно збільшити обсяги перевезень за участю національних транспортних компаній, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни на світовому ринку транспортних послуг, розвитку мережі існуючих транспортних коридорів, інтеграції транспортної інфраструктури країни до світової транспортної системи. В результаті дослідження встановлено, що кластеризація є однією з ефективних форм організації взаємодії учасників повного ланцюга доставки вантажів, що забезпечує конкурентоспроможність транспортно-логістичної продукції на міжнародному, національному, а також регіональному рівнях. Обґрунтовано, що активізація роботи портів в регіональному мультимодальному кластері призведе до зростання ділової активності як в портовій зоні,*

так і в усьому морському регіоні внаслідок розвитку супутніх і суміжних секторів господарювання, наприклад, сервісної діяльності морського транспорту, яка складається в основному з представників малого та великого бізнесу.

Ключові слова: мультимодальні перевезення, мультимодальний кластер, регіональний розвиток, транспортно-логістичний центр, логістика, вантажоодержувач, торгівельний порт.

Аннотація. В статті досліджується розвиток мультимодальних перевезень, являється перспективним напрямком розвитку транспортної системи регіонів країни. Це дозволить значительно збільшити обсяги перевезень з участю національних транспортних компаній, буде сприяти підвищенню конкурентоспособності країни на міжнародному ринку транспортних послуг, розвитку мережі існуючих транспортних коридорів, інтеграції транспортної інфраструктури країни в міжнародну транспортну систему. В результаті дослідження встановлено, що кластеризація є однією з ефективних форм організації взаємодії учасників повної ланки доставки вантажів, забезпечує конкурентоспособність транспортно-логістичної продукції на міжнародному, національному, а також регіональному рівнях. Обґрунтовано, що активізація роботи портів в регіональному мультимодальному кластері призведе до зростання ділової активності як в портовій зоні, так і в усьому морському регіоні внаслідок розвитку супутніх і суміжних секторів економіки, наприклад, сервісної діяльності морського транспорту, яка складається в основному з представників малого і великого бізнесу.

Ключевые слова: мультимодальные перевозки, мультимодальный кластер, региональное развитие, транспортно-логистический центр, логистика, грузополучатель, торговый порт.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Розвиток форм взаємодії йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів, які представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення всіх зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницьке, фінішно-складальне та інвестиційне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем оптимізації функціонування транспортного комплексу приділяли увагу такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Котлубай М.І., Котлубай О.М., Лимонов Е.Л., Плужников К.И., Чунтомова Ю.А., Морозова І.В., Цветов Ю.М., Чекаловцев В.Г. Найбільш відомими є праці таких вчених, як Бакаєв О.О., Кутах Ю.О., Кулаєв Ю.Ф., Заєнчик Л.Г. Останнім часом все більш уваги приділяється розвитку міжнародних транспортних коридорів, використанню транзитного потенціалу України та організації мультимодальних перевезень у працях таких авторів: Пірожков С.І., Ревенко В.Л., Бакаєв Л.А., Молярчук І.А., Липинської О.А. Все більше число науковців поглиблюють теорію і практику

функціонування портів, серед них важливо виділити Котлубая О.М., Примачова М.Т., Кібік О.М., Ільченко С.І., Постан М.Я., Кібік О.М., Жихаревої В.В. Однак недостають дослідженими залишаються проблеми функціонування регіональної транспортної системи та розвитку мультимодальних перевезень в умовах реформування форм власності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Створення регіонального мультимодального кластера дозволить вирішити певні проблеми розвитку підприємств морегосподарського комплексу (МГК), а саме: спростити доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочої сили; поліпшити інформаційне забезпечення учасників кластера обсягом галузевих знань з менеджменту, маркетингу, технологій; удосконалити комплексність і взаємодоповнюваність, а саме сприятиме підвищенню ефективності роботи не тільки шляхом придбання факторів виробництва, а й тим, що забезпечуватиме розвиток взаємодоповнюваності між видами діяльності учасників морського кластера; оптимізувати організаційне забезпечення; удосконалити систему аналізу і планування; підвищити цінність стимулів всередині підприємств-учасників для досягнення більш високої продуктивності.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження сутності формування регіонального кластеру з мультимодальних перевезень. У межах досягнення мети виокремлено наступні завдання: дослідити характер створення мультимодального кластера, який дозволить вирішити певні проблеми розвитку підприємств морегосподарського комплексу; провести аналіз кластера, з точки зору взаємної конкуренції його учасників, кооперації його учасників, формування унікальної компетенції регіону, формуванням концентрації підприємств і організацій на певній території.

Результати дослідження. Дослідження показали, що формування регіонального мультимодального кластера дасть змогу вирішити наступні проблеми розвитку підприємств морегосподарського комплексу:

1. Спростити доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочій силі. Участь підприємства у морському кластері може забезпечити йому привілейований або більш дешевий доступ до таких специфічних факторів виробництва, як обладнання, бізнес-послуги, персонал у порівнянні з варіантами об'єднань по вертикалі, формальними альянсами і зовнішніми структурами або з імпортом факторів виробництва.

Мультимодальний кластер являє собою таку організаційну форму діяльності підприємств в портовій зоні, яка по своїй суті може бути більш ефективною у відношенні забезпечення факторами виробництва в разі доступності конкурентоспроможних місцевих постачальників.

Отримання ресурсів ззовні кластера може виявитися необхідним при недоступності конкурентоспроможних місцевих постачальників, але такій ситуації слід уникати, оптимізуючи структуру кластеру.

У той час як отримання факторів виробництва від учасників кластера (місцеві ресурси) може призводити до зниження собівартості робіт, ніж у випадку використання віддалених джерел (дистанційні ресурси). Доступність місцевих ресурсів мінімізує необхідність в матеріально-виробничих запасах і

позбавляє від необхідності витрат на імпорт факторів виробництва, а також від пов'язаних з ним витрат

Відсутність конкурентоспроможних місцевих постачальників ресурсів знижує ефективність переваг мультимодального кластера, проте внутрішньо властиві кластерам переваги роблять сильний стимулюючий вплив на місцевих постачальників, які прагнуть бути більш досконалішими і сильними, а вхідні в кластер підприємства прагнуть заохочувати появу нових постачальників, що стимулює розвиток конкуренції на даному ринку.

2. Поліпшити інформаційне забезпечення. Усередині мультимодального кластера може накопичуватися значний обсяг галузевих знань з менеджменту, маркетингу, технологій, а також інші спеціалізовані види інформації. Доступ до цієї інформації може бути краще організований і вимагати менших витрат для учасників мультимодального кластера, дозволяючи їм працювати за рахунок цього більш продуктивно і виходити на передовий рівень продуктивності. Подібна дія надає також і потік інформації між підрозділами одного підприємства. Близькість один до одного, зв'язку з технологій, а також наявність постійних особистих контактів і громадських зав'язків полегшують рух потоків інформації всередині мультимодального кластера. Важливим окремим випадком створюваних мультимодальним кластером інформаційних переваг є доступність інформації про поточні потреби клієнтури, що найбільш актуально в світлі динамічного розвитку ринку транспортної продукції і послуг.

3. Удосконалити комплексність і взаємодоповнюваність. Мультимодальний кластер сприяє підвищенню ефективності роботи не тільки шляхом придбання факторів виробництва, а й тим, що він забезпечує розвиток взаємодоповнюваності між видами діяльності учасників морського кластера. У першу чергу це пов'язано з виробничою діяльністю. Наприклад, в стивідорної діяльності якість виконуваних робіт залежить не тільки від інтенсивності виконання ПРР, але також і від рівня існуючої інфраструктури порту, стану під'їзних шляхів, рівня сервісного обслуговування (агенти, експедитори, шипчандлери), можливості отримання додаткових послуг (інформаційне забезпечення) яких робіт (підробіток вантажів), взаємодії з суміжними видами транспорту.

З цього прикладу видно, що складові ринку транспортних послуг часто виявляються сильно залежними один від одного. Незадовільна робота однієї його частини може негативно відбитися на результатах роботи інших. Ще одна форма взаємодоповнюваності в середині мультимодального кластера пов'язана з маркетингом. Присутність групи пов'язаних між собою підприємств і галузей в певному регіоні забезпечує ефективність спільного маркетингу (наприклад, рекомендації підприємства, спільні тематичні виставки, друковані видання та рекламні кампанії). Це може також підвищувати репутацію даного регіону в морській галузі, підвищуючи ймовірність того, що клієнти будуть віддавати перевагу розташованому там підприємству - виробнику продукції (робіт, послуг). Інші приклади взаємодоповнюваності всередині мультимодального кластера стосуються кращого впорядкування видів діяльності серед його учасників. Істотне підвищення ефективності роботи можливо тільки у випадку

одночасних змін відразу у всіх частинах мультимодального кластера. Наприклад, важливим кроком, що дозволив провести зазначені зміни, може стати координація зусиль для вдосконалення системи ліцензування на транспорті. Подібні зв'язки можуть легше реалізовуватися в середині мультимодального кластера, ніж серед розрізнених учасників.

4. Оптимізувати організаційне забезпечення. За допомогою мультимодального кластера можна створювати такі фактори виробництва, які занадто дорогі для окремого учасника кластера. Підприємства зможуть отримувати доступ до таких вигод, як спеціалізована інфраструктура або поради експертів в місцевих інститутах при відносно низьких витратах.

5. Удосконалити систему аналізу і планування. Мультимодальний кластер може підвищити цінність стимулів всередині підприємств для досягнення більш високої продуктивності з кількох причин. По-перше, через конкурентного тиску. Суперництво з місцевими конкурентами надає особливо сильний стимулюючий вплив через легкість постійного порівняння результатів, а також через те, що місцеві суперники мають подібні загальні умови (вартість робочої сили, доступність фінансових і кредитних ресурсів і т.д.), у зв'язку з чим конкурентна боротьба повинна вестися в інших напрямках.

Ми пропонуємо створити регіональний мультимодальний кластер на базі портів Великої Одеси: Одеський морський порт, порт Чорноморськ, порт Південний.

Характеристика Одеського морського порту для входження в морський кластер одеської області.

Спеціалізація: потужності Одеського порту дозволяють переробляти понад 21 млн. тонн сухих і 25 млн. Тонн наливних вантажів на рік. Контейнерні термінали розраховані на перевантаження понад 900 тисяч TEU на год. Оснащення порту забезпечує перевалку наступних вантажів: нафта і нафтопродукти наливом і в тарі; зріджений газ; тропічні й рослинні масла; контейнери; кольорові і чорні метали; руди кольорових металів; чавун, металобрухт навалом; цукор-сирець навалом; зернові насипом; папір в рулонах; цитрусові, банани на палетах; швидкопсувні вантажі в тарі; різні генеральні вантажі в мішках, ящиках, пакетах, бігбег, бочках і т. д.

Одеський порт приймає великі круїзні пасажирські судна і має найсучаснішим в Україні морським вокзалом. Порт може прийняти до 4 млн. Пасажирів на рік.

Портові потужності: порт Одеса має 54 причалів з глибинами від 6,2 до 13,0 м. Загальна довжина причальної лінії - понад 9 км. Порт має 8 виробничо-перевантажувальними комплексами (ППК) для переробки сухих вантажів, пасажирським, нафтовим і контейнерним (приймаються судна з осадкою 13,0 м, довжиною 330,0 м) терміналами, гаванями, терміналами для переробки тропічних і технічних олив. Гавані порту : Карантинна гавань (можуть прийматися судна з осадкою 11,5 м і довжиною 240,0 м); Нова гавань (судна з осадкою 11,5 м і довжиною 240,0 м); Каботажна гавань (судна з осадкою 11,5 м і довжиною 240,0 м); Практична гавань (судна з осадкою 11,5 м і довжиною 240,0 м); Нафтова гавань (судна з осадкою 12,5 м і довжиною 250,0 м).

Спеціальна (вільна) економічна зона "Порто-Франко" з 23 березня 2000 р. Суб'єктам, які реалізують на території СЕЗ інвестиційні проекти, надаються пільги. На території СЕЗ розташовані: контейнерний термінал, перевантажувальний комплекс технічних олив, завод з виробництва радіоелектронної апаратури, ТІР-стоянка, складські площадки. С 31 березня 2005, відповідно до Закону № 2505-IV від 25.03.05 р "Про внесення змін до закон України "Про державний бюджет України на 2005 г.", дія статей 9-10-й Закону "Про спеціальну (вільну) економічну зону на території Одеського морського торговельного порту" призупинено [1].

У рейтингу вантажообігу за 2016 рік Одеський морський порт зайняв друге місце після порту Южний : 25,251 млн.т. падіння вантажообігу на 1.3%.

Характеристика порту Чорноморськ для входження в морський кластер Одеської області.

Універсальні перевантажувальні комплекси розташовані на причалах № 2, 7, 8, 12-15, 18, 22 з глибинами до 13 м і можуть приймати під обробку судна з будь-якими генеральними вантажами. Ці причали обладнані порталними кранами вантажопідйомністю до 40 т, мають досить великі складські площі, які обслуговуються тилловими кранами і різної внутрішньопортової колісної технікою (автонавантажувачі, автомашини, тягачі з причепами, колісні ковшові машини і т.д.).

Порт має необхідні потужності для перевалки металопрокату будь-якого сортаменту і чавуну. Підприємство має багаторічний досвід перевалки металопрокату великої довжини і труб великого діаметру. На причалах № 11 і № 12 є площі для зберігання великовагових і великогабаритних вантажів. Наявність в порту плавучих кранів вантажопідйомністю 100 і 300 т. Дозволяє перевантажувати вантажі масою до 400 т.

Розгалужена мережа залізничних під'їзних колій і вантажних фронтів дозволяє обробляти на причалах флот за прямим варіантом і одночасно виконувати вантажно-розвантажувальні вагонні роботи на тиллових шляхах і у складських рамп.

Доставка вантажів на портові склади і вивіз вантажів з порту може здійснюватися спеціалізованим автотранспортом. Цінні вантажі і вантажі, що вимагають критого зберігання, можуть складуватися та зберігатися в критих складах причалів № 12 і № 22.

Контейнерні потужності. Сьогодні Чорноморський порт займає лідируючі позиції серед українських портів з перевалки контейнерів. Це універсальний логістичний комплекс, який надає повний спектр послуг при проходженні вантажів у контейнерах: перевалка і зберігання контейнерів; операції з стафірування контейнерів; розміщення вантажів на складах, які мають статус постійно діючої зони митного контролю; технічне забезпечення проведення митного огляду вантажів; організація цілодобового випуску контейнерів з порту; диспетчеризація руху автоконтейнеровозів на території порту і на під'їздах до нього; інформаційний обмін між усіма учасниками транспортного процесу та контролюючими органами.

Сумарна переробна спроможність порту з перевалки контейнерів - 1,15 млн. TEU. Складські площі дозволяють одночасно розмістити до 26 тис. Контейнерів (TEU), у тому числі: 18 тис. TEU завантажених та 8 тис. TEU порожніх.

Ємність складського майданчика для зберігання вантажів в рефрижераторних контейнерах складає 606 контейнерів (TEU). Контейнери відвантажуються на судна та вивантажуються із суден причальні контейнерні перевантажувачі. Вивіз контейнерів з порту одержувачам і завезення їх в порт здійснюється автомобільним і залізничним транспортом.

На комплексі за принципом "єдиного офісу" зібрані всі служби, які беруть участь у пропуску контейнерів через кордон: митна служба, прикордонна служба, карантин рослин, ветеринарний карантин, транспортно-експедиторського відділ порту, представники санітарно-епідеміологічної, екологічної служб та Служби міжнародних автомобільних перевезень (СМАП).

Склади мають статус постійно діючої зони митного контролю і дозволяють розміщувати на зберігання будь-якої безпечний вантаж при наявності коносаменту морського перевізника та пакувального листа, без попереднього узгодження в карантинних службах, а також без заявлення митної вартості.

Наявність в порту комплексу зі стафірування контейнерів і "єдиного офісу" дозволяє надавати клієнтам всі види послуг по завантаженню вантажів у контейнери і швидкому виконанню всіх необхідних формальностей при випуску контейнерів з порту.

Мультиmodalний термінал. Єдиний в Україні, унікальний за своїми можливостями мультиmodalний термінал, що спеціалізується на обслуговуванні залізнично-поромних і автопоромних ліній, а також суден типу РО-РО (з горизонтальним вантаженням), розташований на причалах №№ 26, 27 і 28. Потужності терміналу забезпечують функціонування Євро-Азіатського транспортного коридору, що з'єднує країни Західної Європи, Україну, Грузію та країни Азії. Одночасно може вестися обробка двох залізничних поромів і двох суден з горизонтальним вантаженням. Термінал має самостійні в'їзди для вагонів і автотранспорту [2].

У рейтингу вантажообігу за 2016 рік порт Чорноморськ зайняв четверте місце після порта Ніколаєвський, падіння вантажообігу на 7,8%. Порт втратив 9,285 млн. т.

Характеристика Південного морського порту для входження в морський кластер Одеської області.

Південний є найбільш глибоководним портом України. Порт спеціалізований на перевалці хімічних, генеральних вантажів, навалювальних, в тому числі вугілля, металу, чавуну, окатишів, карбаміду, пальмової олії, аміаку, метанолу, нафти, зерна. Основні напрямки перевезень: Чорноморський і Середземноморський басейн; Латинська Америка, США; Близький Схід; Південно-Східна Азія. Транзитні вантажі складають до 50% від загального вантажообігу і надходять з Росії.

Портові потужності. Діючі перевантажувальні комплекси розташовані на східному і західному берегах Аджалицького лиману. Загальна протяжність причалів - 3 км. Порт Південний складається з двох перевантажувальних районів. До порту примикають три залізнично-Рожнів станції - Берегова, Хімічна та Промислова Одеської залізниці. Станції пов'язані із зовнішньою мережею залізниць доріг через станцію Чорноморська. Мережа внутрішньопортового автодоріг підключена до автодороги Одеса - Миколаїв.

Причали порту Південний мають залізничні під'їзні шляхи, обладнані порталними кранами в / п до 84 т. Вантажно-розвантажувальні роботи в порту виробляються цілодобово, включаючи вихідні та святкові дні. Навігація здійснюється цілий рік.

Перевантажувальні райони і термінали порту Південний.

Перевантажувальний район № 1. До складу району, розташованого на західному березі лиману, входять три перевантажувальних спеціалізованих комплексу. 1-й термінал призначений для переробки карбаміду навалом. На причалах встановлено 3 спеціальних високопродуктивних судо-навантажувача. Вони з'єднані зі складами припортового заводу транспортерними лініями, поміщеними в закриті галереї. Інтенсивність обробки - 12 тис. т на добу.

Причали 1-го терміналу порту Південний Спеціалізація № Довжина (м) Допустима осадка (м): для газозовів, хімовозів і танкерів 1224 і 12,6. Для газозовів, хімовозів і танкерів 2264 і 12,7

2-й термінал. Призначений для переробки наливних хімвантажів - зрідженого аміаку, метанолу, КАС. Є 2 причалу з технологічним обладнанням (трубопроводи, стендери). Вони оснащені сучасною автоматизованою системою контролю за навколишнім середовищем. Інтенсивність обробки складає 24 тис. Т на добу. Причали 2-го терміналу порту Південний Спеціалізація № Довжина (м) Допустима осадка (м) : відвантаження аміаку 3103 і 13,2. Відвантаження метанолу та карбамідно-аміачної суміші 4112 і 12,4.

3-й термінал. Спеціалізується на переробці будівельних матеріалів. Пропускна спроможність терміналу складає 200 тис. т на рік. Довжина причальної лінії - 54,5 м, глибина біля причальної стінки - 5,8 м. Відкриті складські площі - 5400 м², оснащені 2 портовими кранами "Ганц".

Перевантажувальний район № 2. Розташований на східному березі лиману. Термінал з перевалки генеральних і навалювальних вантажів має п'ять причалів (№№ 5, 6, 7, 8, 9) загальною довжиною 1490 м, глибинами 14-15 м. Пропускна спроможність - 10,9 млн т вантажів на рік. Комплекс обслуговує залізнична станція Берегова.

Для перевантаження вугілля є розвантажувальний пристрій з двома вагоноперекидачами для напіввагонів (г/п 125 т). Транспортування здійснюється через систему конвеєрних ліній протяжністю 1500 м. У зимовий час смерзшийся вантаж попередньо розморожується в трьох спеціальних размораживаючих пристроях місткістю по 20 вагонів кожний. Установка на причалах порталних кранів дозволяє вантажити також труби, метали, клінкер, окатиші, чавун і т. П. Обробляють суду в / п до 120 тис. т. Площа відкритих складських площ - 185,5 тис. м², критого складу - 2 тис. м² [3].

У рейтингу вантажообігу за 2016 рік порт Південний зайняв перше місце, падіння вантажообігу на 19,1%. Порт втратив 9,285 млн. т

За результатами проведеного SWOT-аналізу для вивчення слабих і сильних сторін портів для участі в регіональному кластері зроблено висновки.

1. Порт Чорноморськ .

Сильні сторони: Вигідне географічне положення - закрита бухта, що не вимагає великих витрат на будівництво захисних споруд. Близькість до Одеси, отже, забезпеченість кваліфікованою робочою силою.

Кліматичні умови більш сприятливі ніж в Одесі-мис Великий фонтан, видатний в море на півдорозі між Одесою і Сухим лиманом, захищає лиман від холодних північно-східних вітрів і течій, а з південного заходу сюди підходять теплі дунайські води. Більш низькі тарифи, присуткова і рентабельна діяльність, багаторічний досвід і активний маркетинг.

Слабкі сторони: Використовує свій транзитний потенціал лише на 50%.

Складна процедура митного оформлення вантажів. Незадовільний технічний стан портових споруд і устаткування. Іллічівський порт потребує днопоглибленні. Можливості: Розвиток транспортних коридорів. Розвиток контейнерних перевезень шляхом створення контейнерних терміналів в порту. Збільшити рівень комплексної механізації вантажно-розвантажувальних робіт. Поглиблена спеціалізація причалів і навантажувальних районів, впровадження принципово нових методів переробки вантажів.

Загрози: Нерозвиненість державно приватного партнерства. Недосконалість нормативно-правової бази. Негнучкість тарифної політики. Брак інвестицій в інфраструктуру, портові технології та потужності.

2. Порт Південний.

Сильні сторони: Висока конкурентоспроможність порту Південний серед інших портів України обумовлюється його найбільш сприятливим географічним положенням. Будучи ефективним транспортним вузлом на Чорному морі і найбільш глибоководним портом України, порт Південний здатний надати широкий спектр послуг. Кліматичні умови дозволяють здійснювати навігацію цілий рік. Зручна і розвинена транспортна зв'язок з автомобільними та залізничними магістралями.

Висока інтенсивність обробки суден на всіх терміналах порту. Найбільший на узбережжі Чорного моря термінал з перевалки хімічних навалочних і наливних вантажів. Кваліфікований керівний персонал і склад. Гнучка система тарифних ставок портових і вантажних зборів.

Слабкі сторони. Надзвичайні ситуації (викид аміаку 12октября 2013р.). Складна процедура митного оформлення вантажів. Незадовільний технічний стан портових споруд і устаткування.

Можливості. Почати будівництво другої черги універсального комплексу для генеральних і навалювальних вантажів з відкритими складськими площами 18,5 тис. кв. метрів, потужністю 1 млн.тонн на рік (8 причал). Довжина причалу 285 м, глибини біля кордону причалу 15,0 м.

Зміцненні своїх позицій на ринку в якості одного з провідних портів Чорного моря з обробки навалювальних, насипних і наливних вантажів, у збільшенні обсягу генеральних вантажів.

Загрози. Брак інвестицій в інфраструктуру, портові технології та потужності. Виробництво знижується, працівники скорочуються. На тлі загального спаду в економіці України на плаву залишилися тільки лічені підприємства, до них відноситься і морський порт Південний.

3. Порт Одеса.

Сильні сторони. На сучасному етапі свого розвитку морський торговельний порт налічує більше 40 причалів і терміналів, в тому числі і контейнерного, розташованих в Нафтовий, Карантинній, Каботажної, Нової, Заводській, Робочої та Практичної гаванях, захищених від морських хвиль молами і хвилерізами. Має один з найбільших в Європі пасажирських терміналів. Визнаний базовим круїзним портом України. Найбільший порт на Україні по вантажообігу. Одеський порт здійснює цілий комплекс послуг, пов'язаних із забезпеченням високого рівня обслуговування клієнтів. Велика площа, значні глибини, спеціальна (вільна) економічна зона "Порто-Франко", великий кадровий потенціал, значні туристичні можливості і наявність "сухого порту".

Слабкі сторони. Знаходиться в центрі міста, подальший розвиток можливий лише шляхом наміву територій. Під'їзні автомобільні та залізничні шляхи сильно перевантажені. Складна процедура митного оформлення вантажів.

Можливості: Розвиток туризму, зерновий термінал на Андросовський молу, розвиток на ОСРЗ "Україна", будівництво "Нового" порту, контейнерний термінал на Карантинному молу.

Поглиблена спеціалізація причалів і навантажувальних районів, впровадження принципово нових методів переробки вантажів.

Загрози. Нерозвиненість державно приватного партнерства. Недосконалість нормативно-правової бази. Негнучкість тарифної політики. Брак інвестицій в інфраструктуру, портові технології та потужності.

Висновки і пропозиції. В умовах інтенсивного розвитку світових торговельно-транспортних відносин та глобальних інтеграційних процесів важливого значення набуває підвищення ефективності мультимодальних перевезень вантажів між регіонами, країнами і континентами, зокрема, вантажних перевезень територією країни, а також її зовнішньоекономічної діяльності.

В результаті дослідження встановлено, що кластеризація є однією з ефективних форм організації взаємодії учасників повного ланцюга доставки вантажів, що забезпечує конкурентоспроможність транспортно-логістичної продукції на міжнародному, національному, а також регіональному рівнях. Обґрунтовано, що активізація роботи портів в регіональному мультимодальному кластері призведе до зростання ділової активності як в портовій зоні, так і в усьому морському регіоні внаслідок розвитку супутніх і суміжних секторів господарювання, наприклад, сервісної діяльності морського

транспорту, яка складається в основному з представників малого та великого бізнесу.

Розвиток форм взаємодії учасників транспортно-логістичного процесу йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів. Останні представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення все зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницькі, фінішно-складальне та інвестиційне. Наступним більш високим рівнем взаємодії підприємств, організацій та установ в системі портового комплексу має бути створення в морських регіонах країни мультимодальних кластерів, що передбачають залучення в сферу взаємодії навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, банків, страхових та інших компаній, що дозволить створити атмосферу довіри між владою і бізнесом, поліпшити конкурентне середовище, забезпечити зростання продуктивності як промислових підприємств, так і портової діяльності і пов'язаними з нею видами діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Державне підприємство морський торговельний порт «Чорноморськ» <https://seaport.com.ua> (дата звернення 15.02.2018).
2. Державне підприємство морський торговельний порт «Южний» <http://www.port-yuzhny.com.ua> (дата звернення 15.02.2018).
3. Адміністрація Одеського морського порту. URL: <http://www.port.odessa.ua/ua/перевезення> (дата звернення 15.02.2018).

List of references:

1. State Enterprise Sea Commercial Port "Chornomorsk" <https://seaport.com.ua> (application date 15.02.2018).
2. State Enterprise Sea Commercial Port "Yuzhny" <http://www.port-yuzhny.com.ua> (application date 15.02.2018).
3. Administration of the Odessa seaport. URL: <http://www.port.odessa.ua/ua/transportation> (date of reference on February 15, 2018).

УДК 332.13:338.32

JEL Classification: R10

Lagodienko V.V.,

Doctor of sciences, Professor

head of the department of marketing, entrepreneurship and trade,
Odessa national academy of food technologies, Odessa, Ukraine

Dovgal O.V.

Candidate of economic sciences, Associate Professor

department of economic theory and social sciences,
Mykolayiv national agrarian university, Mykolayiv, Ukraine

Лагодієнко В.В.,

доктор економічних наук, професор

завідувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі
Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

Довгаль О.В.

к.е.н., доцент

кафедра економічної теорії і суспільних наук,
Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, Україна

Лагодиенко В.В.,

доктор экономической наук, профессор

заведующий кафедрой маркетинга, предпринимательства и торговли,
Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, Украина

Довгаль А.В.

к.э.н., доцент,

кафедра экономической теории и общественных наук
Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES OF RESEARCH OF AGRICULTURAL TERRITORIES

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

***Abstract.** Rural areas are polyfunctional system formations, the purpose of existence and development of which depends on the purpose-setting, which is taken as the basis of their research. To develop a program of social sustainability of rural territory, it is necessary to involve local self-government bodies and local entrepreneurs.*

Along with this, central authorities and local entrepreneurs are involved. The subject of the agreement, which will become the content of the relevant program, should be the normative and legal regulation of ecologically-friendly exploitation of land and water resources, as well as compensation programs ("green box" according to the WTO classification) for the withdrawal of

arable land from the field crop rotation and its transfer to pasture, meadows; transfer of part of the field crop rotation to feed and so on.

Key words: development mechanism, decentralization, rural territories, forecasting, monitoring.

Анотація. Сільські території є поліфункціональними системними утвореннями мета існування і розвитку яких залежить від цілепокладання, що береться за основу їх дослідження. Для розробки програми соціальної сталості сільської території необхідно залучати органи місцевого самоврядування та місцевих підприємців.

Поряд з цим залучаються і центральні органи влади та місцевих підприємців. Предметом угоди, яка стане змістом відповідної програми, має бути нормативно правове регулювання екологічноощадної експлуатації земельних та водних ресурсів, а також програми компенсації («зелена скринька» за класифікацією СOT) за виведення частини ріллі із польової сівозміни та переведення її у пасовища, луки; переведення частини польової сівозміни у кормову тощо.

Ключові слова: механізм розвитку, децентралізація, сільські території, прогнозування, моніторинг.

Аннотация. Сельские территории есть полифункциональными системными образованиями цель существования и развития которых зависит от целеполагания, что берется за основу их исследования. Для разработки программы социальной устойчивости сельской территории необходимо привлекать органы местного самоуправления и местных предпринимателей.

Наряду с этим привлекаются и центральные органы власти и местных предпринимателей. Предметом соглашения, станет содержанием соответствующей программы, должно быть нормативно правовое регулирование экологичноощадной эксплуатации земельных и водных ресурсов, а также программы компенсации («зеленая ящик» по классификации ВТО) за вывод части пашни с полевого севооборота и перевода ее в пастбища, луга; перевод части полевого севооборота в кормовую и тому подобное.

Ключевые слова: механизм развития, децентрализация, сельские территории, прогнозирования, мониторинг.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Соціоекономічна субсистема (субмодель) має формуватися й функціонувати у повній відповідності з базовими основами національної соціоекономічної моделі майбутнього країни. Маючи стратегічно цільове агропродовольче призначення і ґрунтуючись водночас на прогресивних концептуальних засадах чинної в країні аграрної політики, вона має бути такою, щоб у процесах функціонування цілеспрямовано забезпечувати системну трансформацію такої політики в багаторазово ефективнішу агросоціоекономічну політику. В якості методологічної основи освоєння агросоціоекономіки пропонується концептуальна схема внутрішньої природи агросоціоекономіки, яка покликана орієнтувати на охоплення нею об'єктивно необхідних для ефективного функціонування блоків із властивим кожному з них функціональним змістом і цільовим призначенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань теоретико-методологічних підходів дослідження сільських територій в присвячено праці таких закордонних та вітчизняних вчених, як М. Аптекарь, І. Бланк, Р. Брелі, В. Дорофієнко, М. Корецький, О.Павлов, А. Пересада,

О. Поважний, А. Раппапорт, В. Федоренко, У. Шарп. Слід відмітити важливість наукових здобутків вчених економістів-аграрників, здійснених у напрямі дослідження сільських територій. Однак деякі питання щодо ролі, місця та основних складових розвитку сільських територій залишаються недостатньо висвітленими та потребують комплексного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сільські території є складним об'єктом просторового розвитку, який потребує для вивчення різноманітних та різноспрямованих природних і суспільних процесів, що відбуваються в його межах, застосування різних наукових підходів; єдність об'єкта дослідження, який із позицій агроєкономіки, фізикоєкономіки, соціоєкономіки й руралістики постає як агроєкосистема, економічний простір, соціальне середовище та ментальний образ потребує, з одного боку, застосування загальнонаукових і філософських методів дослідження, а з іншого - спеціальних дослідницьких парадигм. Однією із найважливіших властивостей сільської території є її спроможність розвиватися за рахунок власних ресурсів. Тому оцінка функціональних моделей сільських територій одночасно як самодостатніх та соціально-орієнтованих повинна базуватися на їхній потенційній здатності розвиватися за рахунок власних ресурсів і передусім з урахуванням інтересів кожної окремої сільської територіальної громади та сільського соціуму в цілому

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження теоретико-методологічні підходи до дослідження сільських територій. У межах досягнення мети виокремлено наступні завдання: дослідити методичні підходи до оцінки ефективності функціонування сільських територій; провести аналіз найважливіших властивостей сільської території, а саме її спроможність розвиватися за рахунок власних ресурсів.

Результати дослідження. Більшість вчених-аграрників вказують на існування гострої суперечності між найбільш обговорюваними моделями розвитку аграрної економіки і, відповідно, сільських територій. З одного боку формується модель аграрної економіки із домінуванням високонцентрованого капіталу [1]. У разі успіху такої моделі, основне призначення сільських територій, в переважній більшості, полягатиме у забезпеченні високоінтенсивного сільськогосподарського виробництва земельними та водними ресурсами. Так, за даними Українського клубу аграрного бізнесу, в 2016р. частка агрохолдингів у структурі експорту в грошовому та натуральному вираженні склала 35,6 і 34,6% відповідно [2]. По мірі впровадження міжнародних стандартів безпечності і якості сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції, частка продукції агрохолдингів, яка спрямовуватиметься на зовнішній ринок, зростатиме.

Альтернативою моделі аграрної економіки із домінуванням високонцентрованого капіталу є модель у якій економіка, екологія та соціальна сфера сільських територій перебувають у гармонії [3,4]. Методологічною основою такої моделі є концепція сталого розвитку. Більшість країн світу майже не виконують задекларовані принципи сталого розвитку [5]. З цього приводу Білорус О. Г. справедливо зазначає, що практична реалізація прийнятої

в Ріо-де-Жанейро концепції безперервного розвитку не має серйозного успіху, бо вона наштовхується на велику кількість невирішених глобальних проблем [6].

Як справедливо відмічає Могильний О.: «Потрібно остаточно... чітко розділити політику щодо підтримки сільського господарства як виду підприємницької діяльності та регіональну політику щодо розвитку сільських територій. Саме такий підхід запроваджено у країнах-членах ЄС, де на аграрну і регіональну політику направляється 80% спільного бюджету (або майже по 40% на кожну)» [7,8]. Крім того, складність забезпечення безперервного прогресу сільських територій обумовлена циклічним характером їх розвитку [9].

Забезпечення сталого розвитку сільських територій можливе лише при умові застосування методики комплексного підходу до вирішення даного завдання [10]. Павлов О. І. цілком слушно зауважує, що комплексність – підхід до сільських територій як до сукупності компонентів і складових єдиного об'єкта, що розвивається у певному просторі й часі; комплексність розвитку сільських територій забезпечується їх полікомпонентною структурою, кожний з елементів якої входить до їх певної складової (рис. 1).

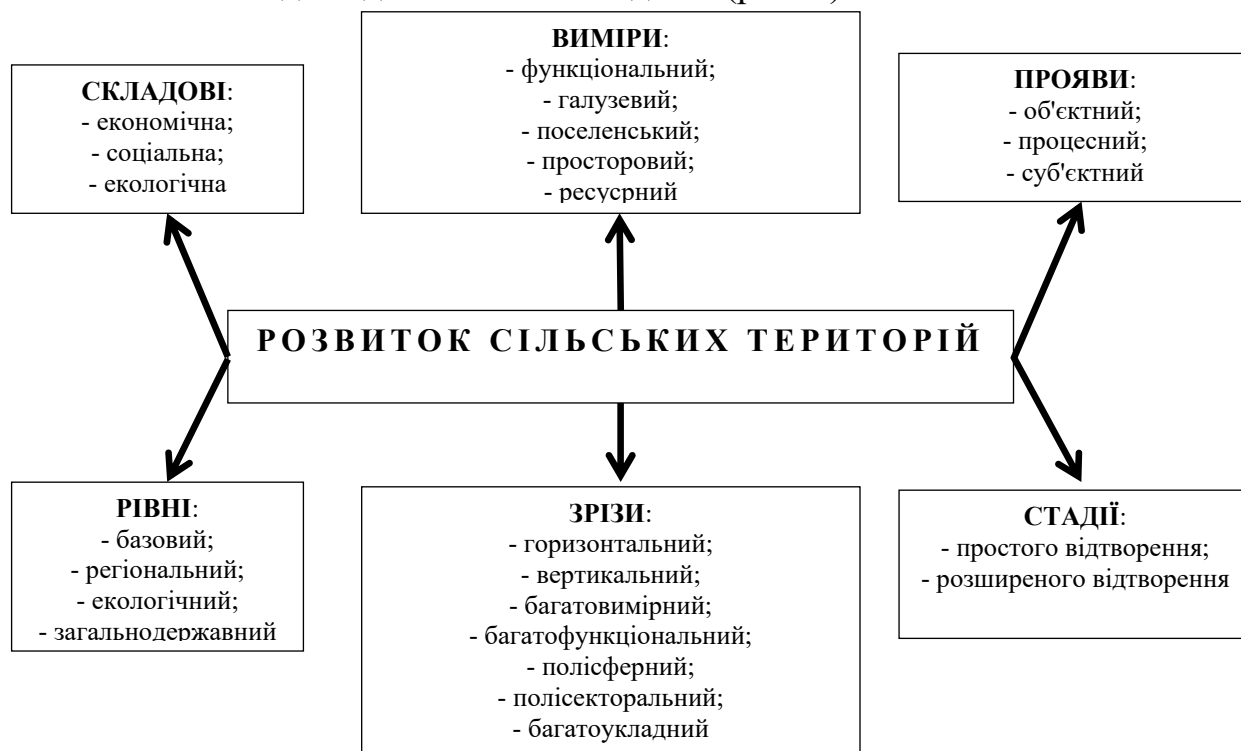

Рис. 1. Комплексність розвитку сільських територій [11]

Малік М. Й. та Хвесик М. А. справедливо відмічають, що визнання необхідності комплексності у розвитку сільських територій на основі сталого підходу, вимагає розробки нових методів у системі його управління, які наразі - відсутні. На їх думку концепція управління сталим розвитком сільських територій може мати наступний вигляд (рис. 2) [12]:

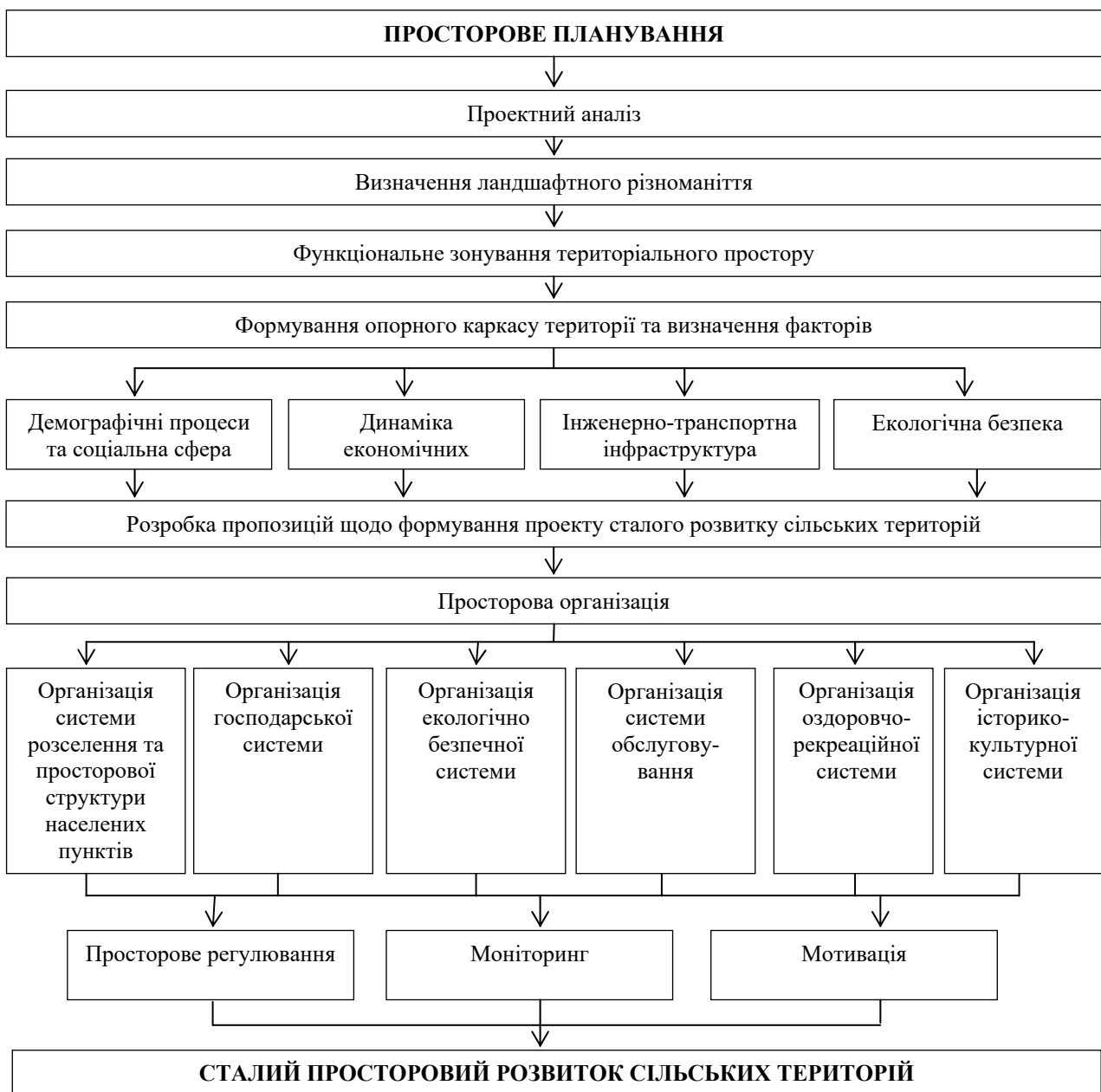

Рис. 2. Концепція управління сталим розвитком сільських територій

На думку Мармуль Л. О. та Ігнатенко М. М. ефективним методичним прийомом оцінки ефективності формування та функціонування сільських територій є визначення як їхніх критеріїв (синтетичних індикаторів) рівнів (рейтингів) соціального-економічного розвитку, ресурсного забезпечення, екологічної безпеки (рис. 3). Вчені вважають, що усі методики визначення вказаних рівнів є подібними та ґрунтуються на обчисленні сумарних індексів відхилень від відповідних середньодержавних значень. Тому скільки дослідників, стільки і варіантів сукупності показників, а, отже, й ранжування територій. Тобто, визначення відсталих або депресивних територій, на користь яких здійснюється розподіл бюджетних коштів, є досить суб'єктивним явищем, що лобіюється місцевими елітами.

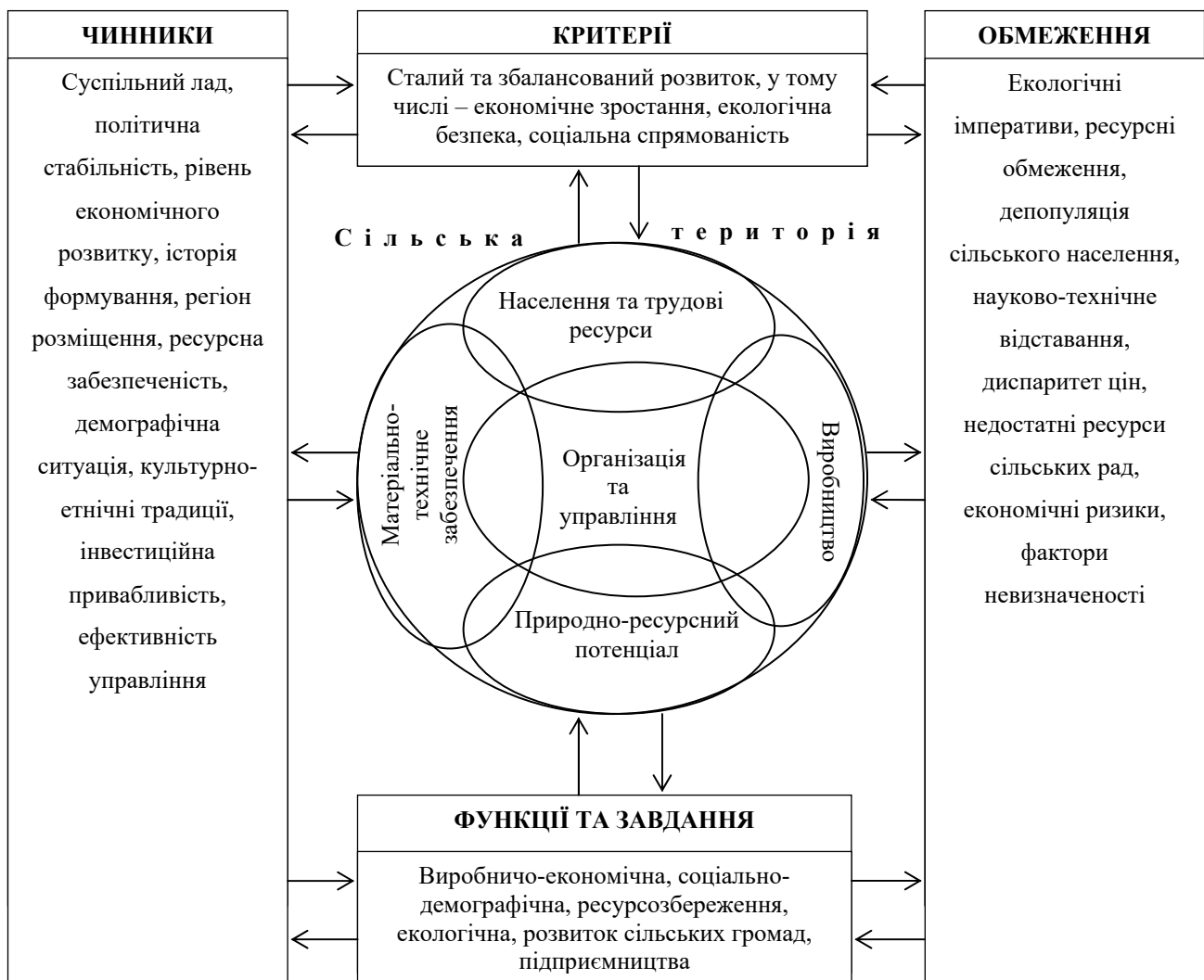

Рис. 3. Структура, чинники, функції та завдання розвитку сільських територій [13]

Логічним висновком із пропозицій Мармуль Л. О. та Ігнатенко М. М. є обґрунтування можливості використання методики SWOT-аналізу для розробки тактики і стратегії розвитку сільських територій регіону. На це ж вказують і Губені Ю. Е. та Поліщук П. О., які відмічають, що одним із напрямів стійкого розвитку може бути комплексний розвиток неінтенсивного типу, з впровадженням технологій і підходів, які є адаптивними щодо специфічних умов субрегіону та локальної громади. За умов неінтенсивного стійкого розвитку важливо ідентифікувати найважливіші місцеві переваги та «сильні сторони» (SWOT-аналіз) із тим, щоб, формуючи стратегію розвитку, забезпечити їхнє збереження та «внутрішній» розвиток. Особливу роль треба відвести збереженню традиційних форм сільськогосподарського виробництва, народних промислів і таких незамінних природних чинників, як біорозмаїття, ландшафти та середовище [14].

На можливості методики SWOT-аналізу вказують також Соколова А. О. та Ратошнюк Т. М., які пропонують його використовувати для обґрунтування перспектив зайнятості населення сільських територій окремого регіону (рис. 4).

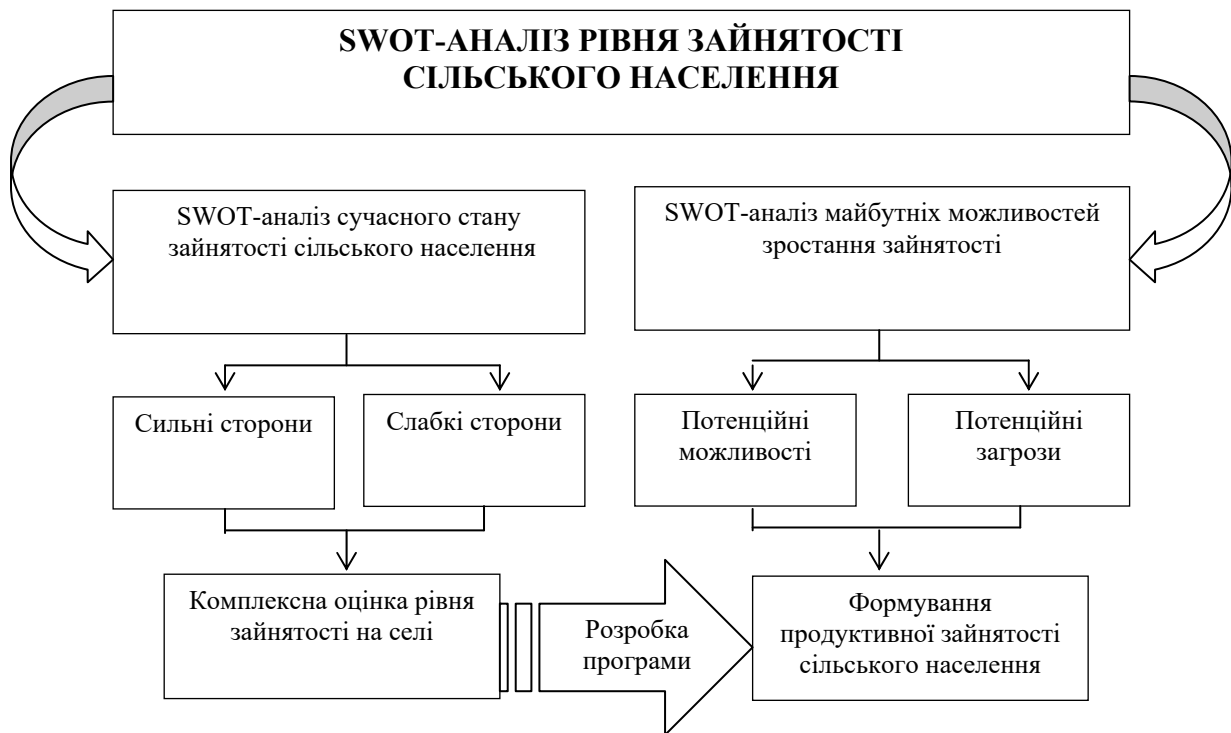

Рис. 4. Алгоритм SWOT-аналізу рівня зайнятості сільського населення [15]

Вони відмічають, що результати SWOT-аналізу уможливають створити початкову інформаційну базу для її наступної обробки, адекватно оцінити рівень розвитку ринку праці, виявити переваги та визначити напрями прикладання зусиль щодо зниження рівня безробіття й забезпечення зростання зайнятості сільських жителів.

Визначення можливостей розвитку сільських територій, можна здійснювати також за допомогою методики інтегрального показника депресивності:

$$R = \left(\sum_{i=1}^n \frac{x_{\max} - x_i}{x_{\max} - x_{\min}} \right) + \left(\sum_{i=1}^n \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} \right), \quad (1)$$

де: R – інтегральний показник репресивності території;

x_{\min} та x_{\max} – мінімальне та максимальне значення вихідних показників відповідно [16].

На думку Халімона В. Л. сумнівним і методично не зовсім правильним є підхід, коли визначення депресивних районів здійснюється по кожній області, а за точку відліку беруться середні для регіону значення. На думку вченого:

- об'єктивнішим є зіставлення рівня репресивності кожного району із середнім для країни показником;

- не зовсім вдалим є визначення кількості депресивних районів, яке ґрунтується на обсягах їхньої репресивності. Більш результативним є підхід, коли виокремлення проблемних територій проводиться на основі критеріальних меж репресивності. Застосування такого підходу на прикладі сільських районів України показало, що нижня критична межа належності територій до депресивних, відповідає 10%-му відхиленню інтегрального показника репресивності в гірший бік від середнього значення [17].

Це дозволило використати наступні критерії для ранжування сільських районів за рівнем депресивності (табл. 1):

Таблиця 1

Критеріальні межі інтегрального показника депресивності різних типів районів

Тип району за рівнем депресивності	Критеріальні межі, %
Депресивні	-10 від середнього показника
Відсталі	від -10 до +10
Середнього розвитку	від +10 до +30
Відносно розвинені	від +30 до +50
Розвинені	понад +50 від середнього показника

Ще однією важливою умовою методології дослідження розвитку сільських територій є врахування можливостей та обмежень реформи децентралізації. З цього приводу Мармуль Л. О. зазначає, що за період формування ринкової економіки в Україні відбувся процес переорієнтації командно-адміністративного управління на користь місцевого самоврядування, який докорінно змінив методологічні підходи до формування управлінських рішень, що могло б стати позитивним чинником сталого розвитку. На думку вченої, все це вимагає переорієнтації із галузевого підходу управління до інтегрованого територіально-галузевого, що надає можливість розглядати сільські території як просторові утворення, які мають великий виробничо-економічний, трудовий, соціальний та еколого-ресурсний потенціал (рис. 5).

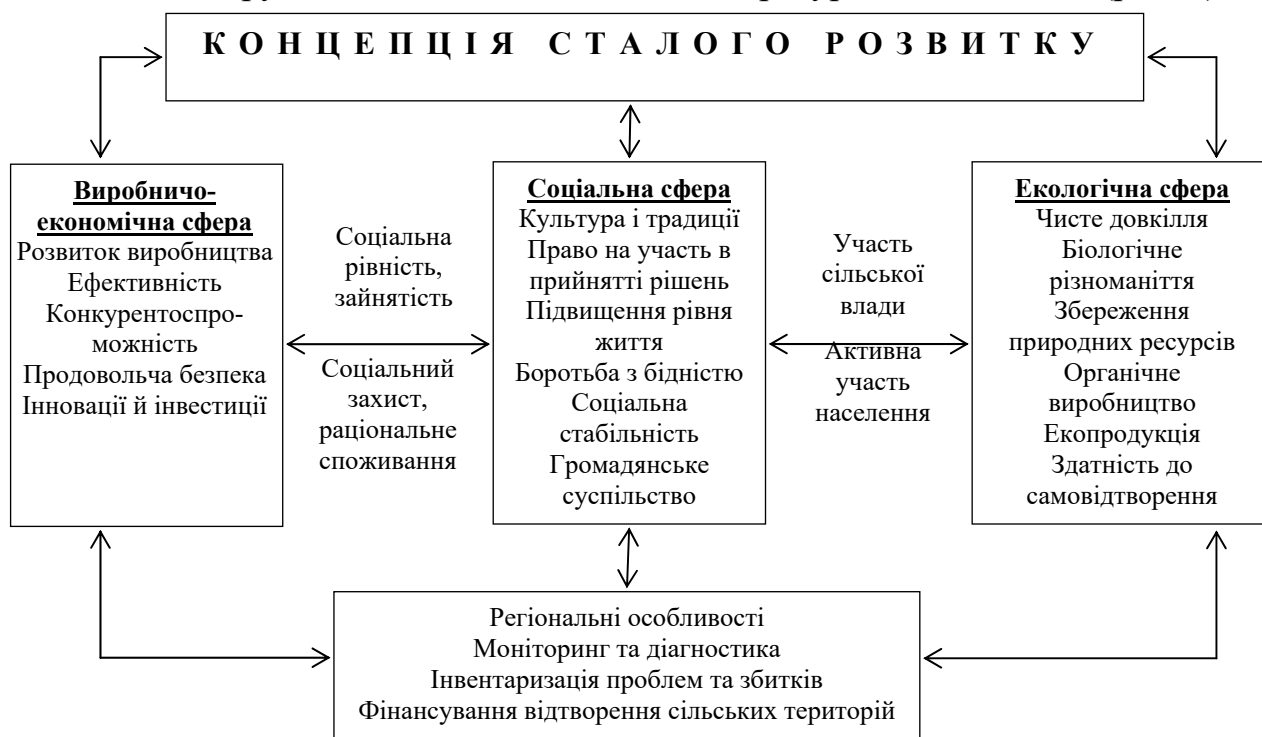

Рис. 5. Регіональна концепція сталого розвитку сільських територій з урахуванням досвіду країн

Одним із найбільш перспективних напрямів методичного забезпечення сталого розвитку сільських територій країни є моніторинг та оцінка сталого

розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів. Як відмічає Котикова О. І. в Україні на офіційному рівні така робота поки що не проводиться і пропонує відповідну систему показників (рис. 6):

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 2015-2030	ПОКАЗНИК
15.3. До 2030 року вести боротьбу з опустелюванням, відновити деградовані землі та ґрунти	1.1. Обмеження частки ріллі в площі с.-г. угідь, %
2.3. До 2030 року подвоїти продуктивність сільського господарства і доходи дрібних виробників продовольства	1.2. Грошова оцінка 1 га ріллі, грн.
15.1. До 2020 року забезпечити збереження, відновлення та раціональне використання наземних екосистем, у тому числі лісів	1.3. Лісиситість території, %
10.7. Сприяти впорядкованій, безпечній, законній і відповідальній міграції та мобільності людей	1.4. Міжрегіональна міграція населення, %
3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту	1.5. Коефіцієнт природного приросту населення у сільській місцевості
1.1. До 2030 року ліквідувати крайню бідність для всіх людей у світі	1.6. Середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві, грн.
11.1. До 2030 року забезпечити загальний доступ до житла	1.7. Забезпеченість житлом у сільській місцевості, м ²
2.3. До 2030 року подвоїти продуктивність сільського господарства і доходи дрібних виробників продовольства	1.8. Виробництво продукції з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис.
2.4. До 2030 року впровадити методи, які дають можливість підвищити продуктивність та збільшити обсяги виробництва	1.9. Землевіддача, грн/га
2.2. До 2030 року ліквідувати усі форми недоїдання	1.10. Виробництво продукції сільського господарства, грн/особу
6.3. До 2030 року підвищити якість води за допомогою ліквідації скидання відходів	1.11. Скидання забруднених вод у поверхневі водойми, млн. м ³
11.6. До 2030 року зменшити негативний екологічний вплив міст	1.12. Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря, т/км ²
12.5. До 2030 року суттєво зменшити обсяг відходів	1.13. Утворення промислових токсичних відходів, млн. м ³

Рис. 6. Система показників моніторингу та оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України

Актуальною методологічною проблемою забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації є відсутність практичного досвіду та брак знань у питаннях організації місцевої економіки, соціальної інфраструктури, захисту навколишнього природного середовища тощо. Вирішення даної проблеми слід пов'язувати із підвищенням якості дорадчих послуг. У даному контексті Кальна-Дубінюк Т. П. пропонує методичне обґрунтування дорадчих послуг та їх економічну характеристику. Зокрема вчений вводить поняття доступності, глибини та можливості дорадчої послуги.

Висновки. Для розробки програми соціальної сталості сільської території необхідно залучати органи місцевого самоврядування та місцевих підприємців. Предметом угоди, яка стане змістом відповідної програми, має бути узгодження об'єктів, календарних графіків виконання відповідних робіт та дольової участі у фінансуванні будівництва чи реконструкції (ремонту) об'єктів соціальної інфраструктури села із переліку критичних.

Поряд з цим залучаються і центральні органи влади та місцевих підприємців. Предметом угоди, яка стане змістом відповідної програми, має бути нормативно правове регулювання екологічноощадної експлуатації земельних та водних ресурсів, а також програми компенсації («зелена скринька» за класифікацією COT) за виведення частини ріллі із польової сівозміни та переведення її у пасовища, луки; переведення частини польової сівозміни у кормову тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Єрмолаєв А., Клименко І., Ємець В., Таран С. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. Київ: Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», 2015. 28 с.
2. Український клуб аграрного бізнесу. Агрохолдинги України 2016. URL: http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2016%20_demo.pdf
3. Збарський В. К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи. Економіка АПК. 2010, №11. С. 129-136.
4. Самофатова В. А. Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади. Економіка АПК. 2017, №6. С. 86-93.
5. Мудрак Р. П. та ін. Сталий розвиток агропродовольчої системи України: суть та практичне значення. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 105-121.
6. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.
7. Сігайов А. О. Концептуальні аспекти парадигми сталого розвитку аграрної сфери. Економіка АПК. 2012, №6. С. 106-109.
8. Могильний О. Реалії та парадокси аграрної політики. Економіка України. 2008, № 12. С. 41.
9. Якубів В. М. Механізм забезпечення сільського розвитку в умовах циклічності. Економіка АПК. 2009, №11. С. 125-130.
10. Ткачук В. А. Обґрунтування моделі соціально-економічного розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2015, №7. С. 76-84.
11. Павлов О. І. Сільські території як об'єкт суспільних інтересів. Економіка АПК. 2011, №3. С. 123-128.
12. Малік М. Й., Хвесик М. А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологічнобезпечного агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010, №5. С. 3-12.
13. Мармуль Л. О., Ігнатенко М. М. Соціально-економічні особливості розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2011, №7. С. 122-129.
14. Губені Ю. Е., Поліщук П. О. Комплексний підхід до стійкого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2009, №10. С. 127-131.
15. Соколова А. О., Ратошнюк Т. М. SWOT-аналіз як дієвий інструмент процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення. Економіка АПК. 2014, №1. С. 57-64.

16. Лісовий А. Визначення депресивних сільських територій на рівні адміністративних районів України. Економіка України. 2008, №9. С. 38-45.
17. Халімон В. Л. Шляхи подолання депресивного стану сільських територій в системі розвитку регіонального АПК. Економіка АПК. 2015, №8. С. 104-110.
18. Лагодієнко В.В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності / В.В.Лагодієнко, О.В. Довгаль // «Актуальні проблеми інноваційної економіки» науковий журнал. - № 3. – 2018. – С. 15-21.

List of references:

1. Yermolayev A., Klimentko I., Yemets V., Taran S. Agricultural sector of Ukraine: trends, subjects, perspectives of reform. Kyiv: Institute for Strategic Studies "New Ukraine", 2015. 28 p.
2. Ukrainian Agribusiness Club. Ukraine Agrohholdings 2016. URL: http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2016%20_demo.pdf
3. Zbarsky V. K. Sustainable development of rural areas: problems and perspectives. Economy of agroindustrial complex. 2010, No. 11. P. 129-136.
4. Samofatova VA Methodology of management of sustainable development of the agro-food sector of the region in conditions of decentralization of power. Economy of agroindustrial complex. 2017, No. 6. Pp. 86-93.
5. Mudrak R. P. et al. Sustainable development of the Ukrainian agro-food system: the essence and practical significance. Sustainable development and security of the agro-food sector of Ukraine in the context of globalization challenges: monograph; ed. O. I. Pavlova. Odessa: Astroprint, 2012. P. 105-121.
6. Bilorus O.G., Lukyanenko D.G. and others. Globalization and development security: Monograph. K.: KNEU, 2001. 733 p.
7. Sigaev A.O. Conceptual aspects of the paradigm of sustainable development of the agrarian sphere. Economy of agroindustrial complex. 2012, # 6. Pp. 106-109.
8. Grave O. Realities and Paradoxes of Agrarian Policy. Ukraine economy. 2008, No.12. P. 41.
9. Yakubiv VM Mechanism of providing rural development in cyclical conditions. Economy of agroindustrial complex. 2009, No. 11. Pp. 125-130.
10. Tkachuk VA Justification of the model of socio-economic development of rural territories. Economy of agroindustrial complex. 2015, # 7. Pp. 76-84.
11. Pavlov O. I. Rural areas as an object of public interest. Economy of agroindustrial complex. 2011, # 3. Pp. 123-128.
12. Malik M. Y., Khvesik M. Sustainable development of rural territories on the basis of regional nature management and ecologically safe agro-industrial production. Economy of agroindustrial complex. 2010, No. 5. Pp. 3-12.
13. Marmul L. O., Ignatenko M. M. Socio-economic peculiarities of development of rural territories. Economy of agroindustrial complex. 2011, No. 7. Pp. 122-129.
14. Hubeni Yu.E., Polishchuk P.O. Complex approach to sustainable development of rural territories. Economy of agroindustrial complex. 2009, No. 10. Pp. 127-131.
15. Sokolova A.O., Ratoshnyuk T.M. SWOT-analysis as an effective tool for the process of formation of productive employment of rural population. Economy of agroindustrial complex. 2014, # 1. Pp. 57-64.
16. Forest A. Determination of Depressed Rural Areas at the Level of Administrative Regions of Ukraine. Ukraine economy. 2008, # 9. Pp. 38-45.
17. Khalimon V. L. Ways to Overcome the Depressive State of Rural Areas in the System for the Development of Regional Agro-Industrial Complex. Economy of agroindustrial complex. 2015, # 8. Pp. 104-110.
18. Lagodienko V.V. Chynnyky ekonomichnoho zrostannya rehioniv v umovakh dysproportsiynosti / V.V. Lagodienko, O.V. Dovhal' // «Aktual'ni problemy innovatsiynoyi ekonomiky» naukovy zhurnal. - № 3. – 2018. – Pp. 15-21.

УДК 338.48:658(075.8)
JEL Classification: L83

Moiseyeva N.I.

Candidate of philosophy, Associate Professor,
head of the UNESCO chair "Philosophy of human communication" and socio-
humanities disciplines

Kharkiv national technical university
agriculture to them Petr Vasilenko, Kharkov, Ukraine

Didenko D.F.

Aspirant

Kiev national university of culture and arts, Kiev, Ukraine

Моїсєєва Н.І.,

кандидат філософських наук, доцент
завідувач кафедри ЮНЕСКО "Філософія людського спілкування"
та соціально-гуманітарних дисциплін

Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка, Харків, Україна

Діденко Д.Ф.

здобувач

Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Моисеева Н.И.,

кандидат философских наук, доцент
заведующая кафедрой ЮНЕСКО "Философия человеческого общения"
и социально-гуманитарных дисциплин

Харьковский национальный технический университет
сельского хозяйства им. Петра Василенко, Харьков, Украина

Диденко Д.Ф.

соискатель

Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

DESTINATION AS A ELEMENT TO DEVELOP A REGISTRY SYSTEM OF TOURISM

ДЕСТИНАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

ДЕСТИНАЦИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ТУРИЗМА РЕГИОНА

Abstract. The article considers and systematizes the views of scientists regarding the interpretation of the definition of "tourist destination" and analyzes the scientific approaches to understanding this concept. The conditions of formation and functioning of tourist destinations in the region are outlined and their significance in ensuring the development of the tourist sphere is disclosed.

A special place in the development of plans for the development of regional tourist destinations should take the application of the program-target management method, which is aimed at achieving the final result in the logic of step-by-step action: the formation of a goal tree, the development of an adequate executing program, the implementation of the management program.

Keywords: *tourist destinaciya, region, potential of territory, tourist streams, naturally recreational resources.*

Анотація. *В статті розглянуто та систематизовано погляди науковців щодо трактування дефініції «туристична дестинація» та проаналізовано наукові підходи до розуміння данного поняття. Виокремлено умови формування та функціонування туристичних дестинацій в регіоні і розкрито їх значення у забезпеченні розвитку туристичної сфери.*

Особливе місце при розробці планів розвитку регіональних туристичних дестинацій повинно займати застосування програмно-цільового методу управління, який орієнтований на досягнення кінцевого результату в логіці поетапної дії: формування дерева цілей, розробку адекватної виконуючої програми, реалізації управляючої програми.

Ключові слова: *туристична дестинація, регіон, потенціал території, туристичні потоки, природно-рекреаційні ресурси.*

Аннотация. *В статье рассмотрены и систематизированы взгляды ученых относительно трактовки дефиниции «туристической дестинации» и проанализированы научные подходы к пониманию данного понятия. Выделены условия формирования и функционирования туристических дестинаций в регионе и раскрыто их значение в обеспечении развития туристической сферы.*

Особое место при разработке планов развития региональных туристических дестинаций должно занимать применения программно-целевого метода управления, ориентированный на достижение конечного результата в логике поэтапного действия: формирование дерева целей, разработку адекватной исполняющей программы, реализации управляющей программы.

Ключевые слова: *туристическая дестинация, регион, потенциал территории, туристические потоки, природно-рекреационные ресурсы.*

Постановка проблеми. Збалансований розвиток держави не можливий без комплексного розвитку регіональних економічних систем та регулювання регіональних економічних, соціальних, екологічних пропорцій. Поглиблення регіонального дисбалансу соціально-економічного розвитку суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавних ринків товарів і послуг.

В умовах сьогодення туризм відіграє пріоритетну роль в соціально-економічному розвитку регіону, оскільки за рахунок ефективного функціонування елементів туристичної сфери відбувається залучення інвестицій у формування сучасної інфраструктури, ощадливе та ефективно використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів регіону, збільшення грошових надходжень в бюджет від туристичних потоків, покращення рівня і якості життя населення за рахунок створення нових робочих місць тощо.

Перспективним напрямом ефективного управління регіональною туристичною системою є створення туристичних дестинацій, оскільки саме за рахунок їх іміджу активізується туристичний попит. Туристичні дестинації є

центром для дослідження туристичних потоків, адже об'єднуються всі аспекти ринку туристичних послуг – попит, пропозиція, маркетинг, пересування туристів, тому питання створення та функціонування DESTИНАЦІЙ зумовлює особливу актуальність розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх розвитку на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління регіональним розвитком, теорії та методи регіональної політики висвітлено в працях З. Варналія, В. Геєця, М. Долішнього, Я. Жаліла, В. Кравціва, В. Лагодієнка, Н. Павліхи, Д. Стеченка тощо. Питання розвитку та функціонування туристичних DESTИНАЦІЙ розглядалися в працях І. Гортенка, В. Гуляєва, В. Євдокименка, В. Кифяка, В. Мацоли, Ю. Лебединського, Т. Ткаченка та інших. Проте, залишається недостатньо розробленим питання щодо функціонування туристичних DESTИНАЦІЙ як елементу розвитку туризму у контексті реалізації регіональної політики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування регіональних туристичних DESTИНАЦІЙ сприяє значним економічним вигодам, не спричиняючи екологічних та соціальних проблем. Україна, як держава, розташована в центрі Європи, з багатими природними ресурсами та самобутньою історико-культурною спадщиною, має всі передумови для сталого розвитку економіки за рахунок надходжень від сфери туризму.

Метою дослідження є вивчення та оцінка наукових поглядів щодо формування і функціонування туристичних DESTИНАЦІЙ як дієвого напряму ефективного розвитку туризму на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науці існує достатня кількість визначень дефініції «DESTИНАЦІЯ», проте ступінь розробленості напрямів наукового пошуку різна. Слово «DESTИНАЦІЯ» у перекладі з англійської мови означає «місцезнаходження; місце призначення». В Оксфордському словнику понять і термінів «DESTИНАЦІЮ» трактують як місце, куди в даний час направляються люди або предмети [4].

Територія вважається DESTИНАЦІЄЮ при умові наявності:

- місць розміщення, харчування, розваг і розвиненої транспортної системи;
- визначних пам'яток, що цікавлять туристів;
- інформаційних (наприклад, глобальних інформаційних систем «Amadeus», «Galileo», «Worldspan», «Sabre») і комунікаційних систем, тому що це необхідний інструмент інформування туристичного ринку про DESTИНАЦІЇ.

Туристичну DESTИНАЦІЮ формують функціонально пов'язані елементи, тобто туристичні ресурси, робоча сила, органи управління, що розташовані на певній території та мають інформаційно-комунікаційну структуру для реалізації туристичного продукту [7, с. 58]. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних авторів свідчить про відсутність єдиної думки щодо трактування «туристичної DESTИНАЦІЇ» як наукової категорії.

В загальному вигляді туристичною DESTИНАЦІЄЮ вважають територію прибуття та місцезнаходження туристів. Так, N. Leiper визначає туристичну

дестинацію як місце, яке обирають туристи для того, щоб залишитися на деякий час з метою отримання туристичного досвіду, пов'язаного з одним чи кількома атрибутами та особливостями території – атракціями [9, с.391]. Аналогічне визначення поняття «туристичної дестинації» приводить С. Metelka, на його думку, це географічна місцевість, до якої подорожує людина» [10, с. 47]. Проте, W. Franke трактує дефініцію «туристична дестинація» як сукупність інтересів, різних видів діяльності, послуг, інфраструктури, атракцій, які формують ідентичність місця. У дестинації є статичний аспект – місце, територія, та динамічний аспект – сукупність різних агентів, продуктів і послуг, що варіюються залежно від попиту туристів [8, с. 93].

Відомий дослідник аспектів функціонування туристичної сфери Т. Ткаченко стверджує, що «туристична дестинація» – це об'єкт (місто, регіон, район, місцевість, місце, заклад), що має туристично-рекреаційні ресурси (унікальні або специфічні), які є привабливими для подорожуючих, доступними завдяки наявності необхідної інфраструктури (зручності, послуги), доведені до споживача у формі сформованого та підготовленого до продажу туристичного продукту сучасними засобами маркетингових комунікацій (наявність логотипа, торгової марки тощо) в системі важелів інтегрованого управління суб'єктами господарювання [7, с. 86].

Л. Дядечко вважає, що «туристична дестинація» – це територія, на якій пропонується певний набір послуг, що відповідають попиту туриста на перевезення, ночівлю, харчування, відпочинок, розваги [3, с. 198]. За визначенням В. Семенова, В. Герасименко, Г. Горбаня, Л. Богадьорової «туристична дестинація» – це вирішальний елемент регіональної туристичної системи і суб'єкт управління регіонального розвитку. Її можна сприймати як територію із певним переліком засобів обслуговування й послуг, зручностей для забезпечення всіляких потреб туристів [6, с. 193]. На думку А. Головчан – це місцевість певного масштабу з конкурентоспроможними туристичними ресурсами і підприємницькою інфраструктурою, де створюється й реалізується привабливий для мандрівників туристичний продукт, не завдаючи шкоди туристичним ресурсам і довкіллю [2, с.104].

Відтак, у економічній літературі виокремлено такі підходи до розуміння даного поняття:

- географічний або ресурсно-територіальний;
- маркетинговий;
- соціально-культурологічний;
- економіко-управлінський.

При географічному підході основна увага дослідників спрямована на «дестинацію» як географічну територію, яка володіє ресурсами і куди переміщуються потоки туристів зі своїми мотивами й потребами. Поняття «туристична дестинація» визначається географічно-територіальним, економічним, інфраструктурним та ресурсним аспектами.

З точки зору маркетингового аспекту, дестинації – це інтегрований комплексний маркетинговий продукт, який пропонується і споживається туристом, залежно від особливостей регіону. Тобто відбувається смислове

прирошення поняття «туристична дестинація» за рахунок позначення її не тільки як географічної території, а й таке розуміння комплексного продукту, який задовольняє потреби туристів, а його споживання впливає на ресурсну базу регіону. За таким підходом дестинації ідентифікуються не адміністративними кордонами, а через бренд місця та імідж, який сформований у свідомості туриста. Маркетологи розглядають розвиток дестинації з точки зору пропозиції турпродукту, який має відповідати актуальному попиту туристів різних цільових сегментів.

Головними аспектами маркетингу дестинацій є:

- вивчення, формування та прогнозування дестинацій;
- аналіз поведінки і мотивів споживачів у різних туристичних дестинаціях;
- оцінювання привабливості дестинацій для інвесторів, населення і туристів;
- просування дестинацій.

Маркетингова модель дестинації включає такі основні характеристики: особисті та суспільні фактори мотивації; стимули до подорожі; якісні та маркетингові характеристики туристичного продукту дестинації. Комплексне та системне використання цих елементів забезпечує пропозицію комплексного туристичного продукту та максимальну реалізацію мети подорожі кожного туриста.

Соціально-культурний аспект вивчення туристичних дестинацій фокусується на культурних константах дестинації, тобто історико-архітектурних, мистецьких, релігійних, етнографічних пам'яток, соціально-побутових традиціях, звичаях, поглядах та нормах певного суспільства, громади, яка приймає туристів. Аксиологічного характеру поняттю «дестинація» надають такі поняття: «спадщина», яка розкриває зміст туризму як спосіб залучення до цінності та багатства світу; «простір», бо дестинація є одним з типів соціального простору, де звички структурують суб'єктивні практики туристів (сприйняття, уявлення, міркування, комунікації) та «системно детермінують» їх безпосередні соціальні взаємодії на основі фізичного простору; «ландшафт» надає дестинації індивідуальності, є умовою формування комплексу дестинації, конструюючи її спільно з іншими константами – «місто», «музей», «транспорт», «етноси».

За економіко-управлінського підходу туристичну дестинацію розглядають як специфічний економічний простір, сукупність ринкових відносин, що забезпечує інтенсивне виробництво та споживання туристичних послуг, при цьому туристичну дестинацію аналізують як об'єкт управління, управлінську систему, що поєднує різнопланові суб'єкти комерційної та некомерційної діяльності.

Отже, багатоаспектність поняття «туристична дестинація» є основою під час прийняття стратегічних рішень у сфері регіонального туризму, оскільки необхідно враховувати:

- динамічну просторово-часову природу туристичної дестинації як відкритої, нелінійної системи;

- складний механізм взаємодії туристів, представників туріндустрії, влади і місцевої громади;
- соціальні та дискурсні практики учасників туристичної діяльності;
- наявність або відсутність чітких територіальних меж, туристичних ресурсів і атракцій;
- єдиний підхід до управління дестинацією, стратегічне планування на національному, регіональному і локальному рівнях з чіткими механізмами реалізації;
- створення та просування багаторівневого комплексного турпродукту;
- набуття туристичного досвіду, що ґрунтується на символічному споживанні, а не тільки придбанні споживчої цінності.

Управління розвитком дестинацій різного рівня є важливим елементом стратегічного планування туристичної галузі на регіональному та національному рівнях. Місце розташування, масштаб і характер майбутньої дестинації повинні плануватися з метою досягнення кращої збалансованості в пересуваннях людей, щоб забезпечити оптимальний перерозподіл туристичних потоків і сприяти економічному й соціальному розвитку різних регіонів [1, с. 53]. Туристична діяльність в цілому залежить від етапів розвитку дестинацій й попиту в конкретний період часу, який визначається здатністю дестинації задовольняти потреби туристів. Життєвий цикл дестинацій складають такі його стадії: пасіонарна (зародження), екстенсивна (становлення і розвиток), інтенсивна (підвищення ефективності), космополітична (глобальна). Сучасний етап розвитку туризму в Україні має ознаки інтенсивної стадії життєвого циклу (зростання ємності туристичних потоків, обсягів реалізованого туристичного продукту, підвищення прибутковості туризму та надходжень до бюджетів усіх рівнів).

В Україні всесвітньовідомими дестинаціями на базі міст та регіонів є такі міста, як Київ, Львів, Одеса, Кам'янець-Подільський, а також Софіївський парк, Чорнобильська АЕС, Музей Ракетних військ стратегічного призначення, Карпати тощо. Зокрема, у 2013 р. ЮНЕСКО включив до списку Всесвітньої культурної спадщини дерев'яні церкви Карпатського регіону та Стародавнє місто Херсонес Таврійський, а в грудні цього ж року Петриківському розпису надано статус Всесвітньої нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [5].

Висновки і пропозиції. Туристична дестинація являє собою місцевість певного масштабу з конкурентоспроможними туристичними ресурсами і підприємницькою інфраструктурою, в якій створюється й реалізується привабливий туристичний продукт, не завдаючи шкоди туристичним ресурсам і довкіллю. Розвиток партнерських відносин держави та туристичного бізнесу, а також забезпечення дерегуляції підприємницької діяльності в туризмі та залучення інвестицій у галузь є пріоритетним напрямком ефективного функціонування туристичних дестинацій на сучасному етапі. В процесі подальших досліджень необхідно враховувати значний мультиплікативний ефект туризму, розвиток супутніх йому сфер економічної діяльності і ріст зайнятості населення.

Бібліографічні посилання:

1. Басюк Д.І. Науково-теоретичні основи формування туристичних дестинацій // Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2014. № 58. С. 50–59.
2. Головчан А.І. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності туристичних дестинацій та управління ними // Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. Вип. 27. С. 104–105.
3. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
4. Оксфордский словарь понятий и терминов URL: <http://www.oxfordreference.com/search?q=tourist+destination&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>
5. Розвиток туризму має потенціал збільшити удвічі – до 1 мільйона – кількість робочих місць у галузі URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246752064&cat_id
6. Семенов В.Ф., Герасименко В.Г., Горбань Г.П., Богадьорова Л.М. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.
7. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. К.: КНЕУ, 2006. 537 с.
8. Framke W. The destination as a concept: a discussion of the business-related perspective versus the socio-cultural approach in tourism theory // Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2002, no. 2 (2), pp. 92–108.
9. Leiper N. The framework of tourism // Annals of Tourism Research. 1979. № 6. P. 390-407.
10. Metelka C.J. The dictionary of hospitality, travel and tourism. 3rd edn. Albany, Delmar Publishers, 1990. pp. 46–50.

List of references:

1. Basiuk D.I. Scientific and Theoretical Foundations of the Formation of Tourist Destinations // Scientific Papers of the National University of Food Technologies. 2014. No. 58. S. 50-59.
2. Golovchan AI Theoretical and methodological approaches to the definition of the essence of tourist destinations and their management // Trade and the market of Ukraine: the topic. save sciences Donetsk: DonNUET, 2009. Vp. 27. P. 104-105.
3. Uncle LP Economy of tourism business: teaching. manual K .: Center for Educational Literature, 2007. 224 p.
4. Oxford Dictionary of Concepts and Terms URL: <http://www.oxfordreference.com/search?q=tourist+destination&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>
5. Tourism development has the potential to increase by half - to 1 million - the number of jobs in the industry URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246752064&cat_id
6. Semenov VF, Gerasimenko VG, Gorban GP, Bogdyorova L.M. Management of regional development of tourism: teaching. manual Odessa: Odessa State University of Economics, 2011. 225 p.
7. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities: Monograph. K .: KNEU, 2006. 537 p.
8. Framke W. The destination as a concept: a discussion of the business-related perspective versus the socio-cultural approach in tourism theory. // Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2002, no. 2 (2), pp. 92-108
9. Leiper N. The framework of tourism // Annals of Tourism Research. 1979. No. 6. P. 390-407.
10. Metelka C.J. The dictionary of hospitality, travel and tourism. 3rd edn. Albany, Delmar Publishers, 1990. pp. 46-50.

УДК 330.1:338.4

JEL Classification: D 29

Skupskyi R.M.,

doctor of economic, professor

Sidorets L.V.,

senior lecturer

Mykolayiv Inter-Regional Institute of Human Development of the Higher Education Establishment «Open International University of Human Development «Ukraine»,
Mykolayiv, Ukraine

Скупський Р.М.,

доктор економічних наук, професор

Сидорець Л.В.,

старший викладач

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Миколаїв, Україна

Скупский Р.Н.,

доктор экономических наук, профессор,

Сидорец Л.В.,

старший преподаватель

Николаевский межрегиональный институт развития человека
ВУЗ «Открытый международный университет развития человека «Украина»,
Николаев, Украина

RISK-MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS A HIGH COMPONENT OF ITS STRATEGIC MANAGEMENT

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАГОМА КОМПОНЕНТА ЙОГО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЧАСТЬ ЕГО СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Abstract. In the course of the research, the concept of risk management as the process of influence of the subject of management on the object of management is substantiated in order to minimize the negative consequences of certain factors. It is proved that risk management as a management system consists of a controlled (control object) and a control subsystem (subject of management), using different methods, which are divided into: risk financing; reduce the likelihood of a risk; Neutralization of negative consequences of risk. The main errors of the process of risk management at enterprises, in particular, in the implementation of innovation activity, are determined, the features, functions, principles of modern risk management are determined, a complex of concrete actions of the managerial staff of the enterprise (integrated risk management) has been formed, etc.

Keywords: risk, risk management, management, uncertainty, threat, management system, risk management mechanism.

Анотація. В процесі дослідження обґрунтовано поняття ризик-менеджменту, як процесу впливу суб'єкта управління на об'єкт господарювання з метою мінімізації негативних наслідків дії певних чинників. Доведено, що ризик-менеджмент як система управління складається з керованої (об'єкт управління) і керуючої підсистем (суб'єкт управління), використовує різні методи, які поділяються на: фінансування ризику; зниження ймовірності появи ризику; нейтралізація негативних наслідків ризику. Визначено основні помилки процесу управління ризиками на підприємствах, зокрема при здійсненні інноваційної діяльності, обумовлено особливості, функції, принципи сучасного ризик-менеджменту, сформовано комплекс конкретних дій управлінського персоналу підприємства (інтегрований ризик-менеджмент) тощо.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, управління, невизначеність, загроза, система управління, механізм ризик-менеджменту.

Аннотация. В процессе исследования обосновано понятие риск-менеджмента как процесса воздействия субъекта управления на объект хозяйствования с целью минимизации негативных последствий действия определенных факторов. Доказано, что риск-менеджмент как система управления состоит из управляемой (объект управления) и управляющей подсистем (субъект управления), использует различные методы, которые подразделяются на: финансирование риска; снижение вероятности появления риска; нейтрализация негативных последствий риска. Определены основные ошибки процесса управления рисками на предприятиях, в частности при осуществлении инновационной деятельности, обусловлено особенности, функции, принципы современного риск-менеджмента, сформирован комплекс конкретных действий управленческого персонала предприятия (интегрированный риск-менеджмент) и др.

Ключевые слова: риск, риск-менеджмент, управление, неопределенность, угроза, система управления, механизм риск-менеджмента.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання стає очевидним, що для забезпечення стабільного економічного розвитку підприємства необхідною складовою механізму управління, поряд з іншими, має бути механізм управління ризиками. Проблемою формування механізму управління ризиками на рівні підприємств в Україні комплексно не займалися. Підприємство постійно знаходиться в мінливих умовах зовнішнього середовища, і його майбутній розвиток, кінцеві результати господарської діяльності спрогнозувати дуже складно, оскільки прийняття рішень відбувається в умовах неоднозначності, неможливості точного прогнозування подій, неповної чи недостовірної інформації, що пояснюється існуванням певного рівня невизначеності зовнішнього середовища, яка призводить до виникнення у діяльності підприємства ризикових ситуацій. І прибутковість підприємства на ринку залежить не тільки від його виробничих і фінансових можливостей, але ще й від здатності ризикувати та правильно управляти ризиками, які виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Ось чому правильно прийняті управлінські рішення та здатність керівника до «розумних» ризиків забезпечить розширення ринків збуту, покращення фінансового стану підприємства, досягнення довгострокових конкурентних переваг.

Тому стабільність розвитку діяльності підприємств і підвищення ефективності управління неможливі без активного використання ризику-менеджменту, як складової частини системи управління сучасною компанією, незалежно від її масштабів і специфіки виробництва або надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розглядом таких понять, як "ризик" і "невизначеність", досліджувалися такими ученими: Абчук В.А., Зав'ялов Ф.Н., І. Тюнен та ін. Теоретичні і практичні аспекти управління ризиками на підприємстві досліджували відомі науковці: В. Апопій, І. Балабанова, Г. Башнянин, О. Біла, І. Бланк, Г. Великоіваненко, Е. Величко, В. Вітлінський, Л. Донець, В. Загорський, А. Мазаракі, Н. Машина, Б. Мізюк, С. Наконечний, В. Точилін, О. Ястремська та ін. І вагомий внесок у дослідження питань ризик-менеджменту, а також його еволюції здійснили О.Р. Беднарська, П.П., Головач, О.С. Дуброва, Л.І. Донець, А. Лобанов, В.В. Лук'янова, Н. Малхотра, Р.К. Поляков, А. О. Старостіна, О.Л. Устенко, О.Д. Шарапов тощо.

Виокремлення невирішених раніше складових загальної проблеми. Однак, в умовах підвищення ефективності управління сталим розвитком суб'єктів господарювання та активного використання ризику-менеджменту, як складової частини системи управління сучасною компанією, не достатньо дослідженими залишаються аспекти формування та реалізації інноваційних механізмів управління ризиками на мікрорівні.

Постановка завдання. Метою дослідження є розвиток науково-методичних положень, що обумовлюють процеси управління ризиками підприємства, та розробка практичних рекомендацій щодо формування та реалізації інноваційних механізмів ризик-менеджменту на мікрорівні.

Результати дослідження. У період становлення ринкових відносин посилюється роль конкуренції серед вітчизняних підприємств, тому, щоб досягти успіху, потрібні оригінальні рішення і дії, необхідні творчий процес, мобільність, готовність до впровадження нових технічних засобів, що неминуче породжує певні ризики. Одним із найпоширеніших визначень ризику є можливість небезпеки, невдачі та понесення втрат. Оскільки ризик є економічною категорією, на його ступінь можна впливати через формування та реалізацію стратегії, використання певних засобів, принципів, тобто через створення своєрідного механізму управління ризиками, ризик-менеджменту.

У більшості тлумачень ризик-менеджмент визначається як процес впливу суб'єкта управління на об'єкт господарювання з метою мінімізації негативних наслідків дії певних чинників. Розвиток суб'єкт-об'єктного підходу дозволяє перейти до системного. Функціонування системи ризик-менеджменту передбачає виконання таких передумов:

- ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюватися керівництвом;
- рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності підприємства;
- очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- величина капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається підприємство;

- стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем ризику [7].

Управління ризиками (ризик-менеджмент) називають процесом прийняття та виконання управлінських рішень, спрямованих на зниження ймовірності виникнення несприятливого результату і мінімізацію можливих втрат проекту, викликаних його реалізацією. Управління ризиком або ризик-менеджмент є спеціальним видом управлінської діяльності, який спрямований на ефективний захист підприємства від небажаних закономірних чи випадкових обставин, які в кінцевому результаті можуть негативно впливати на роботу підприємства [3].

Ризик-менеджмент як система управління складається з двох підсистем: керованої підсистеми (об'єкта управління) і керуючої підсистеми (суб'єкта управління). Об'єктом управління в ризик-менеджменті є ризик, ризикові вкладення капіталу і економічні відносини між господарюючими суб'єктами у процесі реалізації ризику.

Суб'єкт управління в ризик-менеджменті – це спеціальна група людей (фінансовий менеджер, фахівець із страхування, актуарій, андеррайтер та ін.), яка за допомогою різних прийомів і способів управлінського впливу здійснює цілеспрямоване функціонування об'єкта управління.

Система ризику-менеджменту направлена на досягнення необхідного балансу між здобуттям прибутку й скороченням збитків підприємства і покликана стати складовою частиною системи менеджменту організації, тобто має бути інтегрована в загальну політику компанії, її бізнес-плани й діяльність. Лише при виконанні цієї умови вживання системи ризик-менеджменту є ефективним.

Впровадження в практику підприємств системи ризику-менеджменту дозволяє забезпечити стабільність їх розвитку, дозволяє підвищити обґрунтованість ухвалення рішень в ризикованих ситуаціях, поліпшити фінансове положення за рахунок здійснення всіх видів діяльності в контрольованих умовах.

Система ризик-менеджменту охоплює всі аспекти діяльності підприємства та використовує різні методи, які можна розділити на три частини [3]:

- фінансування ризику (страхування, створення фінансових резервів);
- зниження ймовірності появи ризику;
- нейтралізація негативних наслідків ризику.

Основними помилками процесу управління ризиками на підприємствах є:

- абсолютна його відсутність;
- недосконале управління процесом прийняття рішень;
- бажання постійно ризикувати;
- обмеження перевірок впливу виникнення ризику на стан підприємства.

Управління ризиком – це потужна внутрішня конкурентна перевага, що носить не лише тактичний, але і стратегічний характер. Це те, що роблять не для порятунку, а для забезпечення стійкішого і надійнішого розвитку підприємства [1].

Під управлінням ризиками інноваційної діяльності, розуміється сукупність практичних заходів які сформовані на основі принципів, методів та інструментарію прийняття управлінських рішень із урахуванням сформульованих критеріїв ефективності, що дає змогу знизити невизначеність результатів інноваційної діяльності, підвищити ефективність реалізації інноваційних проектів, зменшити ціну досягнення цілей інноваційного розвитку [5, с. 87].

Цільова функція управління ризиками інноваційної діяльності складається з розробки й реалізації управлінських рішень, спрямованих на запобігання або ефективне розв'язання ризикових ситуацій, що виникають у процесі інноваційної діяльності, — тобто відновлення вихідного стану інноваційного процесу й тенденцій його позитивного розвитку в зовнішньому середовищі при мінімально можливих втратах:

$$\begin{aligned} & \{x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n\} : S(t-1) = S(t+1) \\ & \text{якщо } n \rightarrow \min \\ & F(x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n) \rightarrow \min \\ & P(S(t)) \rightarrow \min \end{aligned} \quad (1)$$

де, $\{x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n\}$ — сукупність n рішень щодо розв'язання ризикової ситуації, в якій стан інноваційного процесу в момент часу t не відповідає необхідному (цільовому) значенню; $S(t-1)$; $S(t+1)$ — відповідно вихідний [у момент часу $(t - 1)$] і відновлений [у момент часу $(t + 1)$] стан інноваційного процесу; $F(x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n)$ — функція витрат на розробку й реалізацію рішень щодо відновлення стану інноваційного процесу [$t - 1$; $t + 1$]; $P(S(t))$ — втрати від ризикової ситуації як погіршення стану аграрних підприємств або уповільнення темпів його позитивної динаміки порівняно з необхідним (цільовим) значенням у момент часу t .

Для реалізації даної цільової функції — за аналогією із загальним циклом управління в менеджменті (планування, організація, регулювання й контроль) — можна виділити основні загальні функції управління ризиками (поза залежністю від їхнього конкретного запобігання, причини виникнення й наслідків): ідентифікація й класифікація ризиків; аналіз і кількісна оцінка ризиків; розробка заходів щодо управління ризиками; моніторинг процесу реалізації ухвалених рішень або проектів і реалізація тактичних рішень щодо управління ризиками.

Інноваційний бізнес належить до категорії високоризикованого. Інноваційний проект — інвестиційний проект, що пов'язаний з виробництвом нової або вдосконаленої продукції, використанням нової або вдосконаленої технології. Тому будь-якому інноваційному проекту притаманні всі ризики, характерні для інвестиційного проекту. Однак інноваційним проектам властиві й інші ризики, пов'язані з роллю інновацій у таких проектах і з тим, що в них, як правило, одночасно беруть участь вчені й інвестори, тобто люди з різним світоглядом.

Адаптуючи традиційні особливості інноваційного бізнесу з українською дійсністю, одержуємо наступні види основних ризиків, які повинен

ураховувати інвестор, що звернув свою увагу на новітні технології: ризик оригінальності, ризик інформаційної неадекватності, ризик технологічної неадекватності, ризик юридичної неадекватності, ризик фінансової неадекватності, ризик некерованості проектом, ризик некерованості бізнесом [4].

Оцінювані параметри ризику інноваційної діяльності підприємства можуть бути наведені як у кількісній, так і в якісній формах. Кількісний підхід заснований на використанні числових оцінок та показників, з якими можна виконувати основні математичні дії. Наприклад, оцінюючи ризики в різних підрозділах підприємства, зайнятих реалізацією інноваційного проекту, для визначення сукупної міри ризику по кожному з підрозділів можна скласти:

$$M_p^o = \sum_{i=1}^n M_p(i) \quad (2)$$

де M_p^o — сукупна міра ризику інноваційного проекту; $M_p(i)$ - міра ризику i -го автономного підрозділу, що бере участь у реалізації проекту; n — кількість автономних підрозділів, що беруть участь в інноваційному проекті.

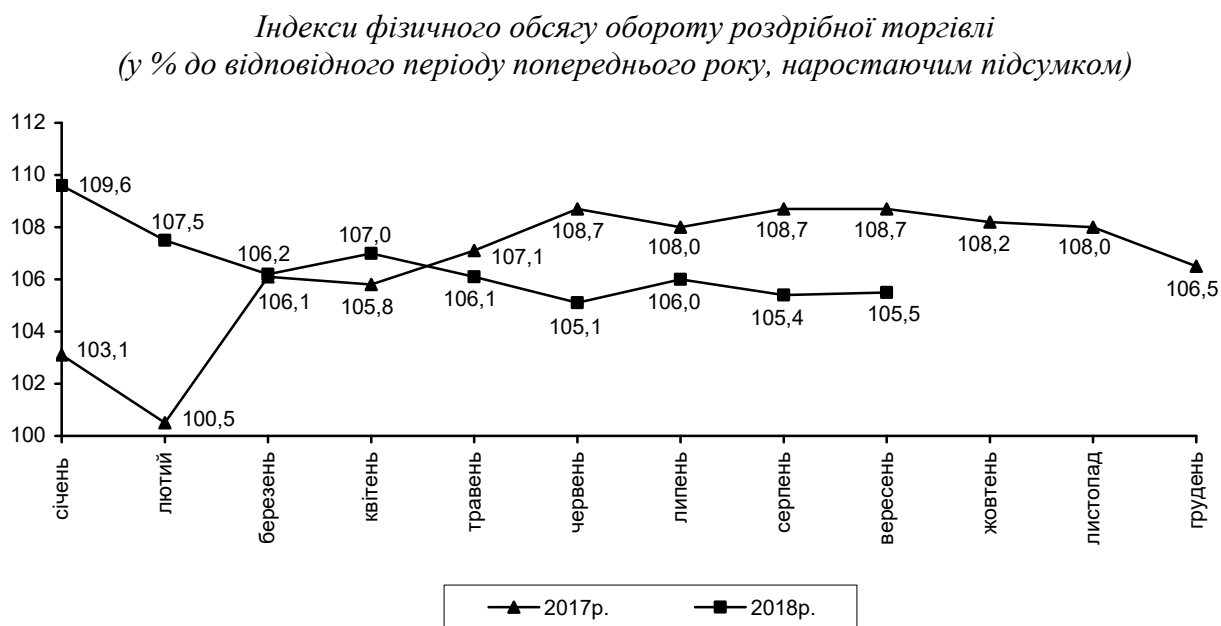

Рис. 1. Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі у січні–вересні 2018 р.

Загалом, чимало підприємств в Україні займається, наприклад, роздрібною торгівлею і проблема ризику для них є дуже актуальна сьогодні, як ніколи, особливо останнім часом, коли в країні не стабільне і мінливе зовнішнє середовище, напружена політична ситуація, введений частково військовий стан, зростають комунальні тарифи, податки, платежі та інфляційні процеси і відбувається збіднення більшої частки населення. Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі у 2017-2018 рр. представлений на рис. 1.

У січні–вересні 2018 р. роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі становив 473,8 млрд. грн, що в порівнянних цінах на 5,2% більше від обсягу січня–вересня 2017р., але у вересні поточного року роздрібний

товарооборот становив 56,2 млрд. грн і в порівнянних цінах проти вересня 2017 р. зріс на 6,6%, проти серпня 2018 р. знизився на 4,9%.

На рис. 1. спостерігається тенденція до зниження роздрібного товарообороту підприємств у зазначеному періоді 2018 року, а це значить що підприємства не отримують запланованих прибутків, що є організаційною проблемою забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності, яка безпосередньо кореспондується з проблемою організації адекватної системи управління ризиками і ризиковими вкладеннями капіталу. Тому саме ця система вважається необхідним елементом загальної системи ефективного менеджменту на підприємстві. Створення власної системи ефективного менеджменту на підприємстві в умовах ринкових стосунків, що розвиваються, в Україні можливо лише у напрямі організації ризик-менеджменту.

Ризик-менеджмент потребує конкретних дій від менеджерів підприємства, а саме:

- виявлення причин і основних чинників виникнення ризику;
- ідентифікації, аналізу і оцінки ризику;
- ухвалення рішень на основі виробленої оцінки;
- вироблення антиризикових дій;
- зниження ризику до прийняттого рівня;
- організації виконання наміченої програми;
- контролю виконання запланованих дій;
- аналізу й оцінки результатів ризикового рішення.

Останнім часом у діяльності українських підприємств спостерігається прагнення до організації управління ризиками і в зв'язку з цим дуже важливим являється:

- повний облік зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на характер організації ризик-менеджменту на підприємстві;
- виділення пріоритету окремих напрямів розвитку ризик-менеджменту для конкретного підприємства.

У числі зовнішніх чинників, що визначають організаційну основу ризик-менеджменту на підприємстві (мінливість цін, глобалізація товарних і фінансових ринків, податкова асиметрія, технологічні досягнення та ін.), слід виділити посилення для вітчизняних підприємств чинника глобалізації з вступом України до СОТ. Це призвело до зростання для українських товаровиробників конкуренції, як на зовнішніх, так і на внутрішніх товарних ринках, що неминуче позначилося на зростанні ступеня прояву різних ризиків.

На організацію ризик-менеджменту на конкретному підприємстві природно впливають і фактори внутрішнього порядку, такі як потреба в ліквідності, неохочість до ризику, агентські витрати та інші. Зовнішні і внутрішні чинники організації ризик-менеджменту на підприємстві взаємопов'язані, тобто є певна кореляція між ними. Це виходить з того, що і самі різні види ризиків взаємозв'язані і взаємообумовлені. Як приклад може служити вплив чинника зростання технологічної оснащеності на посилення чинника мінливості цін, а також вплив останнього на зростання потреби в ліквідності. Форми і методи організації ризик-менеджменту на конкретному

українському підприємстві в значній мірі залежать від вагової долі страхованих ризиків в загальній вартості підприємницьких і фінансових ризиків, до яких схильне дане підприємство і рівня розвитку сфери страхування ризиків. В Україні рівень розвитку сфери страхування є недостатнім. [1].

Кількість страхових компаній (СК) станом на 30.06.2018р. становила 291, з яких 31 СК зі страхування життя (СК "Life") та 260 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). За 2018 рік кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, в порівнянні з 30.06.2017р., їх нараховувалось 300 одиниць, у тому числі СК "life" – 36 компаній, СК "non-life" – 264 компанії). Кількість страхових компаній зменшилася на 9 СК (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Станом на 30.06.2017	Станом на 30.06.2018
Загальна кількість	310	294	300	291
в тому числі СК "non-Life"	271	261	264	260
в т.ч. СК "Life"	39	33	36	31

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за I півріччя 2018 року, становили 23 425,3 млн. грн., з них: 8 570,2 млн. грн. (36,6%) – що надійшли від фізичних осіб; 14 855,1 млн. грн. (63,4) – що надійшли від юридичних осіб. За I півріччя 2017 року загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 21 222,8 млн. грн., з них: 6 983,9 млн. грн. (32,9%) – що надійшли від фізичних осіб; 14 238,9 млн. грн. (67,1%) – що надійшли від юридичних осіб. За I півріччя 2018 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 21 692,5 млн. грн. (або 92,6% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 1 732,8 млн. грн. (або 7,4% від загальної суми страхових премій) [7].

Отже, все це свідчить про наявність в Україні істотної обмеженості ринку страхових послуг з причини обмежених розмірів страхового фонду страхових організацій. Через обмеженість пропозиції на українському ринку страхових послуг крупним і малим підприємствам сфери матеріального виробництва сьогодні доводиться самостійно управляти і «страхованими» ризиками. До того ж варто відзначити, що не всі страхові компанії гарантовано виплачують страхові виплати при настанні страхової дії.

Принциповим для підприємств є вибір самої форми організації ризик-менеджменту. Для великих і середніх підприємств, незалежно від профілю діяльності, найбільш переважним є створення в структурі апарату управління структурного підрозділу (відділу або служби "Управління ризиками і ризиковими вкладеннями капіталу"), який залежно від складності системи управління бізнесом на даному підприємстві виводиться на фінансового директора, або безпосередньо на директора підприємства.

У діяльності ризик-менеджерів є свої особливості. При організації підрозділу ризик-менеджменту необхідно дотримувати декілька принципів. По-перше, функції прийняття і контролю ризику в економічній організації мають бути розведені. Управлінець, який працює з тим або іншим ризиком, не повинен сам визначати допустимий його рівень. По-друге, ризик-менеджерові необхідний прямий вихід на вищих керівників. Часто події розвиваються по несприятливому сценарію - дуже нестримно, і саме тому ризик-менеджери повинні мати можливість донести свою інформацію без тяганини. По-третє, топ-менеджери завжди мають бути інформовані про стан справ з ризиками.

На малих підприємствах ризик-менеджером підприємства є перший керівник, тому він може використовувати ефективнішу форму організації ризик-менеджменту — послуги профільної консалтингової організації.

В Україні в даний час відсутній попит, що сформувався, з боку малих підприємств на послуги з управління ризиками і ризиковими вкладеннями капіталу, а консалтингові компанії переважно спеціалізуються на маркетингових послугах і послугах з бухгалтерського супроводу. Слід також відзначити, що конкретна модель організації ризик-менеджменту на підприємстві істотно залежить від міри важливості для конкретного українського підприємства проблеми дозволу ризику (уникнення, утримання, передача) і проблеми зниження міри ризику (управління якістю, диверсифікація, хеджування, управління капіталом).

Ризик залежить не лише від самого підприємства, а й від суб'єктів, з якими підприємство співпрацює: кредитних установ, органів влади, споживачів. Тому ризики можна поділити на мікроекономічні (пов'язані з внутрішнім середовищем функціонування підприємства) та макроекономічні (визначаються зовнішнім середовищем). До перших варто віднести:

– виробничий ризик: обмеженість у сировині або взагалі її відсутність, ризик збоїв у виробничому процесі;

– організаційний ризик: можливість розриву контракту партнером та неплатоспроможність його, ризик ненадійності посередника, ризик псування вантажу під час транспортування, втрата підприємством фінансової стабільності та платоспроможності.

До ризиків впливу зовнішнього економічного середовища відносяться: фінансовий ризик (втрата прибутку від коливання валютних курсів, інфляція, девальвація та ревальвація валюти, підвищення відсоткових ставок банками за кредитами, банкрутство банку-кореспондента, різке коливання ціни, непередбачені зміни кон'юнктури ринків); економічний ризик; ризик форс-мажорних обставин.

Інтегрований ризик-менеджмент включає:

- структуру ризик-менеджменту, наявну в організації для забезпечення своєчасного визначення ризику і комунікацій щодо управління ризиком;
- ресурси достатнього обсягу, потрібні для реалізації завдань ризик-менеджменту;
- культуру ризику, що підсилює управлінські рішення у сфері ризик-менеджменту;

- інструменти та методи, розроблені для забезпечення ефективного і постійного ризик-менеджменту.

Отже, виходячи з викладеного, можна зазначити, що сучасний ризик-менеджмент – це безперервна, всеохоплююча система управління ризиками організації, яка включає в себе комплекс різних методів та способів які направлені на усунення перешкод при досягненні основних бізнес-цілей компанії. Функціями системи ризик-менеджмент є:

- прогнозування - розробка на перспективу змін фінансово-економічної стану об'єкту та його частин;

- організація - об'єднання людей, що займаються управлінням ризиками на основі певних правил та процедур: створення органів управління, побудова структури апарату управління, розробка норм та нормативів;

- регулювання - вплив на об'єкт управління, за допомогою якого досягається ситуація стійкості цього об'єкту у випадку виникнення відхилень від заданих параметрів;

- координація - узгодженість роботи віх ланок системи управління ризиком, апарату управління та спеціалістів;

- стимулювання - спонукання спеціалістів до зацікавленості в управлінні ризиками;

- контроль - перевірка організації роботи з регулювання рівня ризику.

Фактично, контролюючи ризики, служба ризик-менеджменту контролює весь процес управління підприємством в цілому, виконуючи, тим самим, функцію внутрішнього контролю. Враховуючи те, що контроль є одним із складових процесу управління, служба ризик-менеджменту спільно з іншими функціональними підрозділами здійснює процес управління підприємством, керуючись при цьому критерієм «дохідність/ризик».

Висновки та пропозиції. Дослідження основних напрямів розвитку сучасного ризик-менеджменту, а саме орієнтації на інтегрований, системний підхід в управлінні ризиками та забезпечення приросту вартості акціонерного капіталу компаній, зумовлює топ-менеджмент підприємств визнати ризик-менеджмент одним із складових елементів стратегічного управління та здійснювати заходи щодо формування адаптованого інноваційного механізму управління ризиками на мікрорівні. У ситуації невизначеності та ризику підприємство повинно мобілізувати всі наявні ресурси задля їх подолання та забезпечення ефективного сталого розвитку. При цьому, чим більш ефективніша система управління ризиками на підприємстві, тим більш продуктивним є його функціонування на регіональному ринку в умовах його трансформаційних змін. Нами доведено, що сучасна система ризик-менеджменту на мікрорівні включає діяльність, пов'язану з моніторингом, прогнозуванням та розробкою заходів уникнення ризику та невизначеностей. Оцінка ризику має здійснюватися на кожному етапі діяльності підприємства. Комбінування методичних підходів щодо оцінки ризиків сприяє удосконаленню системи ризик-менеджменту через запровадження різних способів, прийомів та методів зниження прояву ризиків тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Кравченко В.А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика [Текст]/ В.А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2008. – № 2. – С. 45-54.
2. Кривда О.В. Механізм ризик-менеджменту та чинники, що його формують. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». [Текст]: Зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : НТУУ «КПІ», 2013. – С. 268–273.
3. Мадера А.Г. Риски и шансы: неопределенность, прогнозирование и оценка [Текст] / Мадера А.Г. – М.: УРСС, 2014. – 448 с.
4. Скупський Р.М. Методологічні аспекти ризик-менеджменту інноваційної діяльності в промисловому овочівництві [Текст] / Р.М. Скупський // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 7. – С.129-137.
5. Покотилова В.І. Система управління ризиками інноваційної діяльності [Текст] /В.І. Покотилова // Економіка АПК. – 2009. - №5. – С.87-93.
6. Черчик Л. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові [Текст]/ Л. Черчик, С. Бегун, І. Івашкевич // Економічний форум. – 2017. – № 1. – С. 178-183.
7. Щорічний статистичний збірник України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://forinsurer.com/files/file00642.pdf>

List of references:

1. Kravchenko V.A. Functional and Integral Approaches to Business Risk Management: Theory and Practice [Text] / VA Kravchenko // Problems of the system approach in the economy. - 2008. - No. 2. - P. 45-54.
2. Kryvda O.V. The mechanism of risk management and the factors that shape it. Economic Herald of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". [Text]: Coll. sciences works – Vol. 10. - K.: NTUU "KPI", 2013. - P. 268-273.
3. Madera A.G. Risks and chances: uncertainty, forecasting and evaluation [Text] / Madera A.G. - M. : URSS, 2014. - 448 p.
4. Skupskiy R. M. Methodological aspects of risk management of innovation activity in industrial vegetable growing [Text] / P.M. Poppy // Bulletin of Kharkiv National Agrarian University named after. VV Dokuchaev Series "Economic Sciences". - 2011. - No. 7. - P.129-137.
5. Pokotilova V.I. Risk Management System for Innovation Activity [Text] / V.I. Pokotilova // Economy of agroindustrial complex. - 2009. - No. 5. - P.87-93.
6. Cherchik L. The enterprise risk management system: the essence and components [Text] / L. Cherchik, S. Begun, I. Ivashkevich // Economic forum. - 2017. - No. 1. - P. 178-183.
7. Annual Statistical Collection of Ukraine. [Electronic resource]. - Access mode: <https://forinsurer.com/files/file00642.pdf>

УДК 330.322.01

JEL Classification: R11

Zavhorodnii A.V.

Candidate of physical and mathematical sciences (Ph. D.), Associate Professor,
Mykolayiv Inter-Regional Institute of Human Development of the Higher Education
Establishment «Open International University of Human Development «Ukraine»,
Mykolayiv, Ukraine

Завгородній А.В.

кандидат фізико-математичних наук, доцент
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Миколаїв, Україна

Завгородний А.В.

кандидат физико-математических наук, доцент
Николаевский межрегиональный институт развития человека
ВУЗ «Открытый международный университет развития человека «Украина»,
Николаев, Украина

**CATEGORICAL APPARATUS OF REGIONAL FOREIGN ECONOMIC
ACTIVITY INVESTMENT**

**КАТЕГОРИАЛЬНИЙ АПАРАТ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ**

**КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ АППАРАТ РЕГИОНАЛЬНОЙ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ**

Abstract. *In the article the author defines the categories of "investment", "investment activity", given in modern scientific sources. The approaches to the categories "investment activity of the region", "investment attractiveness of the region", "investment climate of the region", "investment potential of the region", "investment potential of the region", "investment risk of the region" are summarized in the economic literature, which makes it possible to deepen and justify the essence of these definitions and understand the meaning of what is invested in these concepts.*

Keywords: *investment, region, investment attractiveness, investment climate, investment process, investment resources, evaluation of investment attractiveness, the mechanism of attracting investment, the level of investment attractiveness.*

Анотація. *В статті автор проводить визначення категорій «інвестиції», «інвестиційна діяльність», що наводяться у сучасних наукових джерелах. Узагальнено наявні в економічній літературі підходи до категорій «інвестиційна активність регіону», «інвестиційна привабливість регіону», «інвестиційний клімат регіону», «інвестиційний потенціал регіону», «інвестиційна спроможність регіону», «інвестиційний ризик регіону», що надає можливість поглибити та обґрунтувати сутність зазначених дефініцій і зрозуміти зміст, що вкладається в ці поняття.*

Ключові слова: *інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційний процес, інвестиційні ресурси, оцінка інвестиційної привабливості, механізм залучення інвестицій, рівень інвестиційної привабливості.*

Анотація. *В статті автор приводить определение категорій «інвестиції», «інвестиційна діяльність», отмеченных в современных научных источниках. Обобщены имеющиеся в экономической литературе подходы к категориям «інвестиційна активність регіону», «інвестиційна привабливість регіону», «інвестиційний клімат регіону», «інвестиційний потенціал регіону», «інвестиційна спроможність регіону», «інвестиційний ризик регіону», что предоставляет возможность углубить и обосновать сущность указанных дефиниций и понять содержание, которое вкладывается в эти понятия.*

Ключевые слова: *інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційний процес, інвестиційні ресурси, оцінка інвестиційної привабливості, механізм привлечення інвестицій, рівень інвестиційної привабливості.*

Постановка проблеми. Формування ефективної зовнішньоекономічної діяльності пов'язане з регіональними особливостями, які необхідно враховувати реалізуючи зовнішньоекономічну політику держави. В нових зовнішніх і внутрішніх умовах, практичні аспекти реалізації державної регіональної політики повинні бути співставлені з зовнішньоекономічною політикою держави, що стане запорукою розвитку ефективної зовнішньоекономічної політики регіонів; реалізація ефективної зовнішньоекономічної діяльності регіону можлива за умови визначення кожним регіоном своєї місії, яка допоможе збалансувати внутрішньо регіональні потреби та його роль у державі та за її межами (Стратегія розвитку регіону), а також стимулювання використання зовнішньоекономічного потенціалу регіону, який складається з ресурсної, структурної та технологічної складових. Найбільш ефективний спосіб для досягнення національного процвітання, це присутність капіталу. Інвестиції в економіку регіону сприяють зростанню країни та допомагають їй інтегруватися у світову економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз численних наукових праць з питань впливу прямих іноземних інвестицій на регіональну економіку дозволяє виділити наукові праці наступних вчених: Шарп У., Матюшенко І., Самодурова Д.А., Сидор Г.В., Давидовська Г.І., Степаненко С.В., Головатюк В.М., Солов'єв В.П., Пшиканоківа Н.І., Богатирова А.Т., Олександренко І.В., Пушкарчук І.М., Мишко О.А., Івашова Л.М., Івашов М.Ф., Карпінський Б.А., Мартин О.М., Оробчук М.Г., Ткач С.М. та інших.

Результати дослідження. Для виконання завдань дослідження доцільно вивчити визначення категорій «інвестиції», «інвестиційна діяльність», що наводяться у сучасних наукових джерелах. У монографії «Інвестиції», підготовленій нобелівським лауреатом з економіки У.Шарпом разом з іншими американськими вченими [15], зазначається: «У найширшому розумінні термін «інвестувати» означає розлучитися з грошми сьогодні з тим, щоб отримати їх більшу суму у майбутньому» [15, с.12].

«Економічний словник» [7] визначає інвестиції таким чином: «Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою одержання прибутку» [7, с.111]. Це визначення не враховує основної мети вкладення інвестицій – отримання прибутку або соціального ефекту (при вкладенні у неприбуткові проекти). Проте до інвестицій відносяться не лише довгострокові вкладення. Наприклад, фінансові інвестиції чи інвестиції в товарно-матеріальні запаси можуть вкладатися на короткі терміни – місяць, тиждень і навіть дні. Крім того, головною метою інвестування є отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Розширення виробництва, соціальної сфери, підприємництва є лише засобом досягнення цієї мети.

Більш повне визначення дає Енциклопедичний словник з державного управління [2]: «Інвестиції – всі види економічних ресурсів (благ, майнових та інтелектуальних цінностей), які вкладаються в поточному періоді у створення відповідних об'єктів, використання яких сприяє забезпеченню процесу розширеного відтворення (накопичення капіталу, розвитку) та орієнтоване на отримання вигод у майбутньому, що компенсує інвестору відмову від поточного споживання вкладених ресурсів. Види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницького й іншого видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (доход) і досягається соціальний ефект» [2, с.272].

Закон України «Про інвестиційну діяльність» (ст.1) визначає інвестиції як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [8]. Це визначення – правове (нормативне). Проте воно невдале. Прибуток і доход – різні категорії за змістом, і тому їх фактичне ототожнення помилкове.

Ст.2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [8] дає визначення: «Інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави по реалізації інвестицій». Розрізняють такі напрямки інвестиційної діяльності:

- інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державне інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів;
- місцеве інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів;
- державна підтримка для реалізації інвестиційних проектів;

- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав;
- спільного інвестування, що здійснюється юридичними особами та громадянами України, юридичними особами та громадянами іноземних держав [8].

У науковій праці І. Матюшенко [5] подано функціонально-елементний склад інвестицій, згідно з яким інвестицій розрізняють за обсягом і впливом на економіку; за об'єктами вкладення; за формами власності; за періодом дії; за регіональною ознакою; за характером участі в інвестиційному процесі [5, с.12]. Останні поділяються на прямі та портфельні інвестиції. Автор зазначає: «Прямі інвестиції – це вкладення капіталу з метою сприяння отриманню прибутку (доходу) та вкладання, що зумовлені довгостроковим економічним інтересом і забезпечують контроль інвестора над об'єктом інвестування, а також усі внутрішньо-корпораційні перекази капіталу у формі кредитів і позик між прямим інвестором і філіями, дочірніми та асоційованими компаніями. Портфельні інвестиції – вкладення капіталу в цінні папери з метою отримання доходу (дивідендів)» [5, с.13].

У свою чергу, прямі інвестиції можуть бути як внутрішні, так і зовнішні (або іноземні). Іноземні інвестиції трактуються у [2] як вкладення за кордоном матеріальних та фінансових ресурсів, а також таких специфічних активів, як компетенція управляючих та технічні знання. Це юридично регламентована власність у вигляді будь-якого майна або майнових прав, які походять з-за меж країни, що приймає, та дозволені для інвестування законодавством цієї країни або міжнародними договорами і вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та іншої діяльності країни, що приймає, відповідно до законодавства цієї країни або її міжнародних договорів з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення соціального ефекту. Іноземні інвестиції - цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою одержання прибутку чи досягнення соціального ефекту [2, с.273]. До речі, об'єктами інвестиційної діяльності, згідно законодавства України [8], можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Узагальнимо наявні в економічній літературі підходи до категорій «інвестиційна активність регіону», «інвестиційна привабливість регіону», «інвестиційний клімат регіону», «інвестиційний потенціал регіону», «інвестиційна спроможність регіону», «інвестиційний ризик регіону», що дасть можливість поглибити та обґрунтувати сутність зазначених дефініцій і зрозуміти зміст, що вкладається в ці поняття (табл. 1). Отже, зміст вищезазначених термінів (табл. 1) дозволяє зробити наступні висновки: ефективність інвестиційної діяльності визначається інвестиційною привабливістю регіону. Інвестиційна привабливість регіону, у свою чергу, відображає рівень його розвитку і є головною умовою формування інвестиційного клімату в регіоні.

Наукові підходи щодо змісту термінів, які окреслюють залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіону

Автор	Термін	Характеристика
Самодурова Д.А. [11, с.175]	Інвестиційна активність регіону	Взаємодія внутрішніх та зовнішніх факторів діяльності підприємств, де внутрішні фактори – можливості інвестування, зовнішні – інвестиційний процеси та інвестиційний клімат
Сидор Г.В., Давидовська Г.І. [12, с.187]	Інвестиційна привабливість регіону	Якісна та кількісна характеристика об'єкта можливого інвестування в певний момент часу, що складається з сукупності як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, впливає на рішення інвестора щодо доцільності інвестування у даний об'єкт та можливості здійснення інвестиційної діяльності
Степаненко С.В. [13, с.6]	Інвестиційна привабливість регіону	Відповідність регіону головним цілям інвесторів, що полягають у прибутковості, безризиковості та ліквідності інвестицій
Головатюк В.М., Солов'єв В.П. [1]	Інвестиційний клімат регіону	Сукупність факторів регіональної дії, що визначають можливості компаній і формують у них стимули для здійснення продуктивних інвестицій, створення робочих місць і розширення своєї діяльності
Пшиканоківа Н.І., Богатирова А.Т. [10, с.2]	Інвестиційний потенціал регіону	Сукупність об'єктивних передумов для інвестицій, що залежить як від наявності і різноманітності сфер та об'єктів інвестування, так і від їхнього економічного стану
Олександренко І.В. [6, с.81]	Інвестиційний потенціал регіону	Забезпеченість території різного роду інвестиційними ресурсами, а не лише тими, що висвітлюють фінансовий бік інвестиційної діяльності
Пушкарчук І.М., Мишко О.А. [9, с.160]	Інвестиційна спроможність регіону	Здатність регіону залучати, ефективно формувати й використовувати як внутрішні, так і зовнішні інвестиційні ресурси для забезпечення збалансованого соціального, екологічного та економічного розвитку як у коротко-, так і у довгостроковій перспективі
Івашова Л.М., Івашов М.Ф. [3, с.160]	Інвестиційний ризик регіону	Можливість нездійснення запланованих цілей інвестування (таких, як прибуток або соціальний ефект) і отримання грошових збитків
Карпінський Б.А., Мартин О.М., Оробчук М.Г. [4, с.165]	Інвестиційна привабливість та ризик регіону (ІПРР)	1. Система переваг, гарантів та важелів (економічних, соціальних, фінансових, податкових, сировинних, майнових тощо), які є на даній території, не суперечать законодавству держави, та створена в інтересах розвитку регіону та захисту прав конкретного інвестора. 2. Інтегральна характеристика даної території, яка містить в себе наявний інвестиційний клімат, тенденції розвитку інвестиційної інфраструктури, можливості залучення та використання інвестиційних ресурсів, а також інші фактори, що безпосередньо чи опосередковано впливають на ефективність (віддачу) вкладених інвестицій та знижують інвестиційні ризики
Ткач С.М. [14, с.138]	Інвестиційний загально регіональний ризик	Ризик, який поширюється лише на регіональний масштаб і пов'язаний з діями регіональних органів влади, екологічною ситуацією в регіоні, його соціально-економічними особливостями тощо

* Складено автором

Інтенсивність інвестиційної діяльності відображається через інвестиційну активність регіону. Щодо інвестиційної спроможності регіону, то, згідно з [9], вона характеризується інвестиційною забезпеченістю, інвестиційною результативністю, інвестиційною самостійністю і базується на здатності регіону залучати, ефективно формувати й використовувати інвестиції для сталого розвитку. Для оцінки інвестиційної привабливості регіону необхідний аналіз двох складових: інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику.

Висновки і пропозиції. Таким чином, будь-який вид інвестиції є запорукою ефективного розвитку будь-якої територіальної структури. Виявлені основні підходи до категорій «інвестиційна активність регіону», «інвестиційна привабливість регіону», «інвестиційний клімат регіону», «інвестиційний потенціал регіону», «інвестиційна спроможність регіону», «інвестиційний ризик регіону», надають можливість зрозуміти механізми залучення та проникнення інвестицій в регіональну структуру.

Бібліографічні посилання:

1. Головатюк В.М. Проблемно-ориентированные подходы в оценке инвестиционной привлекательности социально-экономической среды в контексте инновационного развития [Електронний ресурс] / В.М. Головатюк, В.П. Соловьев. - Режим доступу: <http://www.iee.org.ua>. – Назва з екрана.
2. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820с.
3. Івашова Л.М. Інвестиційні ризики залучення іноземних інвестицій в економіку України та шляхи їх подолання [Текст] / Л.М. Івашова, М.Ф. Івашов // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. - №3 (23). – С.228-235.
4. Карпінський Б.А. Інвестиційна привабливість та ризик регіону через оціночні підходи [Електронний ресурс] / Б.А. Карпінський, О.М. Мартин, М.Г. Оробчук // Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету. – 2001. – Вип.11.3. – С.164-170. - Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2001/11_3/40.pdf. – Назва з екрана.
5. Матюшенко І.Ю. Інвестування (в контексті міжнародної інтеграції України): навч. посібн. [Текст] / І.Ю. Матюшенко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 396с.
6. Олександренко І.В. Оцінка інвестиційного потенціалу регіонів [Текст] / І.В. Олександренко // Регіональна економіка. – 2009. - №3. – С.80-91.77
7. Осовська Г.В. Економічний словник [Текст]: наукове видання / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. - К.: Кондор, 2007. - 358с.
8. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] // Закон України в редакції від 18 грудня 2017р. № 1560-ХІІ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
9. Пушкарчук І.М. Інвестиційна спроможність регіонів України [Електронний ресурс] / І.М. Пушкарчук, О.А. Мишко. - Режим доступу: <https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/9433/1/86.pdf>. – Назва з екрана.
10. Пшиканоква Н.И. Инвестиционная активность региона как фактор экономического роста в условиях модернизации национальной экономики [Електронний ресурс] / Н.И. Пшиканоква, А.Т. Богатырова // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2012. – Серия 5: Экономика. - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru>. – Назва з екрана.

11. Самодурова Д.А. Теоретичні аспекти інвестиційної активності підприємств [Електронний ресурс] / Д.А. Самодурова. - Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua>. - Назва з екрана.
12. Сидор Г.В. Інвестиційна привабливість регіонів [Електронний ресурс] / Г.В. Сидор, Г.І. Давидовська // Сталый розвиток економіки: міжнародний науково-виробничий журнал. - 2015. - №2 (27). - С.184-188. - Режим доступу: <http://www.irbis-nbuiv.gov.ua>. - Назва з екрана.
13. Степаненко С.В. Інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна політика в контексті сталого економічного зростання [Електронний ресурс] / С.В. Степаненко - Режим доступу: <http://ifs.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf>. - Назва з екрана.
14. Ткач С.М. Зовнішні інвестиційні ризики регіону [Електронний ресурс] / С.М. Ткач // Збірник наукових праць ЧДТУ. - 2013. - Вип.33. - Частина 1. - С.137-143. - Режим доступу: <http://www.irbis-nbuiv.gov.ua>. - Назва з екрана.
15. Шарп Уильям Ф. Инвестиции [Текст] / Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бэйли. - М.: Инфра-М, 2001. - 1028с. (Investments (with Gordon J. Alexander and Jeffrey Bailey), Prentice-Hall, 1999).

List of references:

1. Golovatyuk V. M. Problem-oriented approaches in assessing the investment attractiveness of the socio - economic environment in the context of innovative development [Electronic resource] / V. M. Golovatyuk, V. p. Soloviev. - Mode of access: <http://www.iee.org.ua>. - Title from the screen.
2. Encyclopedic dictionary of public administration [Text] / way.: Y. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M., Mikhnenko, etc.; under the editorship of Y. V. Kovbasyuk, V. P. Troshchinsky, J. P. Surma. - K.: NADU, 2010. - 820с.
3. Investment risks of attracting foreign investments in the economy of Ukraine and ways to overcome them [Text] / L. M. Ivashova, M. F. Ivashov // proceedings of the Taurida state agrotechnological University (Economics). - 2013. - №3 (23). - P. 228-235.
4. Karpinsky B. A. Investment attractiveness and risks of the region through evaluation approaches [Electronic resource] / b.. Karpinsky, O. M. Martin, M. G., Orobchuk // scientific Bulletin of Ukrainian state forestry University. - 2001. - Issue.11.3. - P. 164-170. - Mode of access: http://ntu.edu.ua/nv/Archive/2001/11_3/40.pdf. - Title from the screen.
5. Matyushenko I. Yu. Investment (in the context of international integration of Ukraine): studies. benefit. [Text] / I. Yu. Matyushenko. - K.: KNU named after V. N. Karazin, 2013. - 396с.
6. Alexandrenko I. V. assessment of investment potential of regions [Text] / I. V. Oleksandrenko // regional economy. - 2009. - №3. - P. 80-91.77
7. Osovskaya G. V. Economic dictionary [Text]: scientific publication / G. V. Osovskaya, O. Yushkevich, Y.S. Zavadsky. - K.: Condor, 2007. - 358s.
8. On investment activity [Electronic resource] // Law of Ukraine as amended on December 18, 2017. № 1560-XII. - Mode of access: <https://zakon.rada.gov.ua>. - Title from the screen.
9. Pushkarchuk I. M. Investment ability of regions of Ukraine [Electronic resource] / I.M. Pushkarchuk, O. A. Bear. - Mode of access: <https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/9433/1/86.pdf>. - Title from the screen.
10. Pshikanova N. And. Investment activity of region as factor of economic growth in conditions of modernization of the national economy [Electronic resource] / B. I. Pshikanova, A. T. Bogatyrova // Bulletin of Adyghe state University. - 2012. - Series 5: Economics. - Mode of access: <https://cyberleninka.ru>. - Title from the screen.
11. Theoretical aspects of investment activity of enterprises [Electronic resource] / D. A. Samodurova. - Mode of access: <http://dspace.nbuiv.gov.ua>. - Title from the screen.

12. Sidor G. V. Investment attractiveness of regions [Electronic resource] / G. V. Sidor, G. I. Davydovskaya / / Sustainable economic development: international scientific and production journal. - 2015. - №2 (27). - P. 184-188. - Mode of access: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>. – Title from the screen.
13. Stepanenko S. V. Investment attractiveness of regions and innovation policy in the context of sustainable economic growth [Electronic resource]/S. V. Stepanenko-access Mode: <http://ifs.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf> ahhh! - Name on screen.
14. Tkach S. M. External investment risks of the region [Electronic resource] / S. M. Tkach / / collection of scientific works of chstu. - 2013. - Issue.33. - Part 1. - P. 137-143. - Mode of access: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>. – Title from the screen.
15. Sharp William F. Investments [Text] / William F. Sharp, Gordon J. Alexander, Jeffrey V. Bailey. - M.: Infra-M, 2001. - 1028c. (Investments (with Gordon J. Alexander and Jeffrey Bailey), Prentice-Hall, 1999).

УДК 335

JEL Classification: M5

Ksenofontov M. M.,

Candidate of Economic Sciences, Senior Fellow,
Head of an Department,

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics», Kyiv, Ukraine

Polupan V. M.,

Head of a Sector,

Ukrainian Institute of Plant Varieties Examination, Kyiv, Ukraine

Nosachenko A. M.,

Junior Fellow,

Ukrainian Institute of Plant Varieties Examination, Kyiv, Ukraine

Bakun Y. O.

Doctoral Student, Candidate of Agricultural Sciences,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

MANAGEMENT PECULIARITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE POSSIBILITIES OF THE DISPLAY OF THE MARKET FAILURE

***Abstract.** The article deals with the peculiarities of management of agricultural enterprises in the context of the possibilities of display of such market failures as: the emergence of a state of imperfect competition, asymmetric distribution of information and manifestation of external effects (externals).*

***Keywords:** agricultural enterprises, market failures, management peculiarities in the context of the possibilities of the display of the market failure.*

Introduction. Business entities of any industry achieve their goals by producing products or services on a basis use of production factors. Most scholars tend to distinguish four major factors of production: labor, land, capital and entrepreneurial skills. In domestic practice, the common names of economic entities are enterprises. In the sphere of agriculture, they are called agricultural enterprises. In foreign scientific and normative-legal sources such names of business entities as "firm" and "organization" became widely used.

Management is the process of defining the goals of the activity and justifying the order of their achievement. At the level of owners and management staff, it is important to take into account the influence of the aggregate of environmental factors and determine the level of influence of individual ones. Management of economic activities in market conditions should take into account the positive and negative impact of external factors.

Literature Review. Different aspects of firm management in market conditions, in particular in the conditions of market failures, were investigated by such scientists as Alchian A. A., Demsetz H. [1], Casson M. [2], Coase R. H. [3], Hsieh C., Nickerson J. A., Zenger T. R. [4], Kaldor N. [5], March J. G.,

Guetzkow H., Simon H. [6], Shove G. F., Robinson J. [7], Stieglitz N., Heine K. [8], Williamson O. E. [9], Winston C. [10].

Materials and Methods. Substantial external factors that should be taken into account in the management of agricultural enterprises are market failures. In the scientific literature, there are many characteristics of the market. The market is a manner of coordinating the actions of various economic entities, which, in the end, leads to a rational allocation of available resources and greater public effectiveness of their use. The market is impersonal. The scientists noted the paradox that a plurality of entrepreneurs, each of which is guided by their own interests in achieving their own goals, in general, solved public problems.

In the process of evolution of the economy and the market there were economic situations characterized as market failures. These situations arose not because of the subjective errors of market participants, but because of the collapse of the mechanism for its coordination. That is, in such cases, there was a distortion of the market situation, which made it impossible to achieve a state of market equilibrium and Pareto-efficient allocation of resources. In a concise statement, the situation with Pareto-efficient allocation of resources means achieving a certain balanced level of their distribution and a situation in which it is impossible to improving the status of any market participant without degrading the status of another.

Results and Discussion. At the level of the management staff of agricultural enterprises, an awareness of possible display of "market failure" is important. In this regard, at an economic level, it is important to identify the situation with such a failure and determine the approaches and measures to minimize their negative manifestations.

In the scientific literature, the selection of three types of market failures is widespread: the state of imperfect competition with the dissemination of monopoly tendencies, monopsony or oligopoly, asymmetric distribution of information and manifestation of external effects (externalities).

For a state of imperfect competition, in particular with oligopoly, monopsony, or monopoly, equilibrium is established for the equality of marginal costs and marginal income. In this case, the price level exceeds the level of marginal costs and marginal revenue. Under this condition, in other equal conditions, the price level was set higher, and the volume of supply is lower than the state of perfect competition. This leads to the emergence of public losses. This state prevents the entry of new business entities into the market and constrains the introduction of innovation, that is, it restricts the competitive activity and the selective market function.

Asymmetry of information means its uneven distribution among market participants in favor of the producer. The producer informs on the market more profitable product information. In these conditions, the feedback is broken and the consumer's ability to influence the producer is limited. Such a distortion of the market environment also leads to social losses. In this state, distributed public harm is noted. First of all, consumers are suffering because they buy goods with inappropriate quality indicators. In the long run, producers are also suffering, because without adequate feedback from consumers it is difficult for them to take into account

consumer trends, which leads to a reduction in the number of customers and the timely changes in production to maintain the proper level of competitiveness of their products.

External effects are side effects of market functioning affecting so-called third parties (or society as a whole) who did not participate in market transactions. These effects are not taken into account in the levels of market prices. This is due to the fact that the established level of market prices for a certain product (good) does not take into account the actual costs of production, especially its consequences. Also, price discrepancy may mean partial consideration of the benefits to society of a certain product (good). In this regard, the external effects can be positive or negative. Accordingly, the consequence of the appearance of external effects for third parties is to obtain benefits or harm or inconvenience. A positive external effect for a third party may be, for example, the construction of a road by a large enterprise as an element of transport for its economic needs. In this case, the inhabitants of the adjoining territories receive the indirect benefit of its use. On the other hand, one of the important resources for agricultural production is fuels and lubricants, the production of which from oil is accompanied by pollution of the environment, which undoubtedly is a negative neglected effect for society.

Prevailing trends implementation of market reforms in the countries of the world evidenced a movement towards the formation of a civil society with the formation of the vertical from the bottom up to the adoption of economic decisions. Formation of such a vertical also means the formation of a stable feedback system. The importance of this approach means that in the conditions of resource constraints for any state, it is important to establish a system for their effective use in the public interest, taking into account the interests of all parties involved in market transactions, third parties and society as a whole.

In the context of the above, it is important for agricultural enterprises to identify with two points in making managerial decisions. One of these points is related to monitoring, and the second - to respond to emergencies. It is important for enterprises to conduct their own monitoring of the market environment. For the management of enterprises it is necessary to identify the various economic situations and the state of the market. This can be done either on its own or on the basis of the use of services of specialized professional consulting market subjects. In this respect, the limited impact of individual economic entities on the regulation of market failures should be recognized.

Conclusion. The most effective direction of response of agricultural enterprises to market failures is their active participation in professional and public associations with the introduction of proposals to correct distortions of the market situation.

To equalize the formation of a state of imperfect competition by individual enterprises can be at the expense of: increasing the scale effect by joining integration economic associations; diversification of production; formation and implementation of economic policy with an emphasis on minimizing costs. At information distortion of the market – to take measures to promote the quality of its products and diversify its implementation. In conditions of obtaining external negative effects – the search

for legal ways to justify compensation for losses. In the case of negative effects – making efforts to compensate them when forming a positive image in society.

References:

1. Alchian, A. A., Demsetz, H. (1972) Production, Information Costs, and Economic Organization. *American Economic Review*. Vol. 62. № 5. P. 777–795.
2. Casson, M. (2005) Entrepreneurship and the Theory of the Firm. *Journal of Economic Behavior & Organization*. Vol. 58. № 2. P. 327–348.
3. Coase, R. H. (1937) The Nature of the Firm. *Economica*, New Series, Vol. 4, № 16 (Nov.). P. 386-405.
4. Hsieh, C., Nickerson, J. A., Zenger, T. R. (2007) Opportunity Discovery, Problem Solving and a Theory of the Entrepreneurial Firm. *Journal of Management Studies*. Vol. 44. № 7. P. 1255–1277.
5. Kaldor, N. (1934) The Equilibrium of the Firm. *The Economic Journal*, Vol. 44, № 173. (Mar.). P. 60-76.
6. March, J. G., Guetzkow, H., Simon, H. (1958) *Organizations*. John Wiley & Sons: N. Y. 262 p.
7. Shove, G. F., Robinson, J. (1933) The Imperfection of the Market. *The Economic Journal*, Vol. 43, № 169. (Mar.). P. 113-125.
8. Stieglitz, N., Heine, K. (2007). Innovations and the Role of Complementarities in a Strategic Theory of the Firm. *Strategic Management Journal*. Vol. 28. P.1-15.
9. Williamson, O. E. (1991) Comparative Economic Organization : The Analysis of Discrete Structural Alternatives. *Administrative Science Quarterly*. Vol. 36. P. 269-296.
10. Winston, C. (2006) Government Failure versus Market Failure : Microeconomics Policy Research and Government Performance. AEI-Brookings Joint Center for Regulatory Studies. Washington, D.C. 130 p.

Редакция научного журнала "ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ" приглашает к сотрудничеству для публикации научных статей докторов и кандидатов наук, молодых ученых, докторантов, аспирантов, соискателей, адъюнктов, магистрантов, студентов, молодых специалистов, преподавателей, научных работников, практиков.

ISSN 2311-3413

Журнал включен в международные наукометрические базы:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)

Index Copernicus International (импакт-фактор 2017 ICV 85,62)

Ulrich's Periodicals Directory

Google Scholar

Полные тексты статей представлены в Научной электронной библиотеке [eLIBRARY.RU](http://elibrary.ru)

Периодичность - 1 раз в месяц

Язык издания: английский, русский, украинский.

Прием статей – до 28 числа каждого месяца.

К публикации принимаются статьи, оформленные в соответствии со следующими требованиями:

1. Объем статьи – 10-25 страниц, включая иллюстрации, таблицы, графики, список литературы.

- поля верхнее и нижнее, левое и правое – 2,0 см.
- межстрочный интервал – 1,5
- шрифт «Times New Roman» – 14
- абзацный отступ – 1,25 см (не допускается создание отступа с помощью клавиши Tab и знаков пропуска);

- текст выравнивается по ширине;

- ориентация – книжная, без переносов, без постраничных сносок.

2. Ссылки на источники необходимо делать по тексту в квадратных скобках с указанием номеров страниц в соответствии источником. Например: [2] или [5, с. 131].

3. Список литературы приводится в конце статьи в алфавитном порядке.

4. Рисунки, таблицы и графики должны иметь названия, а в случае если их в статье несколько, то и нумерацию.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

. Общие требования: основной текст статьи должен содержать такие обязательные элементы:

- постановка проблемы;

- анализ последних исследований и публикаций;

- выделение нерешенных ранее частей общей проблемы;

- цель статьи (постановка задачи);

- изложение основного материала исследования;

- выводы.

2. Рисунки и таблицы необходимо подавать в статье непосредственно после текста, где они упоминаются впервые, или на следующей странице. Все элементы рисунка должны быть сгруппированы.

3. Формулы в статьях должны быть набраны с помощью редактора формул (внутренний редактор формул в редакторе Microsoft Word for Windows).

4. Статья должна содержать названия статьи, аннотации и ключевые слова на английском и русском языках, объем аннотации от 50 до 120 слов, количество ключевых слов - минимум 5 слов.

Статья должна содержать следующие структурные элементы:

- индекс УДК (в верхнем левом углу страницы);

- индекс JEL Classification (Journal of Economic Literature);

- фамилия и инициалы автора (-ов), ученая степень, ученое звание и название статьи на английском и русском языках (не более 3-х авторов), **для зарубежных авторов** - только на английском языке;

- аннотация на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;

- ключевые слова на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;

- текст статьи;

- список литературы;

- список литературы на английском языке (транслитерация).

Предпочтение отдается рукописям на английском языке. По желанию автора статья может быть переведена в редакции за дополнительную плату.

Контактная информация:

E-mail: ecofin.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://ecofin.at.ua>

Надеемся на дальнейшее сотрудничество.

SCIENTIFIC JOURNAL

Economics and Finance

Special issue

2018